ACADEMIA ROMÂNĂ
Grupul de reflecție
Evaluarea Stării Economiei Naționale

ESEN - 2
INTEGRAREA ROMÂNIEI ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ

IMPACTUL POLITICILOR AGRICOLE ASUPRA GOSPODĂRIEI RURALE

Secția de Ştiințe Economice, Juridice şi Sociologie a Academiei Române

Institutul Național de Cercetări Economice
Centrul de Informare şi Documentare Economică

ACADEMIA ROMÂNĂ
Grupul de reflecție
Evaluarea Stării Economiei Naționale

Coordonare generală:
Academician Eugen SIMION
Preşedintele Academiei Române

Coordonare executivă:
Academician Aurel IANCU

Consiliul de orientare şi evaluare ştiințifică:

Secția de ştiințe Economice, Juridice şi Sociologie a Academiei Române
Acad. Tudorel POSTOLACHE, preşedintele Secției;
Prof. dr. Constantin BĂRBULESCU, m.c.; Acad. Mircea Paul COSMOVICI;
Prof. dr. Daniel DĂIANU, m.c.; Acad. Emilian DOBRESCU;
Prof. dr. Ion DOGARU, m.c.; Acad. Ion FILIPESCU;
Acad. Aurel IANCU, vicepreşedinte executiv;
Prof. dr. Constantin IONETE, membru de onoare al Academiei Române;
Prof. dr. Mugur C. ISĂRESCU, m.c.; Acad. Costin KIRIȚESCU;
Prof. dr. Vasile STĂNESCU, membru de onoare al Academiei Române;
Acad. Iulian VĂCĂREL; Prof. dr. Gheorghe ZAMAN, m.c.;
Prof. dr. Cătălin ZAMFIR, m.c.

Institutul Național de Cercetări Economice
Prof. dr. Mircea CIUMARA, director general
Prof. dr. Valeriu IOAN-FRANC, director general adjunct
Prof. dr. Gheorghe DOLGU

Directoratul şi secretariatul ştiințific

Prof. dr. Valeriu IOAN-FRANC; Prof. dr. Sorica SAVA;
Mircea FÂȚĂ; Drd. Aida SARCHIZIAN; Dan OLTEANU

Ediție realizată cu asistență financiară din partea Comunității Europene,
grant B7-030-ZZ00 24.03.08.15.
Punctele de vedere exprimate în acest studiu aparțin autorilor şi, prin urmare, nu pot fi considerate în nici un fel ca exprimând punctul de vedere oficial al Comunității Europene.

CUPRINS

Cuvânt înainte 11

1. Evoluția gospodăriei rurale (anchetă de teren) 13
Marioara RUSU (coordonator)

Introducere 13
1.1. Aspecte metodologice 13
1.2. Populație, ocupare, venituri 13
1.3. Proprietate, exploatare, tranzacții funciare 17
1.4. Producția agricolă şi utilizarea factorilor de producție 19
1.5. Comercializare şi autoconsum 22
1.6. Investițiile în gospodăriile rurale 22
1.7. Antreprenorii agricoli 23
1.8. Perceperea măsurilor Programului ASAL 25
Concluzii 26
Bibliografie 27

2. Dinamica comportamentului comercial al gospodăriilor rurale 28
Emil TEŞLIUC

Introducere 28
2.1. Economia României: prezentare a realităților 29
2.1.1. Performanța macroeconomică 29
2.1.2. Performanța sectorială 31
2.1.3. Sectorul gospodăriilor în timpul reformelor sectorului agricol 32
2.2. Veniturile şi bunăstarea în mediul rural în perioada Programului ASAL ... 32
2.2.1. Venit, consum şi aport caloric 32
2.2.2. Sărăcia şi tendințele inegalității 35
2.2.3. Corelații ale consumului populației pe echivalent adult 37
2.2.4. Active rurale 39
2.2.5. Sistemul de protecție socială: extindere, acoperire şi capacitate de a-i asista pe săraci 45
2.2.6. Măsuri sociale legate de reformele agricole: subvenția la pâine 47
2.2.7. Ajustarea pensiilor țăranilor 50
Bibliografie 58

3. Eficiența transferurilor nerambursabile pentru susținerea producătorilor agricoli (analiza schemei de cupoane) 59
Lucian LUCA

Introducere 59
3.1. Proiectarea schemei 59
3.2. Aranjamentele instituționale şi costurile administrării sistemului 62
3.3. Probleme de implementare 63
3.4. Bonurile de motorină 65
3.5. Impactul cupoanelor asupra utilizării inputurilor în micile exploatații 66
Bibliografie 70

4. Problemele adaptabilității economice a fermelor familiale 71
Camelia TOMA
Introducere 71
4.1. Mediul economic de piață - obiective, atribute, structuri 72
4.1.1. Obiectivele mediului economic de piață 72
4.1.2. Atributele mediului economic de piață 72
4.1.3. Structurile mediului economic de piață 73
4.2. Adaptabilitatea fermei familiale la mediul economic de piață 74
4.2.1. Organizarea şi funcționarea exploatațiilor agricole fără personalitate juridică 75
4.2.2. Anchetă în gospodăriile din comuna Tărtăşeşti 77
4.2.3. Organizarea exploatațiilor agricole de tip asociativ - una din formele de adaptabilitate economică a agriculturii familiale 80
4.2.3.1. Asociațiile familiale 80
4.2.3.2. Societățile agricole cu personalitate juridică (SA) 82
Anexe 86
Bibliografie 95

5. Calitatea vieții rurale – disparități rural-urban 96
Simona LUBIENIECHI
Introducere 96
5.1. Structura veniturilor 96
5.2. Structura cheltuielilor 101
5.3. Consumul alimentar 103
Bibliografie 107

6. Starea gospodăriei rurale şi efectul asupra mediului – studiu de caz 108
Luiza TOMA
Introducere 108
6.1. Metodologie 108
6.1.1. Sondajul socioeconomic 108
6.1.2. Analiza selectivă a indicatorilor de agromediu 109

6.1.3. Preferințele societale. Un exercițiu econometric 110
6.2. Rezultate 112
6.2.1. Caracteristicile socioeconomice ale gospodăriei agricole 112
6.2.2. Resursele financiare ale gospodăriei agricole 115
6.2.3. Managementul agricol şi mediul 116
6.2.4. Consumul de inputuri agricole 117
6.2.5. Preferințele societale. Rezultatele analizei logit 117
6.2.6. Estimarea impactului activităților agricole şi nonagricole asupra mediului 118
6.2.6.1. Calitatea solului 118
6.2.6.2. Calitatea apei 118
Unele concluzii 120
Anexă 121
Bibliografie 123

CONTENTS

Foreword 11
1. The evolution of rural household (survey on site) 13
Marioara RUSU (co-ordinator)
Introduction 13
1.1. Methodological aspects 13
1.2. Population, employment, incomes 13
1.3. Property, exploitation, land transactions 17
1.4. Agricultural production and utilization of production factors 19
1.5. Trading and household consumption 22
1.6. Investment in rural households 22
1.7. Agricultural entrepreneurs 23
1.8. The perception of ASAL measures 25
Conclusions 26
Bibliography 27
2. Dynamics of the commercial behaviour of the rural households 28
Emil TEŞLIUC
Introduction 28
2.1. Romania's economy: Presentation of realities 29
2.1.1. Macroeconomic performance 29
2.1.2. Sectoral performance 31
2.1.3. The household sector during the agricultural sector reforming 32
2.2. Incomes and welfare in rural area during the ASAL Programme 32
2.2.1. Income, consumption and caloric contribution 32
2.2.2. Poverty and inequality trend 35
2.2.3. Correlation of the population's consumption per adult equivalent 37
2.2.4. Rural assets 39
2.2.5. The social protection system: expansion, coverage and capacity to assist the poor 45
2.2.6. Social measures relating to the agricultural reforms: bread subsidies 47
2.2.7. Adjustment of the peasants' pensions 50
Bibliography 58
3. Effectiveness of non-reimbursable transfers in support of the farmers (analysis of the coupon scheme) 59
Lucian LUCA

Introduction 59
3.1. Scheme designing 59
3.2. Institutional arrangements and cost of the system management 62
3.3. Implementation problems 63
3.4. Gas oil tickets 65
3.5. The impact of the coupons on the input utilization by small exploitations 66
Bibliography 70
4. The question of the economic adaptability of the family farms 71
Camelia TOMA
Introduction 71
4.1. Market economic environment - Objectives, features, structures 72
4.1.1. Objectives of the market economic environment 72
4.1.2. Features of the market economic environment 72
4.1.3. Structures of the market economic environment 73
4.2. Adaptability of the family farm to the market economic environment 74
4.2.1. Organization and operation of the agricultural exploitation without legal personality 75
4.2.2. Survey in Tărtăşeşti households 77
4.2.3. Organization of the associative-type agricultural exploitations - One of the economic adaptability forms of the family agriculture 80
4.2.3.1. Family associations 80
4.2.3.2. Agricultural companies with legal personality 82
Annexes 86
Bibliography 95
5. Quality of rural life - Rural-urban gaps 96
Simona LUBIENIECHI
Introduction 96
5.1. Income structure 96
5.2. Expenditure structure 101
5.3. Food consumption 103
Bibliography 107
6. The condition of rural household and the effect on the environment - Case study 108
Luiza TOMA
Introduction 108
6.1. Methodology 108
6.1.1. Socio-economic survey 108

6.1.2. Selective analysis of the agri-environment indicators 109
6.1.3. Societal preferences. An econometric exercise 110
6.2. Results 112
6.2.1. Socio-economic features of the agricultural household 112
6.2.2. Financial resources of the agricultural household 115
6.2.3. Agricultural management and environment 116
6.2.4. Consumption of agricultural inputs 117
6.2.5. Societal preferences. Results of the “logit” analysis 117
6.2.6. Estimation of the impact of the agricultural and non-agricultural activities on the environment 118
6.2.6.1. Land quality 118
6.2.6.2. Water quality 118
Conclusions 120
Annex 121
Bibliography 123

CUVÂNT ÎNAINTE

Element structural fundamental al comunităților rurale româneşti, gospodăria rurală prezintă un interes deosebit din perspectiva transformării sale în exploatație familială competitivă.

Elaborate în cadrul Programului prioritar al Academiei Române ESEN-2, sinteza lucrărilor ştiințifice, cuprinsă în acest volum, analizează dimensiunile principale ale gospodăriei rurale – demografice, economice, sociale, ecologice – cu scopul declarat de a prezenta diversitatea problemelor cu care acestea s-au confruntat la un moment sau altul în perioada de tranziție.

Conținutul volumului este subsumat analizei sectorului gospodăriilor rurale în relație cu schimbările intervenite în mediul social şi economic după anul 1989, dar în special cu transformările intervenite în politica agricolă implementată după anul 1996.

Demersul ştiințific poate impresiona prin îmbinarea unor puncte de vedere sau concepții eterogene, uneori chiar divergente, prin paliere de analiză diferite – local, regional, național, prin utilizarea unor surse de date diferite – studii de teren şi surse statistice, toate aceste făcând, însă posibilă cunoaşterea sintetică a gospodăriei rurale şi a tendințelor care se conturează la nivelul acesteia, invitând la reflexie.

Coordonatorul

1. EVOLUȚIA GOSPODĂRIEI RURALE (anchetă de teren)

Marioara RUSU,
Institutul de Economie Agrară

Introducere

Restructurarea agriculturii, plasarea sa într-un sistem economic şi social instabil, afectat de schimbări, au impus necesitatea studierii principalilor actori participanți la acest proces - *gospodăriile rurale*. În contextul menționat, ancheta de teren desfăşurată în gospodăriile rurale în luna martie a anului 2001, finanțată de Banca Mondială[1] şi realizată de Centrul de Sociologie Urbană şi Regională, a încercat să surprindă schimbările produse în gospodăriile rurale în perioada 1996-2000.

Concluzia principală care s-a desprins este aceea că în perioada analizată agricultura practicată de gospodăriile rurale a rămas în mod preponderent una de subzistență, departe de a funcționa după mecanismele specifice economiei de piață. Totuşi, în paralel, la cote relativ reduse a funcționat şi agricultura antreprenorială. Prezența comportamentului antreprenorial reprezintă un început care trebuie încurajat şi susținut.

1.1. Aspecte metodologice

Ancheta de teren realizată în anul 2001 a avut ca specific obținerea unor date care să permită observarea schimbărilor produse la nivelul gospodăriilor rurale față de 1996 când a fost realizată o anchetă de acelaşi tip. Demersul întreprins a presupus atât realizarea unui eşantion comparabil, cât şi păstrarea unei abordări tematice comune referitoare la forța de muncă, proprietatea funciară, piața pământului, structura de producție, comercializarea producției agricole, inputurile agricole şi investiții. În anul 2001 au fost investigate un număr de 809 gospodării rurale. Metoda de cercetare folosită a fost ancheta de teren, care a avut ca instrument principal de lucru chestionarul.

1.2. Populație, ocupare, venituri

Inițierea oricărei acțiuni în domeniul dezvoltării rurale trebuie să pornească şi să se bazeze pe definirea actorilor sociali, a particularităților care-i caracterizează, particularități care pot reprezenta suportul unui proces de dezvoltare.

---

[1] *Deşi proiectul de cercetare - ipoteze, chestionar, eşantion - a fost elaborat de experți ai Băncii Mondiale ideile expuse nu aparțin acestei instituții. Coordonarea a fost realizată de Henri Gordon, iar la elaborarea chestionarului au lucrat Sebastian Lăzăroiu, Lucian Luca şi Marioara Rusu. Eşantionul din anul 2001 a fost proiectat de Sebastian Lăzăroiu care a realizat şi prelucrarea datelor.*

Dimensiunile definitorii ale resurselor umane sunt determinante pentru modurile de acțiune şi comportare la nivel microeconomic. Demografic, populația din eşantion reproduce trăsăturile caracteristicile ale populației rurale (tabelul 1.1). Confirmând datele obținute în sondajul din 1996, structura pe sexe a fost echilibrată, fiind identică cu cea înregistrată la nivel național. Numărul mediu de persoane pe gospodărie (3 pers./gospod.) se regăseşte atât la nivel național, cât şi în cazul celor două anchete de teren. Vârsta medie a eşantionului, deşi s-a redus față de anul 1996, indică totuşi o populație îmbătrânită în raport cu media națională (38 ani).

Consecință a crizei economice care a afectat sectorul industrial, procesul migrațional urban-rural a condus la o creştere a numărului populației tinere având un grad de instruire mai ridicat (în special studii liceale) în spațiul rural. Dimensiunea educațională încadrează populația supusă investigației în limite apropiate valorilor ruralului: o concentrare a populației în grupa celor care au absolvit şcoala elementară şi/sau gimnazială şi o pondere redusă a celor care au absolvit forme superioare de învățământ (liceu, colegiu, facultate).

Tabelul 1.1

Structura eşantionului pe sexe, vârstă şi educație (%)

	1996	**2000**
Structura pe sexe	100	100
- bărbați	50	49
- femei	50	51
Structura pe categorii vârstă	100	100
- 15-30 ani	21	24
- 31-54 ani	25	29
- peste 55 ani	54	47
Vârsta medie	57,14	54,40
Structura educațională	100	100
- sub 4 clase	9	7
- 4 clase	24	21
- gimnaziu	33	31
- liceu	21	27
- şcoală profesională	6	6
- facultate	2	1
- alte	3	5

Ocuparea forței de muncă, componentă de bază a dezvoltării umane, rămâne unul dintre subiectele cele mai “sensibile” ale tranziției. Monoactivitatea reprezintă trăsătura caracteristică a comunităților rurale la nivel național. Atât în 1996, cât şi în 2000 pe structura demografică existentă s-a inserat o structură ocupațională specifică unui spațiu marginalizat, în care populația rurală a fost ocupată în agricultură în proporție de aproximativ 80%. Ponderea mare a celor care sunt legați într-un fel sau altul de activitatea agricolă exprimă fenomenul de orientare al populației rurale spre o agricultură de subzistență (tabelul 1.2).

Tabelul 1.2

Populația rurală ocupată pe sectoare de activitate (%)

	1996	2000
Agricultură	78	81
Industrie	9	7
Servicii	13	12
Total	100	100

Structura populației ocupate în spațiul rural nu este rezultatul unei politici de dezvoltare şi investiții, ci mai degrabă rezultatul lipsei acesteia, asociată cu absența unei politici coerente vizând domeniul de locurilor de muncă la nivel național, care a condus la un proces de migrare a forței de muncă din urban spre rural.

Ponderea populației ocupate nonagricole s-a menținut la acelaşi nivel scăzut (22% în 1996, 19% în 2000), semnalând perpetuarea unui grad redus de diversificare a activităților economice. În aceste condiții se impune elaborarea unei politici de dezvoltare integrată a spațiului rural care să vizeze, pe de o parte, sprijinirea unor oportunități de ocupare neagricolă, iar pe de altă parte, îmbunătățirea accesului forței de muncă la învățământ şi formare profesională pentru a reduce costurile mobilității intersectoriale.

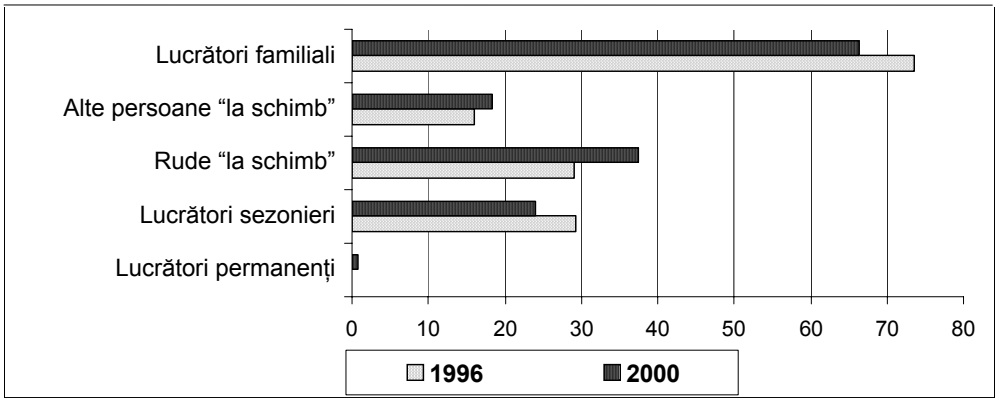

Figura 1.1. Forța de muncă utilizată de gospodăriile rurale

Tipurile de utilizare a forței de muncă identificate în ancheta din 1996 se regăsesc şi în ancheta din 2000: utilizarea forței de muncă familială a rămas tipul dominant (73,6% în 1996, 66,3% în 2000); utilizarea tipului "forță de muncă la schimb" între vecini, prieteni şi în special rude îşi consolidează poziția; tipul angajării de lucrători sezonieri sau permanenți, deşi cu valori foarte scăzute, înregistrează o creştere față de anul 1996 indicând un început de îndepărtare de autarhia țărănească.

Analiza veniturilor arată o stare de sărăcire a comunităților rurale. Ca şi în cazul anchetei din anul 1996 înregistrarea veniturilor obținute în anul 2000 s-a bazat pe propriile aprecieri ale subiecților. În aceste condiții analiza rezultatelor trebuie făcută cu prudență, avându-se în vedere tendința de diminuare a cuantumului declarat. Sursele principale de venit sunt, atât în 1996, cât şi în 2000, pensiile, vânzarea produselor agricole şi salariile. Veniturile obținute din pensii în ansamblul lor au înregistrat o diminuare (10%), tendință care se regăseşte şi la nivel național. Explicația poate fi găsită în faptul că pensia medie reală a pensionarilor de asigurări sociale de stat a scăzut cu peste 20% în ultimii patru ani. Scăderea ponderii salariilor poate fi explicată prin modificările intervenite în structura ocupațională: reducerea numărului şi ponderii salariaților concomitent cu creşterea ponderii lucrătorilor pe cont propriu şi a celor familiali neremunerați.

Pe fondul scăderii ponderii gospodăriilor care comercializează produse agricole şi a cantităților comercializate scade şi ponderea veniturilor obținute din vânzarea acestora cu 38%. Aceasta implică obținerea de venituri reduse care limitează dezvoltarea acestor gospodării (tabelul 1.3).

Tabelul 1.3

Ponderea surselor de venit (%)

Venit obținut	1996	2000
- Din vânzarea produselor agricole	51,8	32,3
- De la asociație/societate agricolă	17,3	12,4
- Din arendă	x	3,1
- Din salarii	30,0	28,3
- Din pensie	83,6	75,3
- Din alocații de stat	12,4	27,8
- Ca patron al unei firme neagricole	2,5	3,6
- Ca bani primiți de la rude	4,8	5,8
- Din alte surse	14,6	16,4

x = Neexistent în chestionarul din 1996.

Veniturile obținute din exploatarea terenurilor în cadrul asociativ au scăzut cu 28%, ca o consecință a diminuării ponderii acestui sector. Extinderea arendării, consecință a îmbunătățirii cadrului legislativ, a determinat apariția, deşi cu pondere redusă, rentei ca sursă de venit a gospodăriilor rurale.

Ponderea alocațiilor de stat a cunoscut o creştere însemnată (124%) raportat la anul 1996. Fenomenul a fost determinat de: creşterea nivelului alocațiilor pentru copii (cu peste 60%), la care s-a adăugat şi creşterea datorată instituirii alocației suplimentare pentru familiile cu doi sau mai mulți copii; creşterea veniturilor din prestațiile de şomaj; instituirea plăților compensatorii efectuate în cadrul programelor de restructurare, privatizare şi lichidare.

1.3. Proprietate, exploatare, tranzacții funciare

Mărimea medie a gospodăriilor rurale investigate nu a suferit modificări importante, situându-se în jurul valorii de 3 ha. Ca prim element se poate remarca menținerea unei ponderi însemnate (cca 60%) de gospodării cu dimensiuni mai mici de 3 ha şi ponderea redusă a proprietății de peste 5 ha. Un fenomen caracteristic anului 2000 este reprezentat de dublarea ponderii proprietății cu dimensiuni mai mici de 1 ha: de la 12,1% în 1996 la 21,8% în 2000. Aceasta pare a fi o consecință a ieşirii din indiviziune a moştenitorilor înscrişi pe titlurile de proprietate.

Tabelul 1.4

Structura gospodăriilor rurale pe clase de mărime (%)

Clasa de mărime	1996	2000
- Sub 1 ha	12,1	21,8
- 1-3 ha	45,9	41,8
- 3-5 ha	26,1	22,0
- Peste 5 ha	15,7	14,5
Mărimea medie a gospodăriei	3,18	3,02

Conform datelor obținute din cele două anchete de teren gradul de fragmentare al proprietății funciare a fost şi a rămas ridicat: pe o gospodărie rurală au revenit în medie 4-5 parcele. Fragmentarea funciară este considerată în general un obstacol major pentru introducerea progresului tehnologic în agricultură. Dimensiunea redusă a proprietății şi fragmentarea pronunțată nu pot asigura funcționalitatea unei agriculturi competitive. Impactul negativ indus de prezența fragmentării poate fi diminuat prin tranzacții active pe piața funciară. “Relaxarea” restricțiilor legislative în acest domeniu combinată cu un sistem cadastral eficient ar putea conduce la o funcționare mai eficientă a pieței funciare şi implicit la reducerea fenomenului.

La zece ani de la intrarea în vigoare a Legii Fondului Funciar numai 68% dintre cei chestionați au primit titlul de proprietate, iar în 32% dintre cazuri s-a realizat recunoaşterea proprietății printr-o adeverință în care este specificată suprafața deținută dar nu şi amplasamentul. Între datele publicate de MAA (83% titluri de proprietate eliberate) şi declarația persoanelor intervievate (68% titluri de proprietate primite) există o diferență care se justifică prin prezența a numeroase cazuri în care proprietarii nu şi-au luat titlurile de proprietate de la primărie. Deşi sumele pentru plata titlurilor de proprietate sunt modice, lipsa banilor pare a fi motivul principal. Întârzierea clarificării drepturilor de proprietate îşi are originea nu numai în lipsa fondurilor financiare, dar şi în climatul legislativ neclar şi instabil.

Modul predominant de exploatare al terenului agricol a rămas cel individual, deşi mărimea medie a suprafeței exploatată în acest fel a scăzut față de anul 1996 cu 18% (tabelul 1.5).

Tabelul 1.5

Modul de exploatare al terenurilor agricole (%)

	1996	2000
Suprafața medie exploatată individual (ha)	2,1	1,73
Ponderea gospodăriilor care exploatează individual pământul (%)	91,9	91,5
Suprafața medie exploatată în asociații (ha)	0.8	0,63
Ponderea gospodăriilor care dau pământ în asociații (%)	33,7	26,3
Suprafața medie dată în arendă (ha)	0,3	0,14
Ponderea gospodăriilor care dau pământ în arendă (%)	14,4	18,0
Suprafața medie luată în arendă (ha)	1,0	2,52
Ponderea gospodăriilor care iau pământ în arendă (%)	2,6	6,8

Orientarea gospodăriilor rurale către formele asociative de exploatare a cunoscut o diminuare (22%), tendință care se regăseşte şi la nivel național. Exploatarea pământului în asociații este calea cea mai frecvent urmată de familiile în vârstă, cu un număr mic de membri şi lipsite de mijloacele financiare.

După intrarea Legii arendei în vigoare, arendarea a înregistrat încet, dar sigur o tendință de extindere, de consolidare. Comparativ cu anul 1996 ponderea gospodăriilor care au dat pământ în arendă a crescut cu 30%. Suprafața dată în arendă a scăzut însă de la 0,3 ha la 0,14 ha. Gospodăriile care au arendat terenuri, întreaga proprietate sau numai o parte, au fost, în general, cele formate din persoane cu vârste înaintate care se confruntă cu o serie de dificultăți financiare, dar şi cele formate din proprietari care locuiesc în mediul urban şi care au furnizat o parte însemnată din terenurile exploatate în această formă. S-a înregistrat o preferință clară pentru sfera informală de înțelegeri (aprox. 90%), în care acordul verbal între proprietar şi arendaş este predominant. Partenerii favoriți de arendare au fost şi au rămas asociațiile cu personalitate juridică. Ponderea lor a crescut în aceşti patru ani cu aproape 40% în timp ce arendarea către rude şi alte persoane fizice a scăzut semnificativ.

Față de anul 1996 a crescut de aproape patru ori ponderea gospodăriilor care iau pământ în arendă. Acestea sunt gospodăriile cu statusuri ocupaționale multiple, care exploatează suprafețele individual, angajează forță de muncă şi au un comportament investițional cu orientare pentru investițiile productive. Extinderea fenomenului de luare în arendă, componentă de bază în procesul de formare a unor ferme competitive, a fost stopată în această perioadă de o serie de factori, cum ar fi: existența suprapopulației agrare care se manifestă ca un factor de conservare a micii proprietăți; lipsa resurselor financiare şi a oportunităților de obținere a creditelor; numărul relativ redus de întreprinzători dispuşi să-şi asume riscul formării unei exploatații prin arendare; mărimea redusă a parcelelor şi dificultatea procesului de comasare, etc.

Piața de vânzare-cumpărare a pământului a fost nefuncțională până în anul 1998, deşi în mai 1997 guvernul a adoptat o atitudine clară privind vânzarea liberă a terenurilor agricole şi simplificarea procedurilor de arendare. Aceste legi au fost

însă ratificate cu întârziere. "Demarajul" pieței funciare a fost lent. Ponderea gospodăriilor care au realizat tranzacții funciare a fost redusă: 5,4% au cumpărat pământ; 2,3% au vândut pământ, iar 0,5% au vândut dar au şi cumpărat pământ. Suprafețele de teren tranzacționate au avut valori reduse: 1,46 ha suprafață medie cumpărată; 1,05 ha suprafață medie vândută. Se pare că din considerente de instabilitate economică, deținătorii de suprafețe mici preferă să-şi păstreze pământul ca pe un bun menit să le asigure securitatea socială. Gospodăriile formate din persoane în vârstă, fără moştenitori, lipsite de mijloace tehnice de producție şi resurse financiare au constituit baza celor care au vândut pământ. Au cumpărat pământ în special gospodăriile formate din persoane tinere, cu venituri mari care exploatează suprafețe mai mari şi dispun de resurse umane mai numeroase. Dezvoltarea pieței funciare a fost împiedicată de o serie de obstacole dintre care cele mai importante sunt: întârzierea clarificării drepturilor de proprietate; ponderea mare a populației rurale pentru care pământul este principalul mijloc de existență; resurse financiare disponibile reduse; procesul inflaționist, care-i determină pe o serie de potențiali vânzători să aştepte; accesul limitat la credite; dobânzile bancare mari.

Adoptarea legislației vizând piața pământului a fost percepută ca o măsură pozitivă de circa 75% dintre cei intervievați. Cu cât gospodăriile au în compoziție persoane mai tinere, obțin venituri mai mari şi exploatează suprafețe mai mari, gradul de acord cu dreptul de a vinde şi a cumpăra pământ este mai mare. La întrebarea *"Credeți că este mai uşor în prezent față de acum cinci ani să vinzi sau să cumperi pământ ?"*, surprinzător 29% dintre cei intervievați au răspuns că este mai greu. Este dificil să apreciezi care sunt motivele (legale, financiare, birocratice) care au stat la baza acestui răspuns. Posibilitatea ca piața pământului să cunoască o dezvoltare mai amplă în anii următori pare a fi redusă: numai 1,6% dintre respondenți şi-au manifestat intenția de a vinde pământ în viitorul apropiat. Întrebați asupra intențiilor privind proprietatea funciară pentru următorii ani aproape trei sferturi dintre cei intervievați cred că vor lucra aceeaşi suprafață, 8,7% intenționează să lase pământul moştenire în părți egale copiilor, 8,7% intenționează să-l încredințeze spre exploatare unei asociații, iar 3,2% să-l arendeze.

1.4. Producția agricolă şi utilizarea factorilor de producție

Analiza structurii culturilor şi a ponderii cultivării acestora nu indică modificări deosebite față de anul 1996: caracterul cerealier a rămas dominant. Necesitând investiții şi cheltuieli de producție relativ reduse, cerealele "şi-au consolidat poziția": suprafața medie cultivată cu cereale a crescut de la 1,5 ha la 1,73 ha, iar ponderea gospodăriilor de la 88% la 92%. Structura culturilor cerealiere nu a suferit nici ea modificări deosebite: porumbul a rămas cultura dominantă fiind urmată de grâu, ovăz şi orz. Ponderea gospodăriilor care cultivă plante tehnice a scăzut cu 17%: a scăzut atât suprafața cultivată cu floarea-soarelui, cât şi cea cultivată cu sfeclă de zahăr. Acelaşi trend negativ îl înregistrează şi suprafețele ocupate de culturile furajere: suprafețele destinate trifoiului şi lucernei s-au diminuat cu 33%, iar cele cultivate cu fân cu 15%. În cazul culturilor horticole creşte atât ponderea gospodăriilor care cultivă legume, cât şi suprafața medie cultivată.

Producțiile totale pe gospodărie s-au înscris într-o tendință de scădere la majoritatea culturilor. Randamentele la hectar au fost mici şi departe de potențialul productiv existent. Raportat la anul 1996 se constată o lipsă de dinamism a productivității. Existența fluctuațiilor producției vegetale se datorează în principal condițiilor meteorologice nefavorabile, utilizării unor cantități tot mai reduse de îngrăşăminte şi pesticide şi aplicării unor tehnologii adeseori arhaice.

Tabelul 1.6

Producția vegetală

	1996			2000		
	Pondere gosp. (%)	Supr. medie (ha)	Prod. medie/ Gosp. (kg)	Pondere gosp. (%)	Supr. medie (ha)	Prod. medie/ Gosp. (kg)
Cereale	88	1,50	3360,4	92	1,73	3058,8
Culturi industriale	29	0,15	798,3	24,5	0,19	505,8
Culturi furajere	51	0,42	1306,6	41	0,34	797,0
Legume	26	0,03	123,4	36	0,06	148,6
Struguri	23	0,08	380,4	27	0,06	376,0
Fructe	9	0,03	95,7	6	0,02	67,5

Creşterea animalelor a înregistrat, la nivel național, un declin după anul 1996, situație care s-a regăsit şi în cadrul anchetei de teren. În 2000, în gospodăriile rurale s-au crescut în special: păsări, porci şi vite. Ponderea gospodăriilor care au crescut cel puțin o specie s-a diminuat însă cu 26%. Principala caracteristică a evoluției structurale a fost dată de reducerea, în intervalul analizat, a efectivului mediu pe gospodărie, dar şi a ponderii gospodăriilor care cresc diferite specii: cea mai accentuată scădere s-a înregistrat la porcine (tabelul 1.7).

Tabelul 1.7

Efectivele medii şi ponderea gospodăriilor care cresc animale

	Efectiv mediu (cap./gosp.)		Pondere gospodării (%)	
	1996	2000	1996	2000
Bovine	1,2	1,0	53	48
Cabaline	0,4	0,4	27	27
Porcine	3,2	1,6	85	65
Ovine	2,7	3,0	39	30
Păsări	17,3	17,5	92	91

Analiza numărului de culturi şi a speciilor de animale indică existența unei agriculturi diversificate la extrem: peste 60 % dintre gospodării cultivă mai mult de trei specii de plante sau cresc mai mult de trei specii de animale, atât în 1996, cât şi în 2000. Diversificarea apără producătorii agricoli împotriva riscului şi incertitudinii, dar în acelaşi timp reprezintă şi o trăsătură caracteristică a gospodăriilor de subzistență în care asigurarea autoconsumului este o prioritate (tabelul 1.8).

Tabelul 1.8

Gradul de diversificare al producţiei (%)

Cultivarea plantelor			Creşterea animalelor		
	1999	2000		1996	2000
Nu cultivă	4,1	3,0	Nu cresc	4,2	5,7
1 cultură	12,2	10,5	1 specie	8,0	14,7
2 culturi	20,5	22,7	2 specii	17,2	22,5
3 şi peste trei culturi	63,2	63,8	3 şi peste trei specii	70,6	57,1

Trendul negativ privind conectarea gospodăriilor rurale la piaţa inputurilor s-a accentuat în perioada analizată. Evident scăderea venitului agricol al gospodăriilor rurale a condus la scăderea cheltuielilor productive. Consumul factorilor moderni de producţie a înregistrat căderi mari în condiţiile creşterii substanţiale a preţurilor şi tarifelor. Situaţia este similară celei de la nivel naţional unde consumul de îngrăşăminte chimice şi pesticide s-a redus drastic. Cauzele principale care au determinat scăderea consumului au fost identificate ca fiind: neadaptarea pieţei inputurilor la noile structuri de proprietate, foarfecele preţurilor şi lipsa resurselor financiare în cazul marii majorităţi a gospodăriilor rurale.

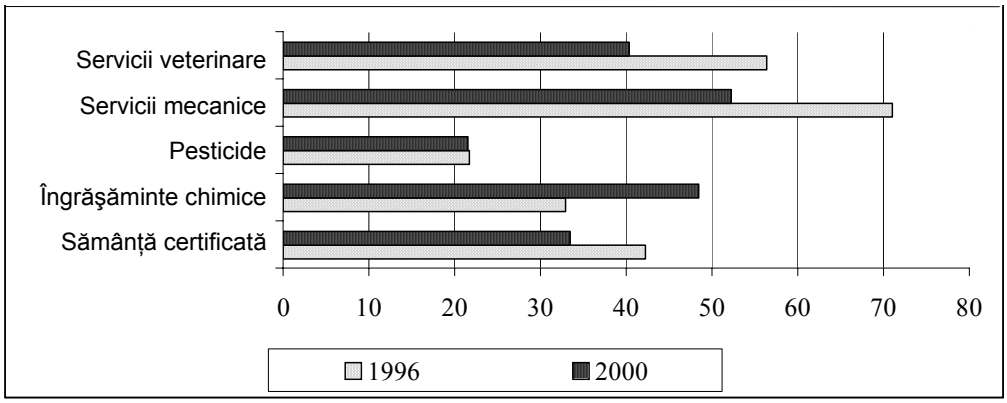

Figura 1.2. Utilizarea inputurilor agricole

Ponderea gospodăriilor rurale care au folosit seminţe selecţionate, servicii mecanice a scăzut foarte mult, respectiv cu 21% şi 26%. Creşteri înregistrându-se numai în cazul îngrăşămintelor chimice. Gradul de conectare al gospodăriei rurale la piaţa input-urilor este cu atât mai mare cu cât gospodăria obţine venituri mai mari şi lucrează suprafeţe mai mari de teren agricol.

În cazul inputurilor destinate sectorului zootehnic, serviciile veterinare şi medicamentele de uz veterinar au fost cele mai solicitate. Cumpărarea de nutreţuri combinate a fost foarte scăzută, situaţie ce poate fi explicată prin aceea că agricultura tradiţională practicată se bazează pe obţinerea furajului în cadrul propriei gospodării.

Sectorul de stat ca principal furnizor de inputuri agricole pentru gospodăria rurală "şi-a pierdut supremația" în favoarea sectorului particular. Procesul de privatizare a întreprinderilor din amonte a împiedicat, într-o mare măsură, prin funcționarea lentă şi deficitară, redresarea sectorului agricol. Furnizorii cu capital majoritar de stat au dominat piața semințelor selecționate, iar furnizorii particulari pe cea a serviciilor mecanice şi veterinare a nutrețurilor combinate şi a construcțiilor. Principala modalitate de procurare a inputurilor a rămas plata directă. Relația contractuală a avut o pondere deosebit de scăzută.

1.5. Comercializare şi autoconsum

În perioada analizată la nivelul gospodăriilor rurale s-a înregistrat o scădere a activității comerciale. Dacă în 1996 ponderea gospodăriilor rurale care vindeau cel puțin un produs agricol era de 49% în anul 2000 ponderea a fost de numai 35%. Gospodăria rurală a alunecat şi mai mult spre acel tip caracteristic economiei naturale, asigurându-şi tot mai mult necesitățile de consum din resurse proprii. Toate acestea cu implicații profunde vizând relațiile de integrare în comunitatea locală şi cea zonală. În marea lor majoritate țăranii au vândut surplusul ce a rămas după satisfacerea necesităților familiei, indiferent dacă a fost vorba de membrii familiei care au muncit efectiv în gospodărie sau îi cuprinde şi pe cei din mediul urban.

Forma tradițională de comercializare a producției "la piață", ce presupune ca fiecare producător să-şi vândă producția obținută, persistă ca formă dominantă (53,2% în 1996; 67% în 2000). Legăturile dintre gospodăriile rurale şi sectorul din aval sunt slabe.

1.6. Investițiile în gospodăriile rurale

Comportamentul investițional al gospodăriilor rurale a fost în cea mai mare parte specific unei strategii de supraviețuire, de subzistență şi nu de dezvoltare. Ponderea gospodăriilor care au făcut investiții a scăzut față de anul 1996 (40% în 1996; 35% în 2000). Investițiile productive au înregistrat un nivel mult mai scăzut decât în anul 1996: cu 36% în cazul cumpărărilor de echipament agricol şi cu aproximativ 50% la cumpărarea animalelor şi a pomilor fructiferi.

Tabelul 1.9

Tipuri de investiții în gospodăriile rurale

Tipul de investiție	1996	2000
Cumpărare echipament agricol	4,4	2,8
Cumpărare pomi fructiferi	2,8	1,4
Cumpărare animale	23,9	13,7
Cumpărare pământ	2,1	2,6
Construcție de anexe productive	7,7	5,7
Dezvoltarea unei firme private neagricole	1,0	0,5
Dezvoltarea unei firme private alimentare	0,1	0,1

Tipul de investiție	1996	2000
Construire/îmbunătățire casă	5,2	4,9
Cumpărare autoturism	1,6	1,6
Educare copii	14,1	16,6

Au apărut primele semnale pozitive ale începerii funcționării pe baze legale a pieței funciare: investițiile în cumpărarea de pământ au crescut cu 23%. Investițiile sociale vizând "educarea copiilor" s-au menținut pe o poziție dominantă şi în 2000.

Sursele financiare pentru realizarea investițiilor au provenit în cea mai mare parte atât în 1996, cât şi în 2000, din economii proprii obținute din surse agricole şi nonagricole. Perceperea băncii ca instituție a împrumutului a fost negativă. Pe fondul unui intens proces de restructurare şi privatizare a băncilor de stat care s-a desfăşurat în ultimii ani, ponderea împrumuturilor din acest sector a scăzut de la 5% la 0%.

Deşi are o pondere redusă comportamentul investițional a indus în contextul economiei țărăneşti orientări şi comportamente antreprenoriale. Dezvoltarea unui cadru instituțional şi legal pentru furnizarea de credite destinate derulării unor activități în agricultură reprezintă una din cele mai urgente măsuri care ar trebui adoptate în acest sector.

1.7. Antreprenorii agricoli

Definirea agriculturii antreprenoriale, a dimensiunilor care o caracterizează nu este un demers uşor. Pe baza datelor disponibile au fost luate în studiu patru dimensiuni ce caracterizează, în opinia noastră, comportamentul antreprenorial:

a) cumpărarea sau/şi luarea de pământ în arendă;

b) realizarea de investiții productive;

c) cumpărarea de inputuri şi/sau vânzarea de produse agricole;

d) utilizarea de forță de muncă angajată (sezonieră sau permanentă).

Combinând aceste dimensiuni s-a obținut următoarea tipologie a gospodăriilor rurale: gospodării rurale cu comportament antreprenorial slab (prezintă una din caracteristicile menționate); gospodării rurale cu comportament antreprenorial mediu (prezintă două din caracteristicile menționate); gospodării rurale cu comportament antreprenorial puternic (prezintă trei sau patru din caracteristicile menționate) (tabelul 1.10).

Tabelul 1.10

Tipuri de gospodării după comportamentul antreprenorial (%)

	1996	2000
Gospodării cu comportament antreprenorial slab	38,4	27,6
Gospodării cu comportament antreprenorial mediu	19,3	15,8
Gospodării cu comportament antreprenorial puternic	5,5	6,2

Datele indică faptul că în perioada analizată a avut loc o descreştere semnificativă (28%) a ponderii gospodăriilor rurale cu orientare antreprenorială slabă în timp ce gospodăriile considerate ca având o orientare antreprenorială puternică şi-au menținut poziția înregistrând chiar o creştere de 13%.

Analizând cele trei tipuri de gospodării, precizate în funcție de alte variabile luate în studiu, au fost identificate o serie de trăsături caracteristice pentru aceste gospodării, care vizează următoarele aspecte:

- gospodăriile cu comportament antreprenorial sunt formate din persoane cu vârsta medie mai redusă decât cea înregistrată pe total eşantion, au veniturile cele mai ridicate şi au în compoziția lor cel mai mare număr de persoane cu ocupații nonagricole.
- gospodăriile antreprenoriale au venituri mari obținute atât din vânzarea produselor agricole, cât şi din surse nonagricole. Cu cât spiritul antreprenorial este mai pronunțat cu atât ponderea veniturilor obținute din cele două surse este mai mare. Se remarcă faptul că în perioada analizată, ponderea majorității surselor de venit, indiferent de gradul de orientare antreprenorială a scăzut. Excepție fac alocațiile de stat şi veniturile obținute din activități nonagricole proprii, care înregistrează o tendință de creştere (tabelul 1.11).

Tabelul 1.11

Relația dintre sursa de venit şi comportamentul antreprenorial

Sursa de venit	Gospodării cu comportament antreprenorial slab		Gospodării cu comportament antreprenorial mediu		Gospodării cu comportament antreprenorial puternic	
	1996	2000	1996	2000	1996	2000
Vânzarea produselor agricole	66,2	38,6	84,6	74,2	93,4	80,0
Salarii	31,1	27,8	36,4	36,7	48,4	34,0
Pensii	82,5	79,4	78,4	70,3	82,4	64,0
Asociații agricole	16,4	13,0	13,2	10,9	17,6	6,0
Activitate nonagricolă proprie	1,1	3,6	4,1	3,1	15,4	12,0
Alocații de stat	11,8	22,9	12,5	25,8	25,3	34,0
Bani de la rude	3,9	4,9	5,3	6,3	2,2	4,0
Alte surse	15,9	23,3	14,7	13,3	4,2	4,7

Sursa: Banca Mondială/CURS, anchetă în gospodăriile rurale, 2001.

- cu cât comportamentul antreprenorial al gospodăriilor rurale este mai puternic cu atât dependența de serviciile mecanice închiriate a fost mai redusă în cazul anului 1996. Anul 2000 confirmă această ipoteză şi certifică faptul că gospodăriile cu comportament antreprenorial puternic au avut nu numai o dotare productivă mai bună dar au avut şi venituri mai mari care le-a permis accesul într-o pondere mult mai ridicată la cumpărarea serviciilor mecanice (tabelul 1.12).

Tabelul 1.12

Relaţia dintre orientarea antreprenorială şi folosirea serviciilor mecanice (%)

Tip de gospodărie	1996	2000
Gospodării cu comportament antreprenorial slab	79,5	47,1
Gospodării cu comportament antreprenorial mediu	81,5	57,8
Gospodării cu comportament antreprenorial puternic	69,2	58,0

Cele câteva aspecte prezentate privind caracteristicile şi schimbările înregistrate la nivelul gospodăriilor rurale orientate antreprenorial în perioada 1996-2000 invită la reflexie. Performanţa sectorului agricol este influenţată în principal de doi factori, iar aceştia sunt calitatea antreprenorilor din agricultură împreună cu un climat economic favorabil. În perioada de tranziţie guvernele care s-au succedat la conducerea ţării au pus accentul în mod deosebit pe decolectivizare şi pe dezetatizare în timp ce problemele legate de dezvoltarea fermelor familiale competitive a rămas pe planul doi în agenda politicii agricole.

1.8. Perceperea măsurilor Programului ASAL

Dintre măsurile aplicate în agricultură în perioada analizată, de departe, cea mai cunoscută, cea mai apreciată şi cea de care au beneficiat cei mai mulţi agricultori a fost introducerea cupoanelor agricole, din 1997. Măsurile privind liberalizarea preţurilor produselor agricole, liberalizarea pieţei funciare şi introducerea bonurilor de motorină, deşi sunt măsuri cunoscute şi apreciate într-o pondere însemnată, impactul lor asupra gospodăriei rurale a fost perceput la un nivel foarte scăzut. Măsurile care au vizat acordarea de ajutoare de stat pentru depozitarea grâului în 1998 şi acordarea de alocaţii pentru animale în 2000 au fost cele mai puţin cunoscute şi apreciate, iar beneficiile la nivelul gospodăriei rurale au fost percepute ca fiind aproape nule (tabelul 1.13).

Tabelul 1.13

Perceperea măsurilor ASAL (%)

Măsura	Cunoaşteţi această măsură ?	O consideraţi o măsură bună ?	Care a fost cea mai benefică ?
Liberalizarea preţurilor la produsele agricole	79,5	71,1	10,4
Introducerea cupoanelor agricole	97,2	91,6	64,0
Liberalizarea tranzacţiilor funciare	86,3	76,4	3,2
Prime la producător pentru lapte şi grâu	59,0	52,7	1,4
Introducerea bonurilor de motorină	91,1	83,2	5,6
Alocaţii pentru animale	45,1	37,7	0,0

Perceperea măsurilor Programului ASAL de către gospodăriile cu comportament antreprenorial a fost diferită de cea înregistrată pe total eşantion. Astfel gradul de apreciere al efectului benefic al măsurilor ”introducerea cupoanelor agricole şi a bonurilor de motorină” scade pe măsură ce comportamentul antreprenorial este mai puternic. Cu cât gospodăriile rurale au o orientare mai pronunțată către economia de piață, măsuri cum ar fi liberalizarea prețurilor la produsele agricole, liberalizarea pieței funciare, prime pentru grâu şi animale au fost percepute ca având un efect benefic asupra gospodăriei (tabelul 1.14).

Tabelul 1.14

Perceperea măsurilor ASAL pe tipuri de gospodării antreprenoriale

Care a fost cea mai benefică pentru dumneavoastră ?	Gospodării cu comportament antreprenorial slab	Gospodării cu comportament antreprenorial mediu	Gospodării cu comportament antreprenorial puternic
Introducerea cupoanelor agricole	68,5	57,8	36,0
Bonuri de motorină	7,6	4,7	4,0
Liberalizarea prețului la produsele agricole	8,5	18,0	32,0
Liberalizarea tranzacțiilor funciare	3,1	2,3	10,0
Prime pentru grâu şi lapte	0,9	3,9	4,0
Alocații pentru animale	0,9	2,3	2,0

Concluzii

Schimbările înregistrate la nivelul gospodăriei rurale în perioada 1996-2000 invita la reflexie. Agricultura practicată a rămas în mod preponderent una de subzistență, departe de a funcționa după legile economiei de piață. Principala sa problemă o reprezintă nivelul scăzut de eficiență. Transformările tehnico-productive şi economice au rămas modeste în aceşti patru ani, datorită în primul rând ponderii deosebit de ridicate a forței de muncă care au făcut inutile investițiile productive.

Funcționarea pieței pământului, creditului, materiilor prime şi produselor agricole a fost şi a rămas defectuoasă, datorită în principal cadrului legislativ şi instituțional necorespunzător şi instabil. Totuşi adoptarea şi simplificarea legislativă în domeniul proprietății funciare au condus către punerea în mişcare a pieței pământului: a crescut ponderea gospodăriilor care realizează tranzacții funciare şi a celor angrenate în relații de arendare.

Programul de susținere financiară a gospodăriilor rurale, prin cupoane, introdus în 1997, măsura cea mai cunoscută şi apreciată de către agricultori, a avut o importantă funcție de securitate socială şi probabil în lipsa ei situația agriculturii private ar fi cunoscut o deteriorare şi mai puternică.

Privatizarea şi restructurarea sectorului de stat atât din amonte, cât şi din aval au determinat o schimbare de parteneri economici ai gospodăriei rurale. Opoziția întâmpinată şi blocajele apărute nu au permis însă şi o eficientizare a relațiilor dintre aceştia.

Paralel cu existența gospodăriilor rurale care au practicat o agricultură de subzistență în spațiul rural au funcționat şi gospodării rurale care s-au orientat către o agricultură antreprenorială. Prezența comportamentului antreprenorial indică un început în funcționarea agriculturii conform cu legile economiei de piață şi reprezintă primul pas în modernizarea şi dezvoltarea agriculturii.

Bibliografie

Gavrilescu, D.; Abraham, D.; Florian, V.; Rusu, M.; Iozu, T., *Restructurarea fermelor familiale în România*, IEA, Bucureşti, 1999, studiu elaborat în cadrul Proiectului PHARE ACE P96-6090-R

Nica, N.; Toderoiu, F.; Rusu, M., "Contextul dezvoltării rurale în România", în *Dezvoltarea rurală durabilă*, Ed. Planeta, Bucureşti, 2000

Parpală, O., *Economia agriculturii sau politica agricolă la români*, ASE, Bucureşti, 1995

Rusu, Marioara, *Evoluția gospodăriei rurale: 1996-2000*, material pregătit pentru WB, Bucureşti, 2001, material nepublicat

Rusu, Marioara, *Structuri agrare şi silvice în România*, studiu elaborat pentru Planul Național de Dezvoltare Agricolă şi Rurală, MAA, Bucureşti, 1999

***, *Agricultura privată în România*, MAA, CE. WB, Bucureşti, 1997

2. DINAMICA COMPORTAMENTULUI COMERCIAL AL GOSPODĂRIILOR RURALE

Emil TEŞLIUC,
Institutul de Economie Agrară

Introducere

Agricultura din România este un sector foarte diversificat. Totuşi, exploatațiile agricole pot fi caracterizate, fără a pierde din detalii, ca fiind duale: ferme de dimensiuni mari, comerciale coexistă cu un considerabil sector agricol țărănesc, de subzistență. Această dihotomie a fost dovedită printr-un studiu de cercetare al fermelor, realizat în 1996.

Lucrarea de față ia în considerare sectorul țărănesc, mai pe larg sectorul gospodăriilor rurale, studiind următoarele chestiuni:

- Ce s-a întâmplat cu veniturile, cu nivelul de bunăstare şi baza de active din mediul rural, în decursul implementării reformelor (1997-2000)?
- Cât de eficient a fost sistemul asigurărilor sociale în ceea ce priveşte protecția celor nevoiaşi din mediul rural față de riscul de sărăcie, şi înzestrarea lor cu capacitățile necesare pentru a scăpa de sărăcie?
- Care a fost reacția sectorului gospodăriilor rurale față de schimbările de politică agricolă; îndeosebi participarea pe piață a crescut sau a scăzut în această perioadă?

Lucrarea se desfăşoară după cum urmează: prima secțiune prezintă mediul macroeconomic şi sectorial în care operează sectorul gospodăriilor rurale. A doua secțiune descrie dinamica venitului, consumului şi a bazei de active din mediul rural. Secțiunea a treia compară performanțele sistemului de protecție socială în ceea ce priveşte protecția socială a săracilor din mediul rural şi respectiv urban, contra riscului de sărăcire. Unele dintre reformele sociale care au însoțit implementarea reformelor agricole, cum a fost introducerea temporară a unei subvenții la pâine sau creşterea pensiilor agricultorilor din 1997, sunt de asemenea evaluate în această secțiune, din perspectiva de atenuare a sărăciei. În final, secțiunea a patra a lucrării tratează participarea pe piață a gospodăriilor rurale, în acest mediu al reformei.

Principalele concluzii ale acestui studiu sunt:

1. Din punct de vedere economic, agricultura şi fermele țăranilor, ca subsector omogen, au acționat ca un tampon împotriva şocurilor din întreaga economie (şomajul, pierderea puterii de cumpărare a activelor monetare). Atunci când întreaga economie s-a contractat, inclusiv sectorul

rural al întreprinderilor agricole, fermele țăranilor îşi mențin funcția şi mărimea economică.

2. Totuşi, scăderea altor surse de venit, îndeosebi a salariilor, a condus la deteriorarea nivelului de trai al locuitorilor din mediul rural. În particular, nivelurile de sărăcie au crescut la cote nemaiîntâlnite.
3. Scăderea nivelului de trai a fost însoțită de deteriorarea altor dimensiuni ale bunăstării gospodăriilor (menajelor), dar nu a tuturora. În ciuda recesiunii severe şi de lungă durată din România în 1997-1999, a crescut înzestrarea cu unele active (maşini agricole, bunuri de folosință îndelungată, şeptel).
4. Pentru a se apăra împotriva şocurilor macroeconomice, sectorul țărănesc a recurs la o sporire a autarhiei sale. Aceasta a redus vulnerabilitatea sa față de şocurile care au fost transmise, de exemplu, în sectorul rural al întreprinderilor agricole, prin intermediul circuitelor de inputuri, outputuri sau financiare.
5. Totuşi, considerăm că au apărut şi modificări comportamentale în direcția pieței, pe care le-am cuantificat în lucrarea de față. (a) În termeni relativi, reducerea din incidența vânzărilor a fost mult mai mică decât şocul de ansamblu al veniturilor. (b) Am identificat dovezi privind specializarea în creşterea şeptelului. (c) O sporire a incidenței tranzacțiilor cu terenuri, şi a ponderii terenurilor ce fac obiectul acestor tranzacții. (d) Acumularea de active productive şi şeptel.

Cercetarea empirică acoperă perioada 1995-1999, cuprinzând atât perioada de creştere economică (1995-96), cât şi cea de declin (1997-99). Autorul recunoaşte că ambele subperioade sunt extrem de scurte pentru a permite generalizarea cu suficientă precizie. Totuşi, se poate observa strânsa intercorelare dintre sectorul fermelor țărăneşti şi restul economiei, în cursul acestor ani. Perioada de creştere economică a fost însoțită de o participare sporită a țăranilor pe piețele de produse (probabil şi de inputuri), în timp ce recesiunea a declanşat o reducere mai mult decât proporțională a participării. În ceea ce priveşte participarea pe piață, sectorul țărănesc pare a avea o funcție de reacție elastică.

O asemenea concluzie poartă un mesaj pozitiv pentru politica agricolă şi de dezvoltare rurală în sectorul fermelor țărăneşti. Cu condiția ca să se mențină un mediu macroeconomic stabil, şi ca alte sectoare să fi trecut prin procesul de ajustare structurală acum pornind într-o creştere susținută, se aşteaptă ca participarea pe piață a fermelor țărăneşti să îşi revină în mod rapid. Acest sector merită atenția factorilor politici. Nu este doar o “Cenuşăreasă” care atenuează durerea recesiunii; el poate, de asemenea, să furnizeze un impuls pentru creşterea economică de ansamblu.

2.1. Economia României: prezentare a realităților

2.1.1. Performanța macroeconomică

Această secțiune prezintă informații de fond asupra economiei României, utile pentru înțelegerea contextului în care operează sectorul gospodăriilor rurale.

După nivelul de dezvoltare, România este o țară de mărime medie, cu un venit mediu redus. Populația sa este de cca 22,3 milioane locuitori, iar PIB pe cap de locuitor este de aproximativ 1500 $. În 1989 România s-a angajat ezitant în procesul de tranziție de la economia planificată la cea de piață. Până în anul 1999, rezultatele economice ale acestei tranziții graduale au fost reducerea cumulată a PIB cu o pătrime, în decursul unui deceniu de experimentare economică (tabelul 2.1).

Aşa cum era de aşteptat, anii '90 au fost ani ai unor pronunțate schimbări structurale. Contribuția sectorului privat la formarea PIB, aproape inexistentă înainte de 1989, a crescut de la 16% în 1990, ajungând la 61% în 1999. Structura produsului intern s-a schimbat de asemenea. Unele sectoare economice, îndeosebi agricultura şi industria, au pierdut mult teren în favoarea serviciilor: agricultura a pierdut 7 puncte procentuale, iar industria alte 12 puncte procentuale. Aceste modificări au fost însoțite de o creştere moderată a gradului de deschidere al economiei; proporția exporturilor şi importurilor în PIB a crescut de la 39% în 1990 la 53% în 1999.

Costurile sociale ale transformărilor au fost ridicate. Sectoarele economice ineficiente şi-au restrâns activitatea şi o dată cu acestea s-au restrâns şi oportunitățile de angajare. Ocuparea forței de muncă civile s-a redus cu 2,1 milioane persoane, din care jumătate în şomaj, iar cealaltă jumătate renunțând să caute locuri de muncă într-o economie aflată în criză. Puterea de cumpărare a salariilor şi a altor venituri comerciale a scăzut cu 41% în 1999, față de anul 1989. În aceeaşi perioadă, sărăcia a crescut de la 4% la 28%. Declinul accentuat al nivelului de trai a determinat reducerea fertilității şi creşterea mortalității şi a migrației externe. În decursul anilor 1990, populația României s-a redus cu 1,1 milioane persoane.

Pentru a mai atenua costurile sociale ale ajustării (restructurării), într-adevăr mari, după cum este recunoscut, din cauza condițiilor inițiale nefavorabile, România a început să facă datorii externe şi să-şi deschidă porțile către investitorii străini. Totuşi, țara noastră a avut mai puțin succes în ceea ce priveşte atragerea de investitori străini, în comparație cu vecinii săi: doar în perioada 1997-98, fluxul de investiții străine a fost relativ înalt. Atractivitatea României ca destinație pentru investițiile străine a fost redusă din cauza legislației instabile, justiției slabe, birocrației corupte şi a politicilor preferențiale pentru întreprinderile cu capital de stat moştenite, menținute în viață prin subvenții şi transferuri cvasifiscale. În plus, încercările autorităților de a stabiliza economia nu au avut succes. Până în 1999, România a înregistrat cele mai înalte rate ale inflației dintre țările cu economie în tranziție din Europa (vezi tabelul 2.1).

Tabelul 2.1

România: profil economic în anii '90

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
PIB, mld USD	38.2	28.9	19.6	26.4	30.1	35.5	35.3	35.3	41.5	34.0
Agricultură (% din PIB)	23.2	19.6	18.6	21.7	20.7	20.8	20.1	19.5	16.2	15.4
Industrie (% din PIB)	43.0	39.6	37.3	34.9	37.6	34.5	34.8	33.4	30.4	31.0
Construcții (% din PIB)	5.7	4.5	4.7	5.4	6.7	6.9	6.8	5.6	5.9	5.3
Servicii (% din PIB)	28.1	36.3	39.4	38.0	35.0	37.8	38.3	41.5	47.5	48.2
Sector privat in PIB (%)	16.4	23.6	26.4	34.8	38.9	45.3	54.9	60.6	61.0	61.5

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Rata creşterii PIB (%)	(5.6)	(12.9)	(8.8)	1.5	3.9	7.1	3.9	(6.1)	(5.4)	(3.2)
Rata sărăciei (%)	3.7	na	na	20.0	19.2	16.3	11.6	19.3	22.0	28.3
Populaţie ('000s)	23.4	23.2	2.8	22.7	22.6	22.6	22.6	22.5	22.5	22.3
Ocupare civilă ('000s)	10,839	10,786	10,458	10,062	10,012	9,493	9,379	9,023	8,813	8,745
Indicele salariilor	100.0	81.7	71.3	59.4	59.4	66.6	72.7	56.3	58.2	58.4
Rata şomajului(%)	0.0	3.0	8.2	10.4	10.9	9.5	6.6	8.9	10.3	11.5
Rata de înmatriculare învăţământ Primar (%)	89.5	89.5	89.4	89.6	90.3	91.4	92.6	93.9	95.0	95.0
Rata de înmatriculare, 19-23 ani (%)	10.6	12.5	15.1	16.6	14.0	22.6	24.0	24.3	26.7	27.1
Inflaţie (%, IPC anual)	5.1	170.2	210.4	256.1	136.7	32.3	38.8	154.8	59.1	45.8
Curs mediu de schimb (ROL/USD)	22.4	76.4	308.0	760.1	1,655	2,033	3,082	7,168	8,875	15,333
Indicele ratei reale de schimb	100.0	126.0	163.7	113.4	104.3	96.9	105.9	96.6	75.2	89.1
Deficit bugetar, % în PIB	1.0	3.2	(4.6)	(0.4)	(2.4)	(2.9)	(4.1)	(3.9)	(4.1)	(4.0)
Export (FOB, mld. USD)	5.8	4.3	4.4	4.9	6.2	7.9	8.1	8.4	8.3	8.5
Import (CIF, bln. USD)	9.2	5.4	5.8	6.0	6.6	9.5	10.6	10.4	10.9	9.6
Invest. străine directe nete (mln. USD)	0	37	73	87	341	417	263	1,224	2,040	961
Datoria externă (mld. USD)	0	2,131	3,240	4,249	5,563	6,482	8,345	9,503	9,807	8,589

Surse: Anuare statistice *(1999, 1995), INS;* National Medium Term Development Strategy *(March, 2000), Guvernul României; Teşliuc & Pop (2000).*

Pe fundalul căderii produsului intern şi a nivelului de trai, este oarecum surprinzător să observăm că rezultatele sistemului de învăţământ s-au îmbunătăţit. România avea, până în 1989, rate excelente de înmatriculare în învăţământul primar şi secundar (liceal), cuprinse între 90 şi 95%. Aceste rate au fost menţinute şi chiar îmbunătăţite în decursul anilor '90. Rata de înmatriculare în învăţământul terţiar (colegii şi universităţi) era în 1989 de cca 10%, mai redusă decât în ţările vecine, unde în medie era de 22%. Până în 1999, rata de înmatriculare în învăţământul terţiar a atins 27%, în mare parte datorită exploziei de universităţi private.

Dintr-o perspectivă comparativă, România a dus-o mai bine decât majoritatea economiilor statelor din Comunitatea Statelor Independente, dar mai puţin bine decât economiile de tranziţie din Europa Centrală. În comparaţie cu acest ultim grup de ţări, poziţia României poate fi explicată printr-o combinaţie de condiţii iniţiale mai modeste, fluxuri reduse de investiţii străine directe (ISD) şi reforme ezitante pe plan intern. Între condiţiile iniţiale, putem cita stocul de capital depreciat moral, dominat de întreprinderi de stat ineficiente.

2.1.2. Performanţa sectorială

În decursul acestei perioade agitate, sectorul rural - cu principala sa forţă motrice, agricultura - a constituit un important factor absorbant al şocurilor economice şi sociale.

Anumite părţi din economia rurală, în special sectorul fermelor de stat, s-au restrâns după 1997. Principala cauză a acestei prăbuşiri a fost incapacitatea unora dintre întreprinderi de a-şi continua activitatea în absenţa unui influx masiv de subvenţii şi sub restricţii bugetare severe. O proporţie importantă a fermelor de stat, îndeosebi în cadrul producţiei de porcine şi păsări, erau "arzătoare de bani rapide" la preţuri economice, aşa încât era de aşteptat ca fluxul financiar să sece

curând după ce subvenţiile au fost reduse şi disciplina financiară a fost impusă. Unele întreprinderi au fost privatizate, iar altele lichidate.

Prin contrast cu sectorul de stat şi cu tendinţele macroeconomice de ansamblu, sectorul ţărănesc a avut rezultate relativ stabile. Prin natura sa - fiind dominat de autoconsum, cu puţine legături pe pieţele de inputuri sau outputuri - sectorul a fost protejat de şocurile generale din întreaga economie. Fluctuaţiile producţiei au fost determinate în primul rând de condiţiile meteorologice, la producţia de cereale şi de necesităţile de autoconsum în cazul şeptelului.

2.1.3. Sectorul gospodăriilor în timpul reformelor sectorului agricol

Lucrări precedente descriu sectorul gospodăriilor ţărăneşti ca fiind monosectorial, monoocupaţional şi îmbătrânit (Teşliuc şi Chirca, 1999). Tendinţele privind caracteristicile sociodemografice ale gospodăriei rurale au continuat în 1999.

Principalele tendinţe sociodemografice au fost: (i) reducerea mărimii gospodăriei (familiei) şi (ii) îmbătrânirea populaţiei rurale. Există o tendinţă clară de reducere a mărimii medii a gospodăriilor, din 1995-1999, comună ambelor zone de rezidenţă. Tabelul 2.2 arată acest efect în medie; totuşi, această dinamică a mediei ascunde un considerabil efect marginal. Îmbătrânirea este un fenomen comun atât în zonele rurale, cât şi urbane, dar este mult mai pronunţat la ţară. Legat de îmbătrânire, am observat un trend crescător clar la ponderea gospodăriilor conduse de femei, ceea ce probabil înseamnă că ponderea gospodăriilor conduse doar de văduve în etate este în creştere. Acest fenomen este comun pentru ambele zone de rezidenţă, dar este ceva mai pronunţat în zonele rurale.

Tabelul 2.2

Caracteristicile gospodăriilor, după zona de rezidenţă

Ancheta	Mărimea gospodăriei		Vârsta capului gospodăriei		Ponderea gosp. conduse de femei		Medie copii pe gospodărie	
An	Rural	Urban	Rural	Urban	Rural	Urban	Rural	Urban
1995	3.04	2.92	56.24	48.51	0.23	0.22	0.60	0.60
1996	2.99	2.92	56.25	48.75	0.24	0.22	0.59	0.59
1997	2.98	2.91	56.19	49.02	0.24	0.22	0.58	0.56
1998	2.95	2.89	56.41	49.43	0.25	0.23	0.58	0.53
1999	2.94	2.84	56.70	49.61	0.26	0.24	0.62	0.56

Sursa: Estimări proprii bazate pe AIG 1995-99.

2.2. Veniturile şi bunăstarea în mediul rural în perioada Programului ASAL

2.2.1. Venit, consum şi aport caloric

Evoluţia venitului familial[2] s-a încadrat în tendinţa generală înregistrată de

[2] *LSMS reprezintă un sondaj asupra consumului, realizat pe o perioadă de o lună. Forţa acestui sondaj constă în determinarea cumpărăturilor realizate de familie şi a autoconsumului. Unele surse regulate de venit (nesezoniere), precum salariile şi transferurile, sunt determinate cu*

PIB[3]. PIB a crescut cu 6% în 1996 şi a scăzut cu 6%, 3% şi respectiv 7% în anii următori. Între 1997 şi 1999, scăderea cumulată a PIB a fost de circa 15%. În aceeaşi perioadă, venitul familial a scăzut chiar cu mai mult: 24 %. În funcție de zonele de reşedință, scăderea a fost mai pronunțată în mediul rural (27%) comparativ cu mediul urban (22%).

Cauza principală a scăderii veniturilor a fost diminuarea salariilor brute în totalul venitului gospodăriei cu aproximativ o treime (vezi figurile 2.1 şi 2.2). Această diminuare a fost accentuată în mod special în mediul rural şi a fost determinată de o reducere mai mare atât a forței de muncă salariate, cât şi a nivelului salariului mediu real. S-au diminuat, de asemenea, venitul realizat de lucrătorii pe cont propriu şi venitul din proprietate, cu 29%, respectiv, cu 51%. Cu toate acestea, contribuția lor totală în veniturile familiei nu este la fel de importantă precum contribuția salariilor. Transferurile s-au diminuat puțin, cu 9%, corespunzător veniturile bugetare mai mici. Prin comparație, veniturile agricole au fost relativ stabile, contracarând şocul din veniturilor salariale. Comparativ cu 1996 (100%), veniturile agricole au crescut la 119% în 1996, 125% în 1997, 112% în 1998 şi 109% în 1999.

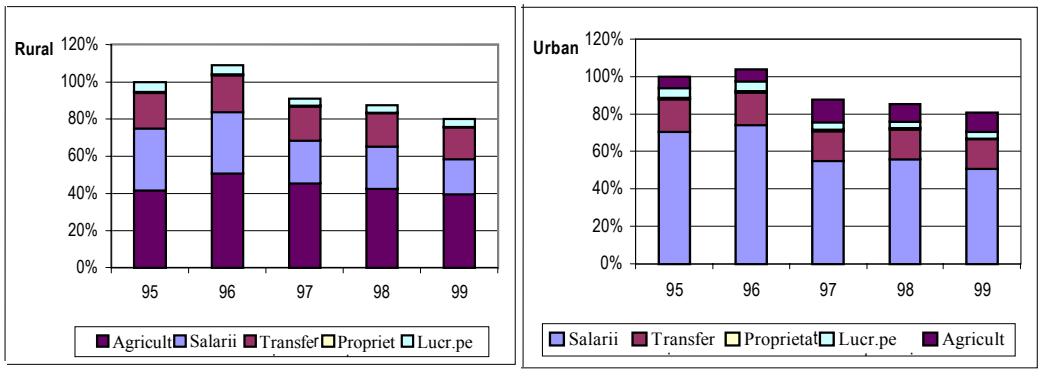

Figura 2.1. Dinamici reale şi structura veniturilor populației, pe zone de rezidență

Sursa: Estimări proprii folosind AIG 1995-1999.

Valoarea reală a vânzărilor agricole a scăzut cu 40% în 1999, comparativ cu 1995 (mai întâi a crescut în 1996 cu 4%), datorită efectului combinat al cantităților tranzacționate mai mici şi al deteriorării condițiilor de schimb în agricultură.

exactitate. Din nefericire, surse mai volatile, precum venitul agricol sau unele tipuri de venituri obținute de lucrătorii pe cont propriu, nu pot fi determinate la nivelul familiei. Cu toate acestea, sondajul este bogat în informații atât despre sursele, cât şi despre modurile de folosire a venitului, ceea ce permite estimarea venitului agricol ca un venit marginal, pentru grupuri de familii. Venitul agricol a fost calculat ca diferență între consumul familiei (de bunuri curente şi de capital, inclusiv remiterile nete), impozite şi creşterea economiilor reale, pe de o parte, şi salariile brute, veniturile realizate de lucrătorii pe cont propriu, veniturile din proprietate şi transferuri, pe de altă parte.

[3] *Având în vedere contribuția consumului privat în PIB, de aproximativ 70%, era previzibilă calitatea superioară a unei asemenea corelații şi reprezintă un test pentru corectitudinea estimărilor.*

După 1996, a scăzut, de asemenea, în termeni monetari, consumul familial pe echivalent adult. Datele sondajului indică o scădere de 26% a consumului curent în mediul urban şi de 29% în mediul rural în 1999, comparativ cu 1996. Creşterea corespondentă, în 1996 faţă de 1995, a fost de 6% în mediul urban şi de 9% în mediul rural – elasticitatea consumului faţă de modificările venitului pare a fi mai mare în mediul rural.

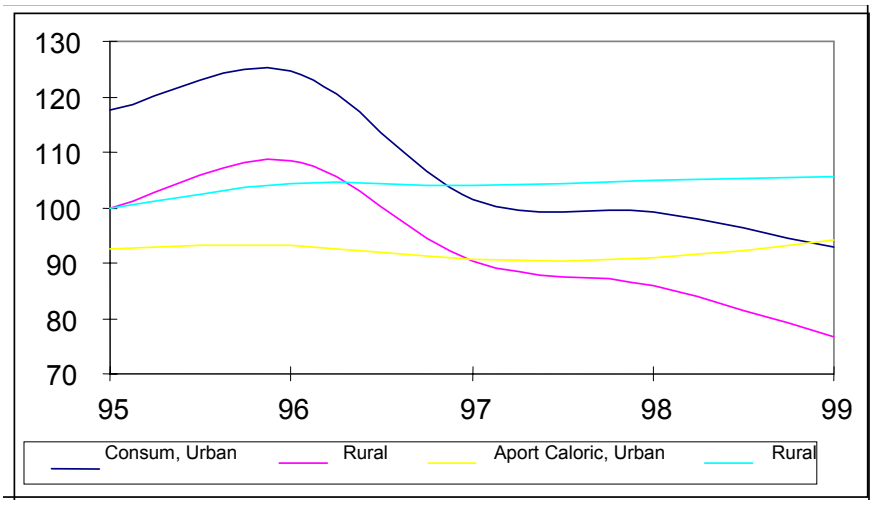

Figura 2.2. Evoluţia consumului mediu pe gospodărie şi aportul caloric zilnic

Sursa: Estimări proprii folosind AIG 1995-99.

În mod oarecum surprinzător, aportul caloric nu a scăzut. În mediul urban, aportul caloric zilnic pe cap de locuitor a fost relativ stabil în perioada 1995-1999. Prin comparaţie, locuitorii din mediul rural şi-au îmbunătăţit aportul caloric nu numai în 1996 (+4%), dar şi în anii următori (0% în 1997, 1% în 1998 şi 1% în 1999). Această modificare arată o migrare a locuitorilor din mediul rural către surse mai ieftine de cereale (demonstrat de creşterea ponderii cerealelor în total consum) şi un efect de substituire (confruntate cu preţuri mai mari la produse nealimentare şi servicii, gospodăriile din mediul rural au crescut consumul de alimente relativ mai ieftine).

Tabelul 2.3

Ponderi medii ale produselor alimentare, nealimentare şi ale serviciilor în consumul gospodăriilor

Anul	Produse alimentare		Autoconsum de produse alimentare		Produse nealimentare		Servicii	
	Urban	Rural	Urban	Rural	Urban	Rural	Urban	Rural
1995	0.646	0.704	0.194	0.471	0.217	0.214	0.136	0.083
1996	0.646	0.718	0.193	0.479	0.216	0.203	0.138	0.079
1997	0.654	0.726	0.197	0.485	0.196	0.189	0.150	0.085

Anul	Produse alimentare		Autoconsum de produse alimentare		Produse nealimentare		Servicii	
	Urban	Rural	Urban	Rural	Urban	Rural	Urban	Rural
1998	0.621	0.713	0.184	0.469	0.193	0.193	0.186	0.093
1999	0.564	0.682	0.171	0.450	0.204	0.203	0.232	0.115
1999/95	87%	97%	88%	96%	94%	95%	171%	139%

Sursa: Estimări proprii bazate pe AIG 1995-1999.

Una dintre cele mai surprinzătoare evoluții înregistrate în ultima parte a anilor ’90 a fost reducerea ponderii consumului de alimente, în ciuda scăderii venitului. O asemenea evoluție pare să sfideze regularitatea empirică, cunoscută sub numele de Legea lui Engel. În orice caz, Legea lui Engel se referă la o selecție tipică a familiilor care se confruntă cu acelaşi vector al prețurilor. Această condiție nu este valabilă în cazul datelor noastre: în 1998 şi 1999, prețurile relative ale alimentelor au scăzut față de cele ale produselor nealimentare şi ale serviciilor. Prețurile produselor alimentare au crescut cu 72.9%, în timp ce prețurile produselor nealimentare au crescut cu 135.2%, iar tarifele la servicii cu 227.5%[4]. Astfel, tabelul 2.3 ilustrează substituția indusă de această modificare relativă a prețului. Ponderea serviciilor a crescut de la un nivel scăzut de 11.2% în 1995 la 18% în 1999, în special în mediul urban (unde aproape s-a dublat). În mediul rural, a crescut cu peste 30%.

Scăderea ponderii autoconsumului de alimente este efectul aceleiaşi ”iluzii băneşti”. De fapt, autoconsumul de alimente este încadrat în acelaşi set de prețuri precum cumpărările de alimente şi a suferit aceeaşi scădere relativă a prețului. În termeni reali, ponderea autoconsumului de alimente în total consum de alimente a fost în mod remarcabil stabilă pe parcursul perioadei: a reprezentat 30% din consumul de alimente în mediul urban şi 67% în mediul rural.

2.2.2. Sărăcia şi tendințele inegalității

În perioada 1995-99, sărăcia şi PIB au evoluat, în mod previzibil, în direcții opuse (vezi tabelul 2.4 pentru sărăcie şi tabelul 2.1 pentru PIB).

Tabelul 2.4

Dinamicile sărăciei, diferite linii ale sărăciei, în funcție de zona de reşedință

Linia sărăciei	Total			Urban			Rural		
	40%	50%	60%	40%	50%	60%	40%	50%	60%
Rata sărăciei Ratio (FGT0)									
1995	8.0%	15.7%	25.3%	5.1%	11.0%	19.0%	11.4%	21.3%	32.7%
1996	5.1%	11.4%	19.9%	3.6%	8.3%	15.3%	6.8%	15.0%	25.3%
1997	9.5%	19.4%	30.8%	6.9%	15.1%	25.4%	12.6%	24.6%	37.3%

[4] *Între 1996 şi 1997, prețurile relative ale produselor alimentare, nealimentare şi serviciilor au fost destul de stabile. În 1996 şi 1997, prețurile alimentelor au crescut cu 55.2% şi respectiv cu 145.6%, prețurile produselor nealimentare cu 60.3 % şi respectiv cu 142.6%, iar serviciile cu 53.6% şi respectiv cu 203.9%.*

Linia	Total			Urban			Rural		
1998	11.7%	22.1%	33.8%	8.1%	16.8%	28.1%	16.0%	28.5%	40.5%
1999	16.6%	28.7%	41.2%	11.6%	22.0%	34.1%	22.5%	36.7%	49.7%
Decalajul sărăciei (FGT1)									
1995	1.6%	3.6%	6.4%	1.0%	2.4%	4.5%	2.3%	5.1%	8.8%
1996	0.9%	2.3%	4.5%	0.6%	1.6%	3.3%	1.2%	3.1%	6.0%
1997	2.0%	4.5%	7.9%	1.4%	3.3%	6.1%	2.8%	5.9%	10.1%
1998	2.5%	5.3%	9.1%	1.7%	3.8%	6.9%	3.5%	7.2%	11.8%
1999	3.9%	7.6%	12.2%	2.5%	5.3%	9.1%	5.6%	10.4%	15.9%
Intensitatea sărăciei (FGT2)									
1995	0.5%	1.3%	2.4%	0.4%	0.8%	1.6%	0.8%	1.8%	3.4%
1996	0.3%	0.7%	1.5%	0.2%	0.5%	1.1%	0.4%	1.0%	2.1%
1997	0.7%	1.6%	3.0%	0.5%	1.2%	2.2%	0.9%	2.1%	3.9%
1998	0.8%	1.9%	3.6%	0.5%	1.3%	2.5%	1.2%	2.7%	4.8%
1999	1.4%	3.0%	5.1%	0.9%	1.9%	3.5%	2.1%	4.2%	7.0%

Notă: Toate liniile sărăciei sunt relative, determinate ca procent din consumul mediu al familiei pe echivalent adult în 1995.

Sursa: Estimări proprii, bazate pe AIG 1995-1999.

Riscul relativ al sărăciei a fost în mod constant mai mare în mediul rural. Metodele de măsurare a sărăciei care respectă principiile transferurilor, precum decalajul sau intensitatea sărăciei, sugerează că riscul relativ al sărăciei este de două ori mai mare în mediul rural. La liniile de sărăcie “generoase” (50% din 60% din consum pe echivalent adult) se poate remarca o reducere a acestei discrepanțe în timp. În orice caz, pentru sărăcia maximă (măsurată comparativ cu linia foarte scăzută a sărăciei, de 40%) această deosebire pare să persiste în timp (tabelul 2.5).

Tabelul 2.5

Riscul relativ al sărăciei, mediul rural față de mediul urban

Linia sărăciei	40%	50%	60%
Rata sărăciei (FGT0)			
1995	2.26	1.95	1.72
1996	1.88	1.80	1.66
1997	1.82	1.62	1.47
1998	1.97	1.70	1.44
1999	1.93	1.67	1.46
Decalajul sărăciei (FGT1)			
1995	2.27	2.16	1.95
1996	2.13	1.93	1.80
1997	1.92	1.76	1.64
1998	2.11	1.91	1.71
1999	2.26	1.97	1.76
Intensitatea sărăciei (FGT2)			
1995	2.18	2.21	2.10
1996	2.50	2.11	1.93
1997	1.93	1.86	1.75
1998	2.18	2.04	1.88
1999	2.39	2.17	1.97

Sursa: Estimări proprii, bazate pe AIG 1995-1999.

Spre deosebire de sărăcie, inegalitatea nu a fost şi nu este mare în România. Coeficienții Gini au variat de la un nivel scăzut în mediul urban în 1997 de 0.28%, la un nivel înalt în 1995 în mediul rural de 0.33%. Inegalitatea în mediul rural a fost în mod constant mai ridicată decât în mediul urban. Acelaşi lucru se aplică şi dacă analizăm metodele puternice de măsurare precum indicii percentili.

Tabelul 2.6

Coeficientul Gini calculat în funcție de consumul familial pe echivalent adult

	1995	1996	1997	1998	1999
Total	0.312	0.304	0.293	0.300	0.308
Rural	0.326	0.313	0.306	0.309	0.313
Urban	0.294	0.293	0.280	0.288	0.296

Sursa: Estimări proprii, bazate pe AIG 1995-1999.

2.2.3. Corelații ale consumului populației pe echivalent adult

Care sunt factorii care se corelează cu bunăstarea populației (reducând, astfel, riscul sărăciei)? Pentru a răspunde la această întrebare, am calculat o regresie OLS pe un eşantion realizat în 1999 în mediul rural, având în vedere variabile referitoare la caracteristicile capului de familie, nivelul activelor familiei precum şi localizarea. Regresia a inclus înlocuitori regionali care nu sunt incluşi în raport pentru a economisi spațiu.

Erorile standard sunt calculate luând în considerare proiectarea sondajului şi sunt ajustate pentru heteroskedasticitate. Utilitatea generală a regresiei, R^2, este foarte potrivită pentru asemenea eşantioane mari (peste 16 mii de observări): 45%. Pentru a permite o compunere directa a impactului fiecărui predictor asupra consumului populației, coeficienții (raportați) sunt transformați în elasticitate sau efecte marginale în ultima coloană a tabelului 2.7. Predictori nesemnificativi, la un nivel convențional de importanță de 5%, vor fi ignorați în analizele din tabelul 2.7.

Tabelul 2.7

Corelații ale consumului populației

Variabile dependente: Ln (consum pe echivalent adult)							
Variabile independente:	**Coef.**	**Eroare standard**	**T**	**P>t**	**95% Conf.**	**Inter-val**	**Elasti-citate**
Caracteristici ale capului de familie							
Femei	-0.056	0.013	-4.350	0.000	-0.082	-0.031	-0.055
Unguri	-0.075	0.038	-1.960	0.051	-0.150	0.000	-0.072
Romi	-0.233	0.059	-3.970	0.000	-0.348	-0.117	-0.208
Germani	-0.061	0.083	-0.730	0.464	-0.225	0.103	-0.059
Salariat	0.255	0.087	2.940	0.004	0.084	0.426	0.291
Lucrător pe cont propriu	-0.163	0.036	-4.540	0.000	-0.234	-0.092	-0.151
Fermier	-0.265	0.022	-12.250	0.000	-0.308	-0.223	-0.233
Membru al asociației agricole	-0.221	0.111	-2.000	0.047	-0.439	-0.003	-0.198
Şomer	-0.204	0.025	-8.100	0.000	-0.253	-0.154	-0.184

Variabile dependente: Ln (consum pe echivalent adult)							
Variabile independente:	**Coef.**	**Eroare standard**	**T**	**P>t**	**95% Conf.**	**Inter-val**	**Elasti-citate**
Pensionar	0.014	0.016	0.870	0.386	-0.018	0.046	0.014
Şcoala generală (cls. I-IV)	0.057	0.030	1.860	0.064	-0.003	0.116	0.058
Şcoala generală (cls. V-VIII)	0.106	0.033	3.220	0.001	0.041	0.170	0.112
Şcoala profesională	0.133	0.035	3.780	0.000	0.064	0.202	0.142
Liceu (cls.IX-X)	0.098	0.039	2.520	0.013	0.021	0.175	0.103
Liceu (cls.XI-XII)	0.276	0.040	6.920	0.000	0.197	0.355	0.318
Şcoala postliceală	0.419	0.056	7.530	0.000	0.309	0.529	0.520
Învățământ superior	0.544	0.052	10.430	0.000	0.441	0.647	0.723
Caracteristicile gospodăriei							
Ln (mărimea gospodăriei)	-0.496	0.014	-36.190	0.000	-0.523	-0.469	-0.496
Ln (pământ aflat în proprietate)	0.022	0.004	5.710	0.000	0.014	0.030	0.022
Ln (% al echipamentului agricol motorizat)	0.034	0.004	8.830	0.000	0.026	0.041	0.034
Ln (nr. vite în echivalent)	0.043	0.005	8.630	0.000	0.033	0.052	0.043
Caracteristicile localizării							
Ln (distanța față de cel mai apropiat oraş)	-0.022	0.020	-1.060	0.289	-0.062	0.019	-0.022
Ln (populația comunei)	-0.031	0.030	-1.010	0.314	-0.091	0.029	-0.031
Ln (% de medici)	0.034	0.014	2.460	0.015	0.007	0.060	0.034
Ln (% de profesori)	0.003	0.005	0.670	0.505	-0.007	0.013	0.003
Ln (populația celui mai apropiat oraş)	0.000	0.000	1.900	0.059	0.000	0.000	0.000
Câmpie	0.074	0.035	2.100	0.037	0.004	0.144	0.077

Sursa: Estimări proprii bazate pe AIG 1999.

Pe scara predictorilor, cel mai mare efect (negativ) asupra bunăstării îl are mărimea gospodăriei (elasticitate de -0.5), urmată de proprietatea asupra resurselor (şeptel, echipament agricol şi pământ). Efectul dat de mărimea gospodăriei este în mod special puternic. Alte elemente fiind egale, o creştere a mărimii gospodăriei de la 2 la 3 echivalent adult (cu 50%) va determina o reducere previzibilă a consumului pe echivalent adult cu 25%. Cea mai mare parte a variabilelor în funcție de localizare nu sunt semnificative, cu excepția numărului medicilor în comună, ceea ce poate fi interpretat ca o garanție pentru nivelul dezvoltării comunei.

Pentru indicatorul variabile, categoria de referință este capul de familie de gen masculin, fără şcoală, salariat şi având naționalitate română. În cadrul indicatorului variabile (înlocuitor), educația are un efect puternic şi pozitiv: diferența previzibilă între două gospodării cu aceleaşi caracteristici, dar cu educație diferită este cu 72% mai mare pentru un absolvent de învățământ superior comparativ cu unul fără educație. Este o diferența mică în consum în funcție de naționalitate, cu excepția romilor. Între două gospodării similare din toate punctele de vedere cu excepția naționalității, o gospodărie condusă de un rom consumă, în medie, cu 21% mai puțin pe echivalent adult. În final, clasificarea în funcție de ocupație se prezintă astfel: primul loc (i) gospodărie condusă de un patron, urmată de (ii) cea condusă de un salariat sau pensionar, (iii) gospodărie condusă de lucrător pe cont propriu sau şomer, şi ultima categorie (iv) fermieri sau membri ai unei asociații agricole. La acelaşi nivel al educației, naționalitatea şi genul capului de familie, precum şi mărimea familiei, proprietatea asupra activelor şi alte variabile de localizare, gospodăriile conduse de fermieri se anticipează să aibă un consum pe

echivalent adult mai scăzut cu 23.3% decât cele conduse de salariaţi şi 52% mai scăzut comparativ cu cel al gospodăriilor conduse de un patron.

2.2.4. Active rurale

Ce s-a întâmplat cu baza materială în a doua parte a anilor '90 în zonele rurale? Voi folosi informaţiile din AIG pentru a descrie dinamica modelelor de folosire a pământului, mărimea şeptelului, utilajul agricol, dotarea cu mijloace fixe şi bunuri de folosinţă îndelungată şi condiţii de locuit/utilităţi medii.

Proprietatea, folosinţa şi tranzacţiile funciare

Este un mister în legătură cu datele despre teren ale AIG. Extinse, ele ajung până la 6,2 milioane de hectare de la 8 milioane distribuite în 1991. Oricum, această problemă este de importanţă minoră când vrem să analizăm dinamica pieţei pământului; mai mult, cercetarea colectează informaţii din 251 de grupări rurale, crescând astfel precizia estimărilor privind tranzacţiile şi folosirea pământului (tabelul 2.8).

Tabelul 2.8

Modele de utilizare a pământului pe perioada 1995-1999

	Lucrate de către gospodărie	În asociaţii	Arendat	În FIAS	Total
	%	%	%	%	Ha's
Urban					
1995	58.1	37.6	5.1	4.1	1.17
1996	64.2	28.5	4.9	2.7	1.23
1997	63.3	28.3	5.8	2.1	1.20
1998	62.9	26.7	7.6	2.4	1.05
1999	64.6	25.7	7.1	1.6	1.13
Rural					
1995	73.9	25.0	1.1	1.1	1.84
1996	75.5	21.7	2.7	0.7	1.84
1997	76.4	19.8	3.8	0.3	1.82
1998	76.1	18.9	4.4	0.3	1.80
1999	76.5	17.9	5.6	0.3	1.79

Sursa: Estimări proprii bazate pe AIG 1995-1999.

Tabelul 2.8 descrie modul principal de folosire al terenului şi schimbările intervenite în perioada 1995-1999. Gospodăriile rurale lucrează aproximativ trei pătrimi din pământul pe care îl deţin şi închiriază restul asociaţiilor agricole sau îl arendează. În timp, partea de pământ încredinţată asociaţiilor agricole a scăzut, în beneficiul pieţei arendei. De asemenea, partea de pământ lucrată de către gospodării era în creştere. În linii mari, această situaţie se aplică şi gospodăriilor urbane. Deosebirile principale sunt: (i) Mărimea medie a lotului deţinut de proprietarii rurali este mai mică; (ii) precum era de aşteptat, o parte mai mică a acestui lot este lucrat de către proprietar (considerând costurile aferente ale tranzacţiilor); (iii)

Proprietarii urbani sunt prizonierii fostelor ferme de stat într-o măsură mai mare decât proprietarii rurali; totuşi, această situație este în descreştere rapidă în ambele zone de reşedință.

În timpul acestei perioade, inegalitatea pământului deținut a început să scadă încet, cu excepția anului 1997 (tabelul 2.9). Există două forțe care acționează aici: (a) pe de o parte, există modele de comasare a pământului, cu întreprinzători privați angajați în comasarea pământului şi (b) există o fărâmițare a pământului, pe măsură ce pământul este transmis de la generațiile bătrâne către generațiile tinere, cel mai probabil prin împărțirea pământului între moştenitori.

Tabelul 2.9

Inegalități în proprietatea asupra pământului

	1995	**1996**	**1997**	**1998**	**1999**
Total	0.755	0.746	0.749	0.744	0.738
Rural	0.557	0.556	0.559	0.552	0.546

Sursa: Estimări proprii bazate pe AIG 1995-99.

Şeptelul

Ce s-a întâmplat cu mărimea şeptelului în zonele rurale între 1995-1999? Situația este complicată: numărul cailor, porcilor şi al păsărilor de casă a crescut, în timp ce numărul de vaci, oi şi capre a scăzut (vezi figura 2.3).

1. A existat o creştere a numărului de cai în zonele rurale de-a lungul ultimilor cinci ani. Creşterea numărului de cai deținuți de gospodăriile rurale pare a se datora creşterii numărului de gospodării deținătoare de cai, ceea ce supracompensează reducerea numărului mediu pe gospodăriile cu cai.
2. A existat o uşoară scădere a numărului mediu de vite[5] pe gospodărie de-a lungul ultimilor cinci ani. Totuşi, aceasta s-a datorat unei specializări ridicate. Unele gospodării au renunțat la creşterea vitelor, în timp ce la cele care au rămas în afacere şeptelul mediu a crescut. Estimările anchetei arată o scădere a numărului total de animale după 1997, această situație pare a se reface în 1999.
3. Numărul mediu al ovinelor şi caprinelor a scăzut în 1996, iar apoi şi în 1999. Totuşi, există semne de specializare. Gospodăriile cu oi şi capre au o medie mai mare a şeptelului de-a lungul timpului.

[5] *Există o mare discrepanță între estimările cercetării şi cifrele oficiale. De exemplu, „cifra oficială" din 1999 este de 2.869.000 de capete (stoc la sfârşitul perioadei), iar ancheta estimează şeptelul de cornute la 2.218.000 capete. Diferența s-ar putea datora diferențelor în acoperire (cifra oficială include inventarul viu în asociații, sau în unele firme private) şi erorilor de măsurare. Presupun că erorile de măsurare în AIG sunt mult mai scăzute; totuşi, se poate presupune că există o subraportare. Cu toate acestea, dacă subraportarea este sistematică, dar prezintă zgomot, trendul estimat va fi corect.*

4. Numărul mediu al porcilor a scăzut după 1997 şi s-a refăcut în 1999 în ciuda recesiunii economice. Specializarea în producția de porcine, care a scăzut în 1997, s-a refăcut după aceea.

5. Numărul mediu al păsărilor de casă a crescut în zona rurală după anul 1997. Aceasta, probabil, fiind legată de existența unor tehnologii cum sunt incubatoarele şi altele. Numărul mediu al păsărilor de casă din gospodării a crescut în mediul rural şi urban, semnalând o creştere a specializării.

Noi am folosit următoarea definiție, bine cunoscută de către agronomi, pentru a calcula mărimea şeptelului în echivalent unități vite (ECU):

ECU = cal + măgar + vite + 0,35 x porci +0,12 x oi + 0,04 x păsări de curte

Numărul total al inventarului viu, exprimat în ECU, a crescut, cu excepția unei uşoare scăderi în 1997.

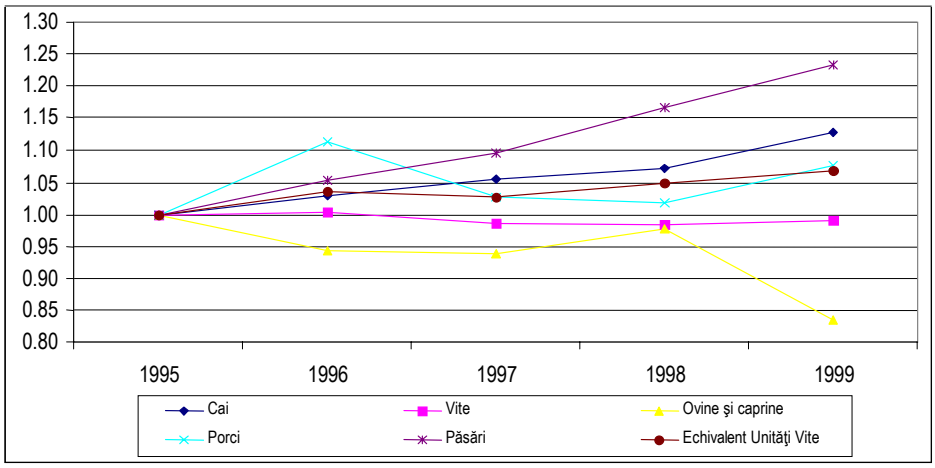

Figura 2.3. Dinamica şeptelului în zonele rurale

Sursa: Estimări proprii bazate pe AIG 1995-1999.

Echipament agricol

În ciuda reducerii veniturilor şi a consumului, acumularea echipamentului agricol a crescut, în general, în perioada 1995-1999. Cea mai mare creştere a fost înregistrată pentru dube (251%), tractoare pluguri (223%) şi tractoare, combine şi căruțe (159%). Numărul de balotoare şi camioane a scăzut în 1997, dar a revenit în 1999 la 148% din nivelul lor în 1995.

Puține articole au înregistrat o descreştere în această perioadă, printre ele trailerele şi cositoarele, cel mai probabil pentru că au fost înlocuite cu tehnologii mult mai moderne.

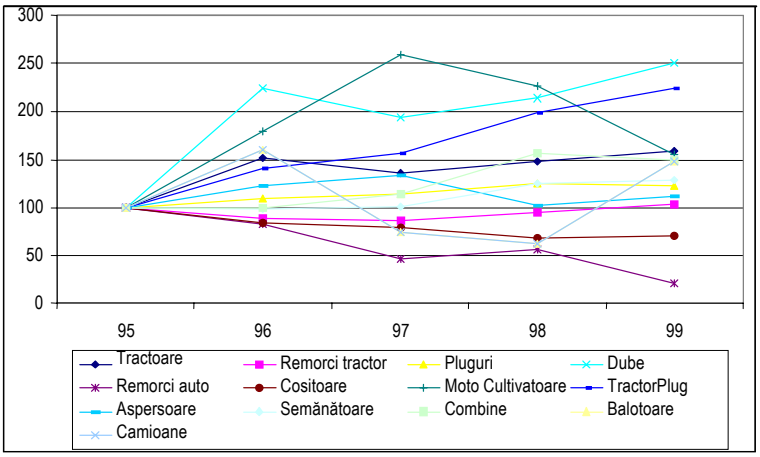

Figura 2.4. Dinamica utilajelor agricole în zonele rurale

Sursa: Estimări proprii bazate pe AIG 1995-1999.

Deținerea de bunuri de folosință îndelungată

În general, dotarea cu bunuri de folosință îndelungată s-a îmbunătățit în perioada 1995-1999. Separarea dintre evoluția venitului şi a bunurilor de folosință îndelungată era de aşteptat. Atunci când unele gospodării se confruntă cu o scădere a venitului, ele vor rămâne cu dotarea anterioară de bunuri de folosință îndelungată. Atâta timp cât unele gospodării vor trece mai bine prin aceste perioade dificile, ele vor acumula bunuri de folosință îndelungată. În medie, se aşteaptă o creştere.

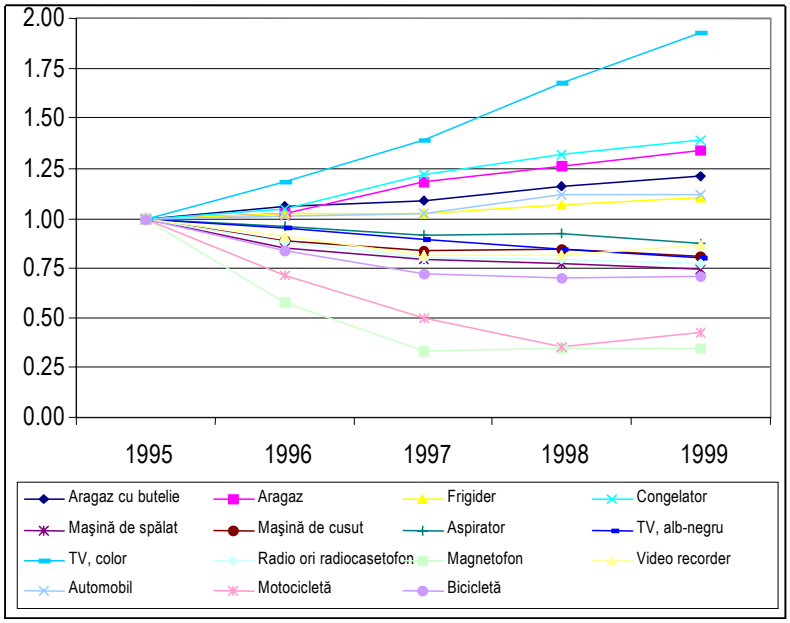

Figura 2.5. Dotarea gospodăriilor rurale cu bunuri de folosință îndelungată

Sursa: Estimări proprii bazate pe AIG 1995-1999.

Articolele cu cea mai mare creştere în zonele rurale au fost televizoarele color (93%), urmate de congelatoare, aragaze şi frigidere (între 105% şi 40%) şi automobile (+12%). Dotările cu mobilier au crescut de asemenea (11-17% din 1997 până în 1999). Alte articole au descrescut, cum sunt aspiratoarele de praf, maşinile de cusut şi de spălat sau aparatele de radio, radio-casetofoanele şi video-casetofoanele (cu 10 până la 30%).

Comparând deținerea de bunuri de folosință îndelungată din zonele rurale şi urbane, rezultă că decalajul de dotare tinde să se reducă, în ciuda greutăților economice.

Condițiile de locuit

Între 1995-1999, media suprafeței de locuit pe o gospodărie, sau pe o persoană, a coborât. Aceasta semnalează apariția unor noi familii, locuind în case mai mici. Condițiile de locuit au devenit mai omogene, aşa cum dovedeşte reducerea deviației standard a zonei de locuit pe gospodărie (tabelul 2.10).

Tabelul 2.10

Condițiile de locuit, 1995-1999

	Urban					Rural				
Suprafață de locuit medie										**m^2/gosp.**
Pe gospodărie	42.3	41.7	41.9	41.2	39.8	44.3	43.4	44.1	43.7	42.0
Pe gospodărie, deviație Std	20.4	20.3	19.2	17.9	17.4	23.3	22.7	23.2	22.0	19.9
Pe persoană	18.1	17.9	18.0	17.8	17.6	19.7	19.4	19.9	20.0	19.4
Procent din gospodării										%
În proprietatea rezidenților	0.890	0.890	0.910	0.920	0.920	0.950	0.950	0.960	0.960	0.960
Fără electricitate	0.003	0.002	0.002	0.002	0.002	0.027	0.021	0.019	0.020	0.016
Fără toaletă	0.063	0.070	0.068	0.069	0.066	0.451	0.493	0.496	0.494	0.479
Fără baie	0.177	0.172	0.169	0.161	0.158	0.869	0.886	0.889	0.885	0.882
Fără canalizare	0.143	0.131	0.131	0.126	0.119	0.877	0.875	0.874	0.868	0.864
Fără apă caldă	0.213	0.205	0.204	0.197	0.203	0.909	0.906	0.907	0.908	0.901

Sursa: Estimările proprii bazate pe AIG 1996-1999.

Există o altă tendință care merge în direcția opusă. În general, condițiile de locuit, măsurate prin partea de locuințe cu acces la electricitate, canalizare, baie şi alte facilități moderne, s-au îmbunătățit în această perioadă în ambele zone de reşedință. O excepție în numărul de case cu acces la toaletă este în zona rurală. În final, tabelul 2.10 arată că ponderea locuințelor ocupate de către proprietarii lor a crescut, de asemenea, în perioada 1995-1999. Acest număr era la începutul perioadei deja mare, ca urmare a politicii, inițiată în 1991-1992, de privatizare a locuințelor către deținători la prețuri simbolice. În ciuda declinului activității economice, numărul persoanelor care nu-şi permit să dețină o locuință a fost în scădere.

- **Protejarea gospodăriilor rurale împotriva sărăciei**

Cheltuielile sociale la o primă privire

Figura 2.6 descrie efortul autorităților de a proteja pe cei asigurați şi pe cei vulnerabili (protecția socială) şi să dezvolte sau să conserve capabilitățile celor

mulți (cheltuieli publice pentru educație şi sănătate). Cifrele cheltuielilor sunt comasate din câteva surse de finanțare.

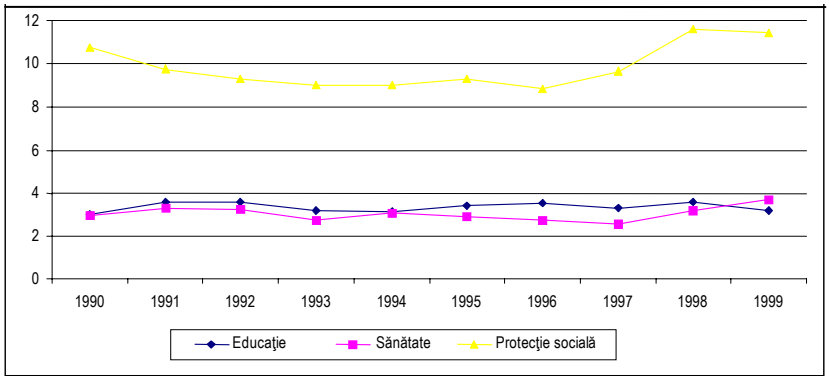

Figura 2.6. Tendințe în cheltuielile publice din sănătate, educație şi beneficii sociale ca procent din PIB

Sursa: Estimări bazate pe Execuția Bugetului Consolidat 1995-1999 a Ministerului de Finanțe.

De-a lungul perioadei de tranziție, cheltuielile sociale ca procentaj din PIB au scăzut până în 1997 (de la 10,7 în 1989 la 8,9 în 1997), dar au crescut după aceea (până la 11,4 în 1999). Dacă luăm în calcul dinamica PIB, cheltuielile protecției sociale au înregistrat o mai pronunțată scădere până în 1997 şi de-abia au revenit la nivelul perioadei de pretranziție în 1999. Cheltuielile pentru educație şi sănătate au fost relativ stabile ca şi procent din PIB, dar şi-au pierdut o cincime din puterea lor de cumpărare. Comparată cu republicile din fosta Uniune Sovietică, România a reuşit să mențină nivelul cheltuielilor sociale la niveluri rezonabile în ciuda tranziției turbulente.

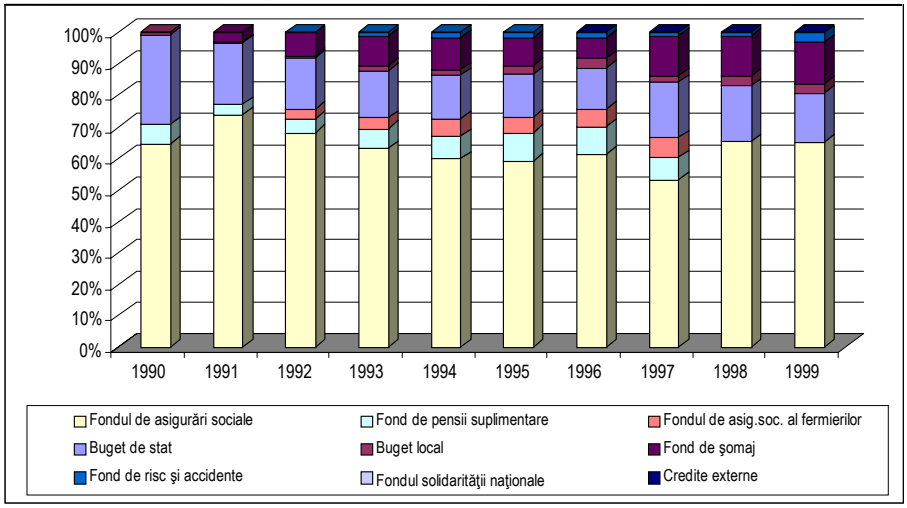

Figura 2.7. Finanțarea cheltuielilor sociale

Sursa: Estimări bazate pe Execuția Bugetului Consolidat în perioada 1996-1999 a Ministerului de Finanțe.

Stabilitatea relativă a cheltuielilor sociale a apărut pe baza reformării finanțării lor. Pentru asigurările sociale, tendința a fost una de centralizare a fondurilor; în 1989-1992, cele mai multe dintre schemele de pensii ocupaționale independente au fost încorporate în schema "națională" atunci când s-au confruntat cu dificultăți financiare. În 1998, ultimele două relicve, fondurile pentru pensiile suplimentare şi pentru pensiile agricultorilor, au fost comasate sub aceeaşi administrație.

Oricum, transferurile de la bugetul de stat s-au prăbuşit după 1990 şi s-au refăcut parțial în 1997. Aceste plăți au fost făcute în mare parte pentru alocația pentru copii şi pentru unele programe de asistență socială. În ciuda tendinței către autonomia locală (incluzând autonomia financiară), rolul autorităților locale în protecția socială a fost minor şi stabil de-a lungul ultimilor ani.

O altă cheltuială socială importantă sunt ajutoarele de şomaj. Aceste cheltuieli au crescut la începutul anilor 1990, ca urmare a disponibilizărilor de personal şi a faptului că practicile de şomaj ascuns au fost întrerupte, iar şomajul a crescut de la zero la un milion de persoane. În timpul creşterii economice temporare din 1994-1996, atât numărul şomerilor cât şi cheltuielile s-au diminuat. După 1997, aceste cheltuieli au explodat, în special datorită introducerii unor costisitoare scheme suplimentare, cum sunt plățile compensatorii, cu rezultate îndoielnice atât asupra mobilității forței de muncă, cât şi a combaterii sărăciei.

Restul cheltuielilor sociale constau în fondul de risc şi accidente (pentru handicapați), fondul de solidaritate națională (cheltuieli discreționare administrate de MMPS) şi împrumuturile externe.

2.2.5. Sistemul de protecție socială: extindere, acoperire şi capacitate de a-i asista pe săraci

Sistemul român de protecție socială are o extindere mare (vezi tabelul 2.11). Din 1995 până în 1999, mai mult de 79% din familiile româneşti au încasat un beneficiu social, cum ar fi asigurare socială, alocații familiale universale sau asistență socială. Din 1995 până în 1998, întinderea sistemului de protecție socială a avut aceeaşi dinamică pe care a avut-o sărăcia; probabil datorită scăderii cheltuielilor pentru asistență socială, în 1999 numărul familiilor asistate a fost în scădere în ciuda creşterii sărăciei.

Tabelul 2.11

Extindere mare: cel puțin un transfer pentru fiecare!
(Procentul de primitori şi neprimitori ai transferurilor sociale)

An	Total		Urban		Rural	
	neprimitori	primitori	neprimitori	primitori	neprimitori	primitori
1995	20.3	79.7	24.1	76.0	15.7	84.4
1996	21.3	78.7	25.4	74.6	16.1	83.9
1997	17.8	82.2	20.7	79.3	14.3	85.8
1998	17.8	82.2	20.6	79.4	14.4	85.6
1999	19.3	80.7	23.0	77.0	14.8	85.3

Sursa: Estimări proprii bazate pe AIG 1996-1999.

Extinderea sistemului de protecție socială este mai mare în zonele rurale. De exemplu, în 1999, 85,3% din toate gospodăriile rurale au primit beneficiu din protecția socială comparativ cu numai 77% în zonele urbane. Aceasta este în parte datorată vârstei relativ înaintate a populației rurale, acoperită cu pensii de limită de vârstă din fondurile de asigurare socială a țăranilor.

Programe diferite au extindere diferită. Pensiile pentru limită de vârstă, care dețin 60% din cheltuielile sociale totale, ajung la 31,5% din gospodăriile urbane şi la 29,9% din gospodăriile rurale. Pensiile fermierilor sunt concentrate în zonele rurale, unde ajung la 30% din gospodării. Indemnizațiile pentru copii, un exemplu de alocație universală, ajung la 39% din mediul urban şi tot la 39% în mediul rural. În categoria din urmă, indemnizația pentru copii asigură un venit suplimentar pentru 58,8% din săracii satelor. În ciuda creşterii sărăciei din ultimii ani, România nu foloseşte asistență socială direcționată pentru a reduce decalajul sărăciei. În total, programul de asistență socială canalizează 1-2 procente din totalul cheltuielilor sociale şi are mai mult un impact marginal (tabelul 2.12).

Tabelul 2.12

Extinderea unor programe sociale selectate în 1999

	Total	Urban	Rural		
			Total	Nesăraci	Săraci
Pensie pentru limită de vârstă	30.8	31.5	29.9	35.0	15.1
Pensie fermieri	14.1	1.3	30.0	35.0	15.5
Ajutor de şomaj	9.0	9.6	8.3	6.2	14.3
Indemnizație pentru copii	37.0	39.0	35.1	26.0	58.8
Burse de studiu	0.4	0.6	0.2	0.2	0.2
Beneficii de asistență socială	0.6	0.6	0.7	0.5	1.4

Sursa: Estimări proprii bazate pe AIG 1999.

În final, noi măsurăm impactul programului social de combatere a sărăciei, diferențiat pe zone de reşedință, în perioada 1995-1999. Eu folosesc trei măsuri pentru cuantificarea impactului cheltuielilor de protecție socială; (i) direcționarea, sau partea din fonduri ce au fost primite de săraci; (ii) eficiența, sau partea din beneficiu în consumul mediu al săracilor şi (iii) acoperirea, sau partea dintre săraci care primesc beneficiul respectiv. Tabelul 2.13 prezintă un rezumat pentru 1999.

Dacă vrem să măsurăm impactul măsurilor sociale, avem nevoie să reclasificăm populația în săraci şi nesăraci în absența acestor transferuri. Noi folosim o ipoteză simplificatoare, deşi nerealistă, cum că bunăstarea primitorilor în absența beneficiilor poate fi aproximată prin diferența dintre consumul lor şi valoarea tuturor transferurilor sociale. În particular, eu nu pot să măsor efectul stimulativ probabil care va acționa dacă protecția socială va fi întreruptă. Deşi, pentru scopuri demonstrative, vom continua cu această simplificare, având încredere că ierarhizarea persoanelor, chiar dacă nu situația exactă a bunăstării lor, este rezonabil aproximată de această simplificare.

În absența acestor transferuri, mulți dintre primitorii lor vor fi săraci. Astfel, 78% din întreaga cheltuială socială merge la persoane care vor suferi de sărăcie dacă nu sunt asistate. Există o mică diferență după zona de reşedință, cu număr mai mare în zonele urbane. Surprinzător, cea mai joasă direcționare este asociată cu pensiile fermierilor. Aceasta se datorează faptului că, spre deosebire de alte gospodării asistate, o parte sesizabilă a fermierilor dețin pământ şi produc mâncare, ceea ce îi protejează pe unii împotriva sărăciei. Un pensionar urban, în contrast, va fi cel mai probabil sărac în lipsa pensiei.

Eficiența este corelată cu sumele de bani care susțin transferurile. Pensiile creează o mare diferență, ele reprezintă 32% din consumul locuitorilor urbani şi 19% în zonele rurale. Pensiile fermierilor, mult mai mici decât cele de limită de vârstă, nu creează o aşa de mare diferență. Aceasta ridică o problemă dinamică. Pe măsură ce partea din pensionarii de limită de vârstă care au migrat înapoi la sate se va diminua, datorită factorilor naturali, influxul de numerar în zonele rurale via transferuri sociale este posibil să scadă (vezi tabelul 2.13).

Tabelul 2.13

Cât de bine a reuşit asistența socială în asistarea săracilor în 1999?

	Direcționare			Eficiență			Acoperire		
	Total	Urban	Rural	Total	Urban	Rural	Total	Urban	Rural
Asistență socială	0.83	0.83	0.84	0.00	0.00	0.00	0.8	0.7	0.8
Alocații pt. copii	0.70	0.60	0.81	0.04	0.03	0.05	36.7	37.4	36.3
Ajutor de şomaj	0.89	0.88	0.91	0.04	0.04	0.03	13.0	15.5	11.0
Burse de studiu	0.67	0.64	0.88	0.00	0.00	0.00	0.5	0.7	0.2
Pensii de limită de vârstă	0.81	0.82	0.79	0.26	0.32	0.19	47.2	51.9	43.5
Pensii ale fermierilor	0.53	0.62	0.53	0.01	0.00	0.03	17.2	2.0	29.4
Total transferuri	0.78	0.80	0.75	0.41	0.46	0.35			

Sursa: Estimări proprii bazate pe AIG 1999.

În final, acoperirea programelor sociale variază de la program la program. Pensiile de limită de vârstă, pensiile fermierilor şi alocațiile pentru copii acoperă cea mai mare pondere a săracilor din mediul rural, urmate de ajutoarele de şomaj. Atât asistența socială, cât şi bursele de studiu acoperă o mică parte a celor săraci, în ciuda rolului lor declarat de reducere a sărăciei.

2.2.6. Măsuri sociale legate de reformele agricole: subvenția la pâine

Până pe 17 februarie 1997, o mare parte a pâinii produse în România avea un preț controlat (de la 50 la 70% din vânzări). La acea dată, prețurile produselor alimentare au fost liberalizate. Prețul (mediu) al pâinii, în special, a crescut cu 80 puncte procentuale în martie față de februarie, pe fundalul unei inflații de consum de 31 procente. Cum pâinea este alimentul principal din coşul consumatorului (urban), Guvernul a fost preocupat de creşterea prețului care va prejudicia pe cei săraci.

Pentru atenuarea efectelor liberalizării prețurilor asupra celor săraci, s-au analizat două opțiuni:

1. să se continue controlul prețurilor la pâine, dar să reducă gradual nivelul subvenției şi să crească în acelaşi timp prețul controlat, astfel încât convergența prețurilor să se realizeze în 4 până la 8 luni; sau
2. să se liberalizeze prețul pâinii şi să furnizeze straturilor mai sărace ale populației o compensare bazată pe creşterea aşteptată de preț.

Guvernul a ales a doua opțiune, din două motive. Primul motiv a fost fezabilitatea administrativă/costuri. Sistemul de control al prețurilor necesită un aparat larg care trebuia menținut numai pentru acest scop, ale cărui costuri operaționale ar adăuga costurilor programului o sumă importantă. Exista, de asemenea, teama că aplicarea controlului prețurilor numai la pâine – opus practicilor din trecut de controlare a produselor de panificație – ar putea fi nefezabilă. Al doilea motiv a fost de natură fiscală. În locul unei scheme de subvenție universală (ceea ce a fost controlul prețului pâinii) care s-a dovedit întotdeauna a fi regresivă, o subvenționare direcționată ar proteja numai pe cei care au nevoie, şi ar avea un cost bugetar mai mic. Pe aceste baze, varianta aleasă de Guvern a fost sigur mai bună decât cealaltă. Singura problemă pe care o avem este legată de eficiența direcționării (posttransfer) către săraci.

Programul de compensare al pâinii a fost aplicat între aprilie şi septembrie 1997. Acesta a furnizat o subvenționare fixă de 13500 lei pe lună (neindexat) angajaților câştigând mai puțin de 600000 lei salariu brut, pensionarilor din asigurările sociale cu pensii mai mici de 450000 lei pe lună, tuturor celorlalți pensionari (cu excepția pensionarilor CAP), şi tuturor şomerilor, beneficiarilor de programe de ajutor social şi handicapaților. Pentru pensiile fermierilor, subvențiile au fost de 9000 lei pe lună. Compensația a fost scutită de taxe. Oricum, aplicarea schemei a fost oarecum eratică, în sensul că unii beneficiari au primit compensațiile numai mai târziu în perioada respectivă.

Problemele de aplicare menționate mai sus au dus la dificultăți serioase pentru colectarea datelor de către AIG, care ar putea influența negativ o estimare neprelucrată a impactului distribuțional al compensațiilor. Evident, gospodăriile care nu au primit compensații în primele luni vor fi mai sărace, iar cele care le-au primit mai târziu pentru toată perioada vor fi mai bogate. Astfel, simpla analiză distribuțională poate fi înşelătoare.

Încercăm să corectăm aceste probleme, prin simularea efectului ordonanței sub un "scenariu de implementare perfect"[6]. Astfel de simulări vor fi cele mai bune prime aproximări pentru aplicarea actuală, ignorând numai efectul inflației asupra

[6] *Simularea este făcută prin ierarhizarea tuturor gospodăriilor pe baza unui indicator de bunăstare egal cu consumul lor minus beneficiile din asistență socială (care includ de asemenea compensația pentru pâine, printre altele), ajustat pe o bază echivalent adult. În mare, aceasta este o măsură a bunăstării pretransfer. Pentru fiecare gospodărie, am introdus subvenția de primit pentru pâine, în funcție de criteriul de eligibilitate stipulat în lege (Legea nr. 73/97).*

puterii de cumpărare a compensației. Rezultatele acestei simulări sunt prezentate în figura 2.8.

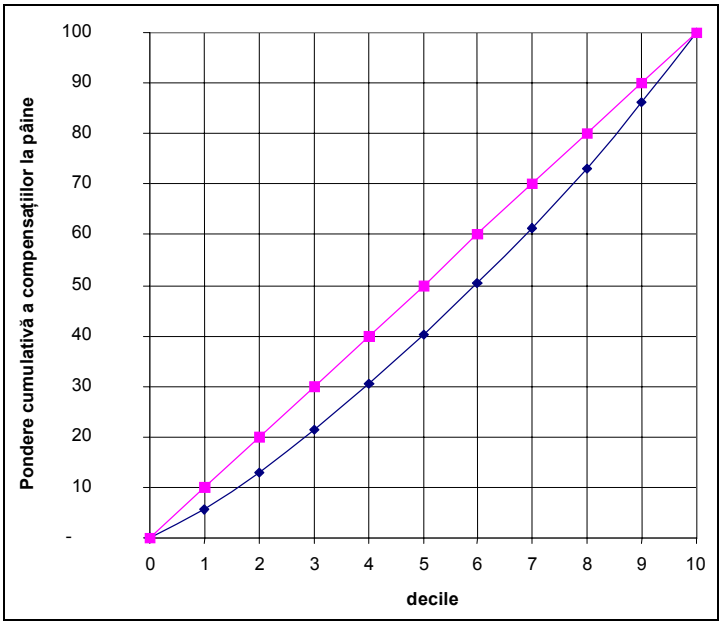

Figura 2.8. Impactul distribuțional al schemei alocației de pâine

Sursa: Estimare proprie bazată pe o simulare cu Arhiva LSMS 1997.

Subvenționarea pâinii a fost un transfer slab în favoarea săracilor, cu grupurile mai sărace ale populației (decile) primind mai puțin decât ponderea lor din populație (10 procente), dar mai mult decât ponderea lor în consum. De ce un astfel de rezultat, în ciuda direcționării prevăzute în regulament? În primul rând, pentru că sistemul de compensare a folosit sistemul actual de transferuri de numerar pentru compensarea săracilor, şi acesta manifestă o slabă acoperire, dacă alocația pentru copii este exclusă - aşa cum am arătat în capitolul anterior. Există multe gospodării sărace nedeservite de sistemul de protecție socială, şi acestea nu au primit compensații. Pe de altă parte, “liniile sărăciei” implicite folosite de schema compensației au fost foarte generoase. Pragul de 600000 lei salariu brut, pentru angajați înseamnă salariu net de 500000 lei. Această sumă a fost cu 103 procente mai mare decât linia de sărăcie pe care am folosit-o, de 60 procente din consumul minim pe adult echivalent din 1995, şi cu 20 procente mai mult decât consumul mediu pe adult. Pentru pensionari, chiar fără a lua în calcul ponderile echivalent-adult, pragul de 450000 lei este cu 82 procente mai mare decât linia noastră de sărăcie şi 10 procente mai mare decât consumul mediu pe adult. Astfel, o parte substanțială a beneficiilor au mers la gospodăriile care nu aveau nevoie. Comparat cu ponderea săracilor în 1997, de 30,8 procente, numai 22,2 procente din fonduri au fost canalizate spre această categorie.

Deci, evaluarea empirică a schemei arată că, deşi mai eficientă decât conti-

nuarea controlului preţului pâinii, schema de compensare a pâinii a fost numai slab pro-săraci. Aşa cum am arătat mai devreme, un astfel de rezultat a fost realizat prin folosirea unei diferite linii "implicite" a sărăciei de către program, mult mai generos decât cel avut în vedere în acest studiu, sau în practica asistenţei sociale. O astfel de evaluare nu ia în consideraţie realităţile din momentul aplicării programului. În primul rând, a existat o incertitudine considerabilă asupra nivelului inflaţiei (inclusiv pentru pâine) ca urmare a liberalizării preţurilor. Autorităţile au preferat să greşească în plus (permiţând mai multe pierderi) decât în minus (riscând o acoperire mai mică). În al doilea rând, consideraţiile de politică economică au fost foarte importante în procesul de luare a deciziei. Măsura poate fi interpretată ca o "cumpărare" a stabilităţii politice şi sociale într-un moment când costurile sociale, pentru aproape toate gospodăriile, au fost mari.

2.2.7. Ajustarea pensiilor ţăranilor

O evaluare anterioară a sărăciei (Banca Mondială, 1997) a apreciat pensionarii, în special cei trăind din pensii agricole mici, ca un grup cu risc înalt de sărăcie. Deşi pensiile erau constant ajustate la inflaţie într-o proporţie mai mare decât salariile, puterea de cumpărare a pensionarilor s-a erodat semnificativ. Pentru a soluţiona această situaţie, Guvernul a crescut pensia agricolă minimă în martie 1997, şi ulterior a indexat-o pe deplin la inflaţia (de consum).

În 1998, se putea constata: ca rezultat al acestor măsuri, numărul de pensionari agricoli cu pensii sub plafonul de 50,000 ROL pe lună în preţuri constante decembrie 1996 a scăzut de la 1,3 milioane la 1 milion în martie '97. Creşterea semnificativă de la nivelurile cele mai scăzute ale pensiilor agricole, plus ajustările regulate la inflaţie, au dus la o stabilizare a puterii lor reale de cumpărare la un nivel mai înalt.

Estimăm impactul programului în acelaşi mod ca la alocaţia pentru copii, măsurând extinderea sărăciei înainte de implementarea programului, şi comparând-o cu o simulare bazată pe ipoteza "ceteris paribus". Simularea numără săracii care ar exista dacă, înainte de implementarea programului, pensiile agricole ar fi crescut aşa cum au făcut-o după, în martie 1997 (aşa cum este stipulat în reglementări, cu 46.1 procente).

În condiţiile unui experiment controlat, rata sărăciei printre pensionarii ţărani ar scădea de la 26,8 procente la 22,9 procente, cu 3,9 puncte procentuale. În realitate, sărăcia în cadrul acestui grup de pensionari a scăzut şi mai mult, la 22,1 procente, cu 4,7 puncte procentuale. Rezultatele sunt într-un contrast izbitor cu cele de la alocaţia pentru copii. De ce?

Principala diferenţă dintre familia tipică care primeşte alocaţie pentru copii şi familia pensionarilor agricoli este că prima este un cumpărător net de alimente (produsele liberalizate), în timp ce cel din urmă este un vânzător net. Pensionarii agricoli deţin pământ, chiar în cantităţi mai mari decât fermierii mai tineri de la sate (Chirca & Teşliuc, 1999), şi obţin venit agricol (în natură ori în numerar). Măsura noastră de sărăcie capturează acest efect. Creşterea în preţul relativ al

alimentelor le-a îmbunătățit termenii de comerț, în medie, ceea ce s-a tradus într-o reducere a sărăciei pensionarilor. Familiile cu copii sunt în cea mai mare parte în mediul urban, nu dețin pământ şi trăiesc din salarii. Liberalizarea prețurilor la alimente le-a deteriorat termenii de comerț.

Evaluarea generală a măsurii este pozitivă. Implementarea măsurii a rezultat într-o reducere mare a incidenței şi severității sărăciei în cadrul acestui grup.

- **Impactul Programului ASAL asupra integrării țăranilor pe piață**

  În această ultimă secțiune vom:

  i. Analiza factorii asociați dinamicii numărului de vite, descrisă în secțiunea 3.4;

  ii. Prezenta dovezi ale evoluției vânzărilor de produse agricole, respectiv: grâu/făina de grâu, carne de porc, carne de pui şi lapte/produse lactate; şi

  iii. Voi face o analiză a factorilor care determină decizia familiilor de țărani de a vinde sau nu produsele lor şi interacțiunea lor cu climatul de politici.

Constituirea şeptelului

Am văzut că numărul de animale din fermele țăranilor a cunoscut evoluții diferite: numărul vitelor, oilor şi caprelor a scăzut, în vreme ce numărul porcilor, al păsărilor de curte şi al cailor a crescut. Făcând un calcul total în echivalente animale, cu ajutorul unei scale binecunoscute zootehniştilor, numărul de animale a crescut în această perioadă, cu excepția unui mic declin, înregistrat în 1997.

Se pot distinge trei motive pentru care se cresc animale în fermele țărăneşti: (a) pentru profit, prin vânzarea animalelor sau a produselor obținute pe baza acestora; (b) ca forma de realizare a unor economii; (c) pentru consumul propriu. În cazul primei ipoteze, ne-am putea aştepta să găsim o specializare în creşterea animalelor la nivel de fermă, precum şi la un nivel apreciabil al vânzărilor. În cazul celei de-a doua ipoteze, ne putem aştepta ca accesul gospodăriilor țărăneşti la instrumentele de economie să fie restrâns; în plus, ar trebui să existe o piață activă de comercializare a animalelor, care să asigure un nivel adecvat de lichidități şi o convergență a prețurilor în ceea ce priveşte animalele deținute de familiile de țărani. În ceea ce priveşte a treia ipoteză, numărul de animale este oarecum proporțional cu mărimea gospodăriei; țăranii folosesc animalele pentru propriul lor consum, şi hotărăsc mărimea şi compoziția turmelor în funcție de propriile lor nevoi de consum.

Chiar şi o examinare superficială a datelor prezentate şi în alte părți ale lucrării este suficientă pentru respingerea primelor două ipoteze şi acreditarea celei de-a treia. Vânzările de produse agricole, în termeni de valoare reală, au scăzut cu 40% din 1996 până în 1999; incidența vânzărilor, deşi relativ stabilă, este foarte redusă. Aşadar, ipoteza creşterii animalelor pentru obținerea de profit nu este plauzibilă pentru majoritatea fermelor țărăneşti. Dacă combinăm faptul că piețele de vânzare a animalelor sunt foarte slabe cu constatarea că majoritatea

familiilor de ţărani au economii în bani, ipoteza a doua se dovedeşte şi ea a fi neplauzibilă. Prin contrast, atât numărul relativ scăzut al animalelor pe familie de ţărani crescători de animale, cât şi lipsa specialiştilor, vor duce la acreditarea celei de-a treia ipoteze, conform căreia principalul motiv pentru care sunt crescute animalele este necesitatea acoperirii consumului propriu.

În această secţiune vor fi analizate aceste ipoteze într-un mod mai formal, într-un context regresiv. Vom construi un model care va putea să arate de asemenea dacă schimbarea climatului de politici agricole a avut influenţe pozitive sau negative asupra numărului de animale deţinute de fermele ţărăneşti, dominant în raport cu alţi factori. O simplă regresie a numărului de animale duce la constatarea că "schimbarea climatului politicilor" a avut un impact pozitiv asupra deciziei de a investii în creşterea animalelor.

Testăm un model simplu, aditiv, conform căruia decizia de a menţine un anumit număr de animale **în zonele rurale** este determinată de:

- Situaţia veniturilor gospodăriei (măsurată de consumul pe echivalent adult);
- Mărimea gospodăriei (măsurată prin numărul de persoane, care este un test al relevantei ipotezei consumului propriu)[7];
- Profilul profesional al gospodăriei respective (modelul statutului profesional al capului familiei, având fermierii drept categorie de referinţă);
- Gradul de instruire al capului familiei (model al celui mai înalt nivel de educaţie atins);
- Legătura gospodăriei ţărăneşti cu piaţa (variabila vânzări agricole = 1 când gospodăria respectivă realizează vânzări);
- Terenul lucrat de gospodăria respectivă, în hectare;
- Modele de ani, care să prezinte schimbarea nespecificată a comportamentului în timp, ca reacţie la schimbarea mediului general de politici.

Rezultatele estimărilor sunt prezentate în tabelul 2.14. Variabilele nesemnificative sunt umbrite. Variabilele semnificative au semnele anticipate.

Tabelul 2.14

De câte animale avem nevoie?

Ln(Echivalent unităţi vite)	Media	Coef.	Eroare Std.	t	P>t	'95% Conf.	Interval	Elasticitate
Ln(mărimea gospodăriei, în echivalent adult)	0.794	0.999	0.054	18.660	0.000	0.893	1.104	0.999
Ln(consum per echivalent adult)	11.753	0.804	0.077	10.500	0.000	0.653	0.955	0.804
Ln(pământ lucrat)	-0.359	0.471	0.046	10.230	0.000	0.380	0.562	0.471

[7] *Conform ipotezei consumului propriu, numărul de animale este determinat de mărimea gospodăriei (respectiv, numărul de guri de hrănit)*

Ln(Echivalent unități vite)	Media	Coef.	Eroare Std.	t	P>t	'95% Conf.	Interval	Elasticitate
Ln(vârsta capului familiei)	3.988	1.158	0.138	8.400	0.000	0.886	1.429	1.158
Ln(vânzări produse agricole)		0.667	0.051	13.060	0.000	0.566	0.768	0.949
Angajați		-0.241	0.081	-2.970	0.003	-0.401	-0.081	-0.214
Patron		-0.960	0.289	-3.320	0.001	-1.529	-0.391	-0.617
Întreprinzător unic		-0.754	0.194	-3.890	0.000	-1.136	-0.372	-0.530
Şomer		-0.572	0.136	-4.210	0.000	-0.840	-0.305	-0.436
Pensionar		-0.194	0.062	-3.130	0.002	-0.315	-0.072	-0.176
Altele		-1.616	0.259	-6.230	0.000	-2.127	-1.105	-0.801
Anul 1996		-0.058	0.038	-1.550	0.123	-0.133	0.016	-0.057
Anul 1997		0.067	0.053	1.280	0.203	-0.037	0.171	0.070
Anul 1998		0.026	0.062	0.420	0.677	-0.097	0.149	0.026
Anul 1999		0.187	0.060	3.110	0.002	0.068	0.305	0.205
Şcoala primară		0.422	0.082	5.120	0.000	0.260	0.585	0.525
Şcoala medie		0.528	0.107	4.950	0.000	0.317	0.738	0.695
Şcoala profesională		0.617	0.137	4.500	0.000	0.347	0.887	0.853
Şcoala generală		0.806	0.155	5.220	0.000	0.502	1.111	1.240
Liceu		0.279	0.150	1.850	0.065	-0.017	0.575	0.322
Postliceal		-0.119	0.212	-0.560	0.577	-0.536	0.299	-0.112
Studii superioare		-0.583	0.210	-2.780	0.006	-0.996	-0.170	-0.442
Femei		-0.342	0.047	-7.320	0.000	-0.434	-0.250	-0.289
Constant		-14.587	1.143	-12.760	0.000	-16.840	-12.335	

Sursa: Propriile estimări bazate pe AIG 1995-1999.

Rezultatele regresiei sugerează următoarele:

- Cele mai puternice efecte sunt date de:
  - mărimea familiei (acumulare de animale pentru consumul familiei, cu elasticitate 1, ceea ce înseamnă că relația dintre mărimea familiei şi numărul de animale este de 1 la 1, după verificarea impactului celorlalți factori);
  - pământul deținut în proprietate şi lucrat de familie (elasticitate 0.47, ceea ce înseamnă că între două gospodării altfel similare, cea care lucrează de două ori mai mult pământ va creşte cu 47% mai multe animale);
  - consumul per echivalent adult (elasticitate 0,8, ceea ce înseamnă că o reducere a consumului cu, să zicem, 10%, ar reduce numărul anticipat cu 2%);
  - prezența vânzărilor de produse agricole (efect marginal 0.95, ceea ce înseamnă că între două gospodării altfel similare, cea care vinde mărfuri agricole are un număr de două ori mai mare de animale).
- Numărul de animale este influențat de statutul profesional al capului familiei: familiile în care şeful este fermier având cel mai mare număr de animale, familiile în care capul familiei este pensionar sau angajat având

un număr de animale cu circa 20% mai mic, iar celelalte categorii având un număr mult mai mic.

- Efectul gradului de instruire este deosebit de semnificativ şi interesant asupra numărului de animale pe care le deține o familie. Există o relație monotonă pozitivă între nivelul de instruire şi numărul de animale până la nivel de educație liceală. De exemplu, fermierii cu pregătire gimnazială cresc cu 120% mai multe animale decât categoria de referință, cei fără pregătire şcolară. Cu toate acestea, la niveluri superioare de pregătire şcolară, relația se inversează: dacă are capul familiei pregătire liceală, se anticipează o scădere cu 44% a numărului de animale crescute.
- Efectul timp, un indiciu al variabilelor de politica, nu diferă în mod semnificativ în 1996, 1997 sau 1998, comparativ cu 1995 (categoria de referință). Cu toate acestea, efectul este semnificativ, pozitiv şi măsurabil în 1999 (după maturizarea reformelor).

Dinamica vânzărilor celor patru "mărfuri de importanță națională"

Am menționat faptul că vânzările de produse agricole au scăzut cu 40% în 1999, comparativ cu 1995. Într-o oarecare măsură, acest lucru se datorează reducerii cererii globale de produse alimentare într-o economie în suferință, combinată cu o deteriorare a prețurilor produselor alimentare, în raport cu serviciile nealimentare.

Există o clasă de mărfuri, în care vânzările fermelor țărăneşti au fost ținute în frâu înainte de 1997, aşa-numitele "mărfuri de importanță națională": grâul, carnea de porc şi pasăre, laptele şi produsele lactate. Ce s-a întâmplat cu vânzările acestor produse după 1997? Au înregistrat o scădere mai mare decât scăderea globală a celorlalte produse agricole? Sau s-au refăcut?

Utilizăm datele AIG referitoare la vânzări care măsoară cantitățile vândute de gospodăriile țărăneşti între 1995 şi 1999. În mod surprinzător, o mare parte a vânzărilor poartă eticheta "urban", care provine foarte probabil din comunele din zonele preorăşeneşti, clasificate drept "urbane". Imaginea care rezultă este una destul de variată. Vânzările de grâu şi făină au scăzut, vânzările de carne au crescut în mod semnificativ, iar vânzările de lapte şi brânză au suferit un uşor declin. Mai precis: vânzările de grâu au crescut în mod semnificativ în 1996, au scăzut în 1997, dar au marcat o revenire după aceea. Două treimi din vânzări provin din comunele din zonele preorăşeneşti. Vânzările de făină de grâu au fost foarte volatile. Se poate observa o revenire a vânzărilor din zonele rurale după 1997.

- Vânzările de carne de porc provin în special din comunele suburbane. Vânzările au crescut semnificativ după demararea programului ASAL, în 1997 având o valoare cu 40% mai mare decât în 1996. În zonele rurale vânzările au scăzut în 1997, dar au înregistrat o uşoară creştere ulterior.
- Vânzările de carne de pui provin în special din comunele din zone preorăşeneşti. Ele cunosc mari fluctuații, dar în general au o tendință de creştere.

- Vânzările de lapte şi produse lactate au înregistrat o uşoară scădere. Vânzările se împart în mod egal între zonele rurale şi cele suburbane.

În concluzie, putem remarca că, în afară de grâu (la care producția şi vânzările sunt influențate în special de unii factori, ca de pildă vremea), producția de animale, domeniu în care prețurile au fost controlate până în februarie 1997, a înregistrat o revenire sau a stagnat, în comparație cu tendința generală de puternică scădere. Interpretez această dinamică parțial drept un răspuns pozitiv la reformele promovate în 1997.

Ce s-a întâmplat cu vânzările de produse agricole?

Am remarcat deja că, per total, vânzările de produse agricole s-au redus simțitor. Acest lucru se datorează în parte scăderii puterii relative de cumpărare, prețurile produselor alimentare pierzând teren an după an din 1997. O parte a acestui efect s-ar putea datora faptului că au fost tranzacționate cantități mai mici de produse agricole. Revenim însă la o altă întrebare: ce s-a întâmplat cu incidența vânzărilor în gospodăriile rurale?

Un prim răspuns ne este oferit în tabelul 2.15, în care este prezentată incidența vânzărilor pe zone de reşedință şi gradul de sărăcie. Trebuie remarcate două lucruri:

i. incidența vânzărilor de produse agricole este destul de mică; circa 23% din gospodăriile rurale şi 2% din cele urbane au vândut cel puțin un produs agricol în luna la care se referă ancheta.

ii. incidența vânzărilor a fost deosebit de stabilă în perioada analizată, cunoscând o uşoară creştere în 1997.

iii. combinate cu constatările anterioare, care arătau originea preorăşenească a vânzărilor de grâu, carne şi produse lactate, cifrele din tabelul 2.15 sugerează faptul că există alte mărfuri care se vând în mod substanțial, în special de către gospodăriile rurale.

Tabelul 2.15

Incidența vânzărilor pe zone de reşedință şi grade de sărăcie

Anul	Nesărace			Sărace			Total		
	Urban	Rural	Total	Urban	Rural	Total	Urban	Rural	Total
1995	0.024	0.231	0.113	0.020	0.162	0.106	0.024	0.221	0.112
1996	0.021	0.237	0.116	0.005	0.149	0.090	0.020	0.228	0.114
1997	0.021	0.253	0.121	0.017	0.153	0.094	0.021	0.237	0.118
1998	0.018	0.249	0.117	0.022	0.143	0.092	0.019	0.228	0.113
1999	0.020	0.251	0.116	0.026	0.150	0.096	0.021	0.225	0.112

Sursa: Propriile estimări bazate pe AIG 1995-1999.

În final vom pune în mod mai oficial următoarea întrebare: “Cine vinde mărfurile de proveniență agricolă?”. Felul în care este formulată această întrebare

ne duce rapid la un model conform cărui comportamentul de vânzare al gospodăriilor țărăneşti – definite ca gospodării care dețin pământ şi animale – se presupune ca ar depinde de un şir de caracteristici ale gospodăriilor respective. Nu vom limita această regresie la zonele rurale; am văzut în secțiunea anterioară că există segmente active de vânzători de mărfuri de proveniență agricolă şi în zonele preorăşeneşti. Vom folosi, ca şi până acum, modelele anuale pentru a investiga dacă acest comportament s-a schimbat în anumiți ani. Voi folosi modelele lunare, pentru a vedea dacă s-a resimțit, aşa cum ar fi de aşteptat, un semnificativ efect sezonier asupra vânzărilor (nerelevat în raport).

La modul general, modelul este extrem de semnificativ. Cu toate acestea, există mulți factori individuali care s-au dovedit a fi nesemnificativi pentru explicarea comportamentului de vânzare al proprietarilor de pământ sau de animale.

Printre "surprize" se afla variabila referitoare la zonele de reşedință. Modelul sugerează că probabilitatea ca o familie care deține pământ sau animale să vândă produse agricole este la fel de mare în zonele rurale şi în cele suburbane. Probabilitatea ca familiile în care capul de familie este o femeie să vândă produse agricole este mai mică, dacă luam în considerare nivelul cu 10% mai mic al acestora.

În ceea ce priveşte nivelul de instruire al capului familiei nu există diferențe la nivelul inferior de instrucție, aşa cum am remarcat şi în cazul modelului de regresie referitor la creşterea animalelor. Gospodăriile în care capul familiei are o pregătire postliceală sau universitară au 66% şanse să vândă mărfuri de proveniență agricolă, comparativ cu alte familii, cu un grad inferior de pregătire şcolară.

În ceea ce priveşte structura ocupațională, capii de familie care îşi declara ca ocupație principală activitatea lor de fermieri au cele mai mari şanse să vândă produse agricole. În cazul capilor de familie şomeri, şansele scad la 66%, iar în cazul pensionarilor, şomerilor sau angajaților şansele sunt cuprinse între 36% şi 45%. Patronii care dețin pământ sau animale au cele mai mici şanse să vândă mărfuri de proveniență agricolă.

Modelul de regresie prezintă un efect substanțial al influenței sezonului asupra vânzărilor în agricultură. Aş rezuma acest model ca având un vârf al vânzărilor între lunile martie şi octombrie, în care şansele de vânzare a mărfurilor de proveniență agricolă sunt cu 25% mai mari decât în sezonul cu vânzări mici (celelalte luni).

În mod firesc, şansele de a vinde produse agricole sunt mai mari pe măsură ce terenul deținut şi numărul de animale e mai mare. Şi scad după mărimea gospodăriei sau după nivelul de consum pe echivalent adult, altfel spus, gospodăriile sărace, în medie, vând mai rar produse agricole.

Vârsta capului familiei se dovedeşte a nu fi o variabilă semnificativă; probabilitatea de a vinde mărfuri de proveniență agricolă este aceeaşi în familiile mai tinere şi în cele mai bătrâne care au alte caracteristici similare.

Tabelul 2.16

Cine vinde mărfuri agricole?

Ati vândut produse agricole?	Raport probabilitate	Eroare Std.	t	P>t	'95% Conf.	Interval
Rural	1.05	0.17	0.30	0.76	0.76	1.45
Femei	0.92	0.04	-1.81	0.07	0.85	1.01
Şcoala primară	1.07	0.11	0.63	0.53	0.87	1.30
Şcoala medie	1.10	0.13	0.85	0.40	0.88	1.38
Profesională	0.92	0.11	-0.76	0.45	0.73	1.15
Gimnaziu	1.15	0.16	0.98	0.33	0.87	1.51
Liceală	0.77	0.11	-1.89	0.06	0.59	1.01
Postliceală	0.61	0.10	-3.14	0.00	0.45	0.83
Studii superioare	0.61	0.10	-2.91	0.00	0.44	0.85
Angajat	0.36	0.03	-13.79	0.00	0.31	0.41
Patron	0.19	0.07	-4.79	0.00	0.10	0.37
Întreprinzător independent	0.45	0.07	-5.05	0.00	0.33	0.61
Şomer	0.66	0.06	-4.71	0.00	0.55	0.78
Pensionar	0.41	0.03	-13.02	0.00	0.36	0.47
An 1996	0.99	0.05	-0.14	0.89	0.91	1.09
An 1997	1.19	0.08	2.69	0.01	1.05	1.34
An 1998	1.06	0.06	0.98	0.33	0.94	1.20
An 1999	1.05	0.07	0.67	0.50	0.91	1.21
Februarie	1.00	0.07	-0.01	0.99	0.87	1.14
Martie	1.19	0.09	2.40	0.02	1.03	1.38
Aprilie	1.31	0.10	3.56	0.00	1.13	1.52
Mai	1.20	0.09	2.31	0.02	1.03	1.40
Iunie	1.26	0.09	3.09	0.00	1.09	1.45
Iulie	1.34	0.10	3.99	0.00	1.16	1.55
August	1.25	0.09	3.23	0.00	1.09	1.44
Septembrie	1.23	0.09	2.85	0.01	1.07	1.41
Octombrie	1.23	0.09	3.02	0.00	1.08	1.42
Noiembrie	1.05	0.07	0.75	0.46	0.92	1.21
Decembrie	0.98	0.07	-0.24	0.81	0.86	1.12
Unități echivalente vite	1.39	0.03	17.69	0.00	1.34	1.45
Mărimea gospodăriei	0.93	0.01	-5.29	0.00	0.91	0.96
Vârsta capului familiei	1.00	0.00	-1.28	0.20	0.99	1.00
Consum, per echivalent adult	1.00	0.00	6.69	0.00	1.00	1.00
Proprietar pământ	1.04	0.02	2.62	0.01	1.01	1.07

Sursa: Propriile estimări bazate pe AIG 1995-1999.

În ceea ce priveşte variabilele anuale "dummy", care în cazul nostru sunt variabile "concentrate" (cuprind toate variabilele), care aproximează în special răspunsul gospodăriilor la schimbările de politică agricolă şi la performanțele macroeconomice globale, acestea nu sunt semnificative în perioada analizată, cu excepția anului 1997. În 1997, anul în care au avut loc schimbări majore în politica agricolă, şansele de a se vinde produse de proveniență agricolă au fost cu 19% mai mari decât în restul perioadei, menținându-se constant impactul celorlalți factori.

Bibliografie

Teşliuc, E.; Chirca, C-tin, *De la sărăcie la dezvoltare rurală*, Banca Mondială, Comisia Națională pentru Statistică, 1999

Teşliuc, E., *Politica agricolă: realizări şi provocări*, lucrare prezentată la Conferința "România 2000"

***, Ministerul Agriculturii şi Alimentației, Comisia Europeană şi Banca Mondială, *Agricultura privată în România*, 1997

***, OECD, *Evaluarea politicilor agricole – România*, 2000

3. EFICIENȚA TRANSFERURILOR NERAMBURSABILE PENTRU SUSȚINEREA PRODUCĂTORILOR AGRICOLI
(analiza schemei de cupoane)

Lucian LUCA,
Institutul de Economie Agrară

Introducere

Reforma politicilor agricole începută în 1997 a adus o schimbare radicală în acordarea subvențiilor pentru îngrăşăminte şi semințe. Prin programul de subvenționare de până atunci (reglementat de Legea nr. 83/93) subvențiile erau dirijate spre producătorii agricoli prin intermediul integratorilor, care asigurau şi cumpărarea producției la prețurile fixe 'garantate de stat'. Se ajungea la o alocare a subvențiilor cu precădere către marile unități din agricultură, şi de fapt aproape exclusiv către unitățile de stat. Micile ferme (gospodăriile țărăneşti) nu beneficiau aproape deloc de aceste subvenții.

În 1996 numărul total al gospodăriilor individuale era de peste 3,6 milioane, iar suprafața agricolă deținută era de peste 8,2 milioane hectare. Cercetările care au fundamentat Programul ASAL au arătat că dintre gospodăriile care îşi lucrau în regie proprie pământul mai puțin de jumătate cumpărau semințe şi îngrăşăminte şi mai puțin de un sfert pesticide.

Ineficiența economică a fostului sistem de subvenționare a justificat întreruperea lui: rezultatele slabe ale unităților de stat (nivelul pierderilor şi al datoriilor nerambursate) erau de notorietate publică, iar ajutorul pentru micile exploatații particulare, pe lângă că era de dimensiuni reduse, se şi pierdea pe drum, de el beneficiind mai mult integratorii.

La începutul anului 1997 Guvernul a hotărât să renunțe la subvenționarea îngrăşămintelor (şi la controlul prețurilor acestora) şi să diminueze drastic subvențiile la semințe. Ca parte a raționalizării subvențiilor pentru inputuri, se introducea începând cu toamna 1997 un sistem de cupoane pentru cumpărarea de inputuri; finanțarea acestei măsuri era asigurată de la bugetul de stat.

3.1. Proiectarea schemei

Schema de cupoane a avut mai multe obiective, cele mai importante fiind: (1) dezvoltarea comerțului cu inputuri prin stimularea cererii; (2) creşterea producției agricole a fermelor care nu utilizau în trecut aproape deloc inputuri specifice noilor tehnologii; (3) reorientarea subvențiilor dinspre fermele de stat către proprietarii privați de terenuri, şi în special către micii proprietari care dominau sectorul privat.

Asistența tehnică acordată de Banca Mondială, cât şi voința politică şi capacitatea administrativă a Guvernului României s-au dovedit esențiale în succesul proiectării şi implementării schemei.

Cadrul general al schemei de cupoane din 1997 a fost definit de următoarele decizii: cupoanele se acordau persoanelor fizice proprietare ale terenurilor agricole, indiferent de categoria de folosință a acestuia, proporțional cu suprafața, dar limitat inferior (0,5 ha) şi superior (6 ha); cu cupoanele se puteau cumpăra semințe, îngrăşăminte, pesticide, motorină şi lucrări mecanice. Astfel, sistemul a căutat să se îndepărteze de acordarea de subvenții pentru un anumit input, pentru a permite proprietarului terenului să aleagă ce input va cumpăra cu subvenția primită sub forma cuponului.

Dimensiunea medie a proprietății în 1997 era de 2,18 ha. Agricultorii cu peste 0,5 ha puteau primi de la un cupon (127 mii lei, adică 17,7 $) până la şase.

Calcule ale specialiştilor ministerului au arătat că valoarea unui cupon reprezenta aproximativ 10% din cheltuielile la hectar în campania de toamnă, pentru o tehnologie standard aplicată unei culturi de cereale. Într-o lungă dezbatere de presă dimensiunea acestei subvenții a fost considerată inacceptabil de mică. Se invocă şi disiparea unei sume importante în valoare absolută la un număr prea mare de beneficiari, asupra cărora nu ar avea un efect vizibil.

Cât de mare ar fi trebuit să fie această subvenție? Răspunsul trebuie să ia în considerare câteva elemente: 'tehnologia standard pentru cultura cerealelor' este una greu de respectat pentru cei mai mulți dintre agricultorii din România, dar schimbări importante în ce priveşte performanța exploatațiilor se pot obține cu tehnologii mai modeste; sursele bugetare sînt limitate; subvenționarea unui procent ridicat al costurilor de producție nu e de dorit şi semnifică ineficiența acelui sector.

Asigurarea corectitudinii în acordarea cupoanelor a impus în '97 drept beneficiari pe proprietarii terenurilor agricole, şi nu pe cei care le lucrează, proprietatea putând fi verificată obiectiv, pe când producția nu. Calitatea de beneficiar se putea proba cu actul de proprietate (la limită cu adeverința de punere în posesie), iar listele se făceau după registrul agricol. În cazul producătorilor ar fi fost imposibil de realizat într-un timp rezonabil o evidență în afara oricărei bănuieli.

Presiunea timpului limitat pentru pregătirea schemei şi dorința de a asigura o finanțare adecvată campaniilor agricole (pentru micii fermieri) au putut fi împăcate în cazul mecanismelor proiectate pentru anii 1997 şi 1998 (dar în mai mică măsură pentru 1999 şi 2000).

O descriere sintetică a sistemului de cupoane, pe toată perioada, este prezentată în tabelul următor:

	1997	**1998**	**1999**	**2000**
Suma alocată de la buget	1400 miliarde lei (195 milioane $)	2800 miliarde lei (315 milioane $)	2200 miliarde lei (143 milioane $)	4930 miliarde lei (227 milioane $)

	1997	1998	1999	2000
Beneficiarii cupoanelor	- Proprietarii persoane fizice	- Proprietarii persoane fizice - Instituțiile de învățământ şi de cult - Locatorii	- Proprietarii persoane fizice - Instituțiile de învățământ şi de cult - Locatorii	- Proprietarii persoane fizice care exploatează direct pământul - Societățile agricole şi asociațiile familiale - Instituțiile de cult - Soc. Com. Private - Arendaşii
Proba eligibilității	Titlul de proprietate (sau adeverința de punere în posesie)	Titlul de proprietate (sau adeverința de punere în posesie)	Titlul de proprietate (sau adeverința de punere în posesie)	Declarație pe propria răspundere asupra suprafețelor lucrate
Număr maxim de cupoane pe beneficiar	6	10	10	nelimitat
Valoarea cuponului	127 mii lei	150 mii lei (primăvara) 83 mii lei (toamna)	175 mii lei	100 mii lei
Regula de alocare	1 cupon/1 ha teren agricol	1 cupon/1 ha teren agricol	1 cupon/1 ha teren agricol	- Între 5 şi 12 cupoane pe ha, diferențiat pe culturi - 4 cupoane pentru o vacă
Inputuri acceptate contra cupoanelor	- Semințe - Îngrăşăminte - Pesticide - Lucrări mecanice - Motorină	- Semințe - Îngrăşăminte - Pesticide - Lucrări mecanice - Furaje - Medicamente de uz veterinar - Motorină	- Semințe - Îngrăşăminte - Pesticide - Lucrări mecanice - Furaje - Medicamente de uz veterinar	- Semințe - Îngrăşăminte - Pesticide - Lucrări mecanice - Furaje - Medicamente de uz veterinar - Folie de polietilenă

Fiecare an de după 1997 a adus diferite modificări schemei inițiale, culminând cu inițiativa voluntaristă din 2000, când au fost schimbate mai multe caracteristici de bază ale alocării cupoanelor fără o minimă pregătire şi fără o evaluare a efectelor.

Anul 1998 avea să adauge celor peste 4 milioane de proprietari eligibili pentru primirea cupoanelor, încă aproximativ 8 mii de instituții de cult, 2 mii de instituții de învățământ şi 100 mii de locatori (cupoanele cuvenite acestora au fost ridicate şi folosite de fostele IAS). Situația s-a repetat în 1999, cu precizarea că societățile agricole şi asociațiile familiale puteau lua cupoanele în numele membrilor (cu acordul acestora).

În 2000 s-a trecut în grabă la aplicarea unui deziderat mai vechi al unor reprezentanți ai ministerului: direcționarea strictă a cupoanelor către cei ce

exploatează terenurile. De asemenea, au fost excluşi deținătorii de păşuni, dar au fost introduşi în rândul beneficiarilor deținătorii de vaci de lapte. Prețul plătit a fost o deschidere către abuzuri în acordarea cupoanelor, eligibilitatea unui agricultor urmând a fi probată cu o declarație pe propria răspundere (făcută în faza constituirii listelor), avizată de reprezentantul primăriei (specialistul agricol). Ministerul nu a făcut o evaluare a noii modalități de selecție a beneficiarilor, dar atribuirile discreționare au fost limitate în cazul micilor fermieri din motive tehnice: la elaborarea noilor liste s-a plecat de la vechile liste cu proprietarii, care au fost actualizate pe baza declarațiilor.

Abordarea a fost diferită în cazul marilor fermieri (beneficiari în premieră): o dată cu eliminarea oricărui plafon în alocarea cupoanelor (în 1999 numărul maxim de cupoane pe beneficiar fusese 10), beneficiarii privilegiați ai sistemului de cupoane au ajuns să fie societățile comerciale (private) şi arendaşii care exploatau suprafețe de sute sau chiar mii de hectare. Desigur că aceşti beneficiari aveau deja forța financiară de a lucra acele suprafețe.

O altă modificare introdusă în 2000 a fost acordarea cupoanelor diferențiat pe culturi: pentru sfecla de zahăr şi legume, câte 10 cupoane pe hectar; pentru vii şi livezi, câte 12; pentru alte culturi, câte 5. Limita inferioară a rămas la 0,5 hectare, limită superioară nu există. Pentru fiecare vacă se acordau câte 4 cupoane.

Între inputurile acceptate la plată, motorina a avut o situație controversată. În 1997 a fost acceptată, dar în ’98, când ordonanța propusă de Ministerul Agriculturii a interzis decontările cu cupoane între furnizori (posibile şi prin utilizarea cupoanelor pentru cumpărarea de motorină), a fost exclusă şi motorina dintre inputurile acceptate. După discutarea ordonanței în Parlament motorina avea să fie iarăşi introdusă pe listă. Totuşi, din 1999 ea nu a mai fost acceptată. Acest lucru a fost utilizat ca argument pentru distribuirea în toamna ’99 a bonurilor de motorină pentru realizarea lucrărilor agricole. Distribuirea a fost repetată în 2000.

O altă decizie care a diferențiat schemele din ’97 şi ’98 de cele din ’99 şi 2000 a fost alocarea în cazul celor dintâi pe campanii agricole: cupoane pentru toamna ’97, cupoane de primăvară şi cupoane de toamnă în ’98 (cupoanele de toamnă au putut fi folosite numai după 1 septembrie). Din ’99, nu a existat nici o piedică în folosirea tuturor cupoanelor imediat după ce au fost primite (în primele luni ale anului), astfel că în toamnă agricultorii erau iarăşi lipsiți de resurse financiare.

3.2. Aranjamentele instituționale şi costurile administrării sistemului

Instituțiile implicate în derularea schemei de cupoane au rămas în general aceleaşi pe toată durata aplicării ei, colaborând după modelul din 1997. Atunci listele cu beneficiarii au fost pregătite de primării (cu sprijinul specialistului agricol) pe baza registrului agricol, fiind apoi trimise la Prefectura fiecărui județ unde au fost transformate în liste electronice (folosite la calculul numărului de cupoane cuvenit fiecărui proprietar). Procesul de realizare a listelor electronice a fost

coordonat la nivel național de o societate de servicii informatice, responsabilă şi cu tipărirea listelor finale cu beneficiarii.

Cupoanele au fost tipărite la Imprimeria BNR şi au fost distribuite de Poşta Română, prin oficiile din fiecare comună, pe baza listelor cu beneficiarii, avizate de Prefectură.

Beneficiarii îşi ridicau cupoanele de la oficiile poştale, probând calitatea de proprietar cu actul de proprietate, iar cupoanele erau folosite pentru cumpărarea inputurilor acceptate de lege. Cupoanele primite de societățile comerciale contra inputurilor vândute erau depuse săptămânal la bănci, însoțite de centralizatorul facturilor, în vederea decontării. Băncile centralizau cererile şi cereau Ministerului Agriculturii contravaloarea cupoanelor, iar după ce primeau banii decontau furnizorilor de inputuri cupoanele.

Costurile administrării sistemului de cupoane au fost relativ mici, după cum arată tabelul următor:

Execuția bugetară (miliarde lei prețuri curente)	**1997**	**1998**	**1999**	**2000**
Fonduri totale alocate de buget	1400	2800	2200	4930
Total cheltuieli	1317	2712.07	2110.7	4852.5
- cupoane decontate	1274.1	2662.4	2029.9	4640.3
- comision bancar	6.37	13.2	13.1	46.4
- procesare liste	11.2	12.07	27.5	30.4
- tipărire cupoane	3	4.3	3.1	27.4
- distribuire	22.1	33.09	36.9	104.1
- publicitate	-	0.08	0.1	4.7
Ponderea cheltuielilor de administrare în totalul cheltuielilor (%)	3.24	2.31	3.82	4.39

3.3. Probleme de implementare

Chiar dacă nu a avut parte de fonduri pentru publicitate în 1997 (prin contrast, în 2000 au fost mai mult decât suficiente), schema de cupoane s-a aflat în atenția presei încă din faza de pregătire. După ce în toamna lui ’97 cupoanele au ajuns la timp ca să poată fi folosite în acea campanie, criticile presei s-au îndreptat spre tranzacțiile cu cupoane (legal, nu era interzisă vânzarea-cumpărarea lor). De la faptul de presă la fenomenul statistic distanța însă s-a dovedit mare: reportajele şi comentariile care au atras atenția asupra acestui aspect săptămâni întregi s-au dovedit exagerate în comparație cu ponderea cupoanelor vândute: sub 1,5% din cupoanele primite de proprietari în 1997 (conform unui sondaj finanțat de Banca Mondială în ianuarie 1998).

Nu există motive întemeiate să presupunem o creştere a celor ce şi-au vândut cupoanele în perioada 1998-2000, mai ales ca începând cu 1998 tranzacțiile cu cupoane au fost interzise prin lege. Iar în 2000, beneficiarii nu mai erau proprietarii trecuți din oficiu pe listele de distribuire în virtutea titlului de proprietate, ci deținătorii de terenuri care îşi manifestau explicit dorința de a primi cupoane şi se

angajau că vor cultiva acele suprafețe din declarația dată pe propria răspundere (faptul că nu a verificat nimeni dacă intenția de a cultiva a şi fost pusă în practică, verificare utilă mai ales în cazul marilor deținători de suprafețe, a fost una din slăbiciunile sistemului din 2000).

Mecanismul de alocare din 2000 a dus la dispariția unei posibile probleme a schemelor anterioare: neridicarea cupoanelor de către beneficiari (în special în cazul celor aflați în alte localități sau care nu aveau actele de proprietate în ordine). Aceasta nu a fost totuşi o problemă reală pe durata anilor '97-'99, după cum arată tabelul următor:

	1997	1998	1999	2000
Cupoane de distribuit (milioane)	10,653	2*11,831	12,076	46,561
Ponderea cupoanelor distribuite (%)	95.6	98.2	96.2	100
Ponderea cupoanelor folosite, din cele distribuite (%)	98.2	99.3 (de primăvară) 94.23 (de toamnă)	99.7	99.6

O problemă pare a fi mai degrabă numărul cupoanelor distribuite în 2000, care a depăşit cu aproape 500 de mii numărul inițial calculat (46,056 milioane) pe baza listelor electronice ale beneficiarilor. Rezerva de 3%, supradimensionată în anul 2000 (în cei dinainte fusese 1%), a putut acoperi cererile suplimentare, dar nimeni nu poate şti dacă acestea au fost generate de dificultatea implementării unui sistem modificat în grabă sau de simple abuzuri.

Întârzierile în distribuirea cupoanelor, de care se temea presa în 1997, au devenit tot mari în anii următori: în 1998 cele mai multe cupoane au fost distribuite în martie, în 1999 în aprilie, pe când în 2000 distribuirea abia începea la sfârşitul lui aprilie.

Stabilirea valorii cuponului în 2000 (prin Ordin al ministrului) a fost o decizie riscantă. După ce se stabilise numărul de cupoane care va fi acordat pentru diferitele categorii de culturi era evident ca la valoarea de 100 mii lei a cuponului, nu vor ajunge banii alocați de la buget (4300 mld. lei). Ministerul a forțat în acest fel o suplimentare a fondurilor la rectificarea bugetului din septembrie (şi, pe fondul unor încasări suplimentare generate de inflația care a depăşit previziunile, a obținut suplimentarea la 4930 miliarde lei).

În 2000 această manevră a dus totuşi la mari întârzieri în decontarea cupoanelor depuse de furnizori la bănci. Astfel, în septembrie 2000 sumele neachitate băncilor pentru decontarea cupoanelor depuse de furnizori reprezentau 6% din sumele cumulate solicitate spre decontare. Asta după ce întârzierile au însoțit decontarea încă de la primele cereri.

Acest lucru nu i-a speriat pe furnizori, pentru că în anul 1999, primul în care au apărut întârzieri la decontare, restanțele au fost şi mai mari şi, la fel ca în 2000, s-au manifestat pe toată durata anului, generând cele mai mari probleme în primăvară, când cei mai mulți agricultori şi-au folosit toate cupoanele. Sumele solicitate de bănci şi neachitate la sfârşitul lunii iunie '99 erau de 27% din totalul

sumelor solicitate, iar mai mult de o treime din restanțe erau din solicitările depuse în luna mai.

Aşa cum fusese proiectat în 1997, sistemul a asigurat furnizorilor decontarea în maximum două săptămâni de la depunerea cupoanelor la bănci, după cum era prevăzut şi în normele de aplicare. În 1998, băncile chiar au avut inițiativa de a deconta imediat cupoanele depuse, dacă furnizorii doreau asta, creditându-i (contra cost: dobânda zilei) cele câteva zile până la transferul banilor de la Ministerul Agriculturii.

În 1999 şi 2000 băncile nu au mai oferit această facilitate care îşi pierduse sensul în cazul întârzierilor de luni de zile. Unii furnizori însă au introdus o măsură de protecție, reducând valoarea nominală a cuponului cu pierderea anticipată datorată întârzierii decontării. Furnizori care să refuze vânzarea pe cupoane se pare că au fost foarte puțini.

Pierderile estimate de un important furnizor de pesticide (ALCEDO) ca urmare a decontării cupoanelor cu întârziere mai mare de două săptămâni au fost în 1999 de 1,4% din valoarea totală a cupoanelor depuse la bănci, iar în 2000 de 1,1%.

3.4. Bonurile de motorină

În 1999 conducerea Ministerului Agriculturii a avut intenția de a acorda o nouă tranşă de cupoane în toamnă, în completarea alocării relativ reduse de la începutul anului, generată de constrângerile bugetului de stat din acel an. Trecând România cu bine peste vârfurile de plată ale datoriei externe, Ministerul Agriculturii şi-a propus (şi a reuşit) să atragă o resursă suplimentară pentru subvenționarea campaniei de toamnă: livrarea de motorină în valoare de 400 miliarde lei de către Petrom (companie națională) Ministerului Agriculturii, în contul arieratelor Petrom către bugetul de stat.

Pentru ca motorina să ajungă la deținătorii terenurilor agricole acestora li s-au dat bonuri emise de Petrom cu care se putea cumpăra motorină. Bonurile pentru motorină au fost acordate: proprietarilor persoane fizice; societăților agricole şi asociațiilor familiale; s.c. private din agricultură; arendaşilor; celor care concesionaseră terenuri ale statului.

Criteriul de alocare era următorul: bonuri în valoare de 200 mii lei/ha pentru înființarea culturilor de cereale păioase şi de 100 mii lei/ha pentru arăturile de toamnă. Suprafețele pentru care s-au acordat bonurile au fost determinate pe baza declarațiilor pe propria răspundere ale beneficiarilor sprijinului, centralizate la Direcțiile generale județene pentru agricultură.

Suprafețele pentru care se acordau bonuri de motorină aveau o limită inferioară de 0,5 ha (ca în cazul cupoanelor pentru inputuri), dar nu mai aveau o limită superioară. Se primeau bonuri de motorină direct proporțional cu suprafața exploatată. Marii operatori au fost cei care au avut cele mai mari avantaje de pe

urma acestui sprijin. După cum se ştie, schema de cupoane aplicată în 2000 a preluat aceste două principii de alocare: pe baza declarațiilor şi fără plafon.

În cazul sistemului de bonuri pentru motorină acestea nu au fost însă singurele deficiențe: cea mai importantă poate că a fost alocarea discreționară a unei părți a bonurilor între județe, iar în interiorul lor între localități, după cum şi în interiorul acestora între producătorii agricoli. Această situație a fost generată de diferența dintre necesarul de bonuri estimat (cca 860 miliarde lei) şi suma aprobată prin ordonanța pentru compensarea datoriilor Petrom (400 miliarde lei). Este aceeaşi ordonanță prin care s-a stabilit şi valoarea bonurilor pentru un hectar. Prin modificarea valorii bonurilor s-ar fi putut pune de acord prevederile legii cu resursele financiare. Nu s-a făcut acest lucru, sperându-se într-o suplimentare care nu a mai avut loc.

Soluția pusă în practică a fost alta: s-au acordat aproximativ 360 miliarde lei conform listelor, pentru culturile înființate în toamna '99 (adică declarate că vor fi înființate), iar bonurile rămase (cca 40 miliarde lei) au fost distribuite prin direcțiile județene agricole, fără un criteriu transparent, unei părți favorizate a producătorilor agricoli.

Chiar dacă au fost distribuite cu întârziere (decembrie 1999-ianuarie 2000) bonurile de motorină au avut efect şi asupra campaniei de toamnă, producătorii cumpărând motorina pe datorie după apariția ordonanței, în contul bonurilor pe care urmau să le primească. Cei care nu le-au folosit cu anticipație le-au putut folosi în primăvară (termenul de valabilitate era 31 martie 2000).

Bonurile distribuite au fost în valoare de 398,2 miliarde lei, dintre acestea utilizându-se 97,7%. Cu toată deschiderea către corupție/clientelism a acestui sistem de subvenționare, Ministerul Agriculturii a considerat, pe baza unor estimări sumare ale efectelor, că operațiunea a fost un succes.

Schema a fost repetată în 2000, pe baza aceluiaşi mecanism. Beneficiarilor inițiali li s-au adăugat şi unitățile de stat. Suma aprobată pentru compensarea arieratelor Petrom a fost mai mare (980 miliarde lei), dar nici de această dată nu a putut acoperi necesarul estimat (1200 miliarde lei). Distribuirea a fost făcută tot cu întârziere (decembrie-ianuarie). Din cele 972,7 miliarde lei distribuite sub formă de bonuri pentru motorină, până la 15 martie 2001 erau cheltuite 654 miliarde.

Pe scurt, distribuirea bonurilor de motorină a caricaturizat schema de cupoane proiectată în 1997 şi a inspirat-o pe cea aplicată în 2000.

3.5. Impactul cupoanelor asupra utilizării inputurilor în micile exploatații

Datele din această secțiune provin din două sondaje finanțate de Banca Mondială, unul realizat în ianuarie 1998 (în 430 gospodării țărăneşti care primiseră cupoane), celălalt în martie 2001 (în 809 gospodării țărăneşti cu peste 0,5 ha). Primul sondaj avea ca obiectiv obținerea de informații despre cupoanele

din toamna ’97. Prin al doilea sondaj s-au cules date despre evoluția gospodăriilor țărăneşti în anul 2000, inclusiv despre cupoanele primite atunci.

În 1997 ponderea gospodăriilor care au decis să-şi folosească direct cupoanele, cumpărând inputuri pentru campania de toamnă, a fost de 87,9 %. În 2000, dintre gospodăriile care au primit cupoane, doar 75,7 % le-au folosit direct pentru cumpărarea de inputuri. Cupoanele folosite indirect au fost date asociațiilor sau arendaşilor.

E de remarcat că numărul mai mare de cupoane din 2000 a permis folosirea lor pentru mai multe categorii de inputuri, spre deosebire de 1997 când proprietarii cu suprafețele cele mai mici au cumpărat cu cupoanele o singură categorie de inputuri.

Inputuri cumpărate pe cupoane în 1997	Gospodării care au cumpărat (%)	Inputuri cumpărate pe cupoane în 2000	Gospodării care au cumpărat (%)
Îngrăşăminte	47,2	Îngrăşăminte	65,1
Lucrări mecanice	27	Lucrări mecanice	28,7
Semințe	9,1	Semințe	25,9
Pesticide	2,3	Pesticide	12,6
Motorină	18,7	Furaje combinate	10,2

Multe gospodării au folosit cupoanele pentru a cumpăra îngrăşăminte chimice. Au fost cazuri (în ’97) când unii mici fermieri au cumpărat şi utilizat îngrăşăminte pentru prima dată de la restituirea terenurilor din 1991.

E posibil ca îngrăşămintele să fie inputul preferat la achiziția pe cupoane şi din cauza caracteristicilor pieței româneşti a îngrăşămintelor: în general acestea nu se pot cumpăra decât cu plata pe loc sau în avans; se întâmplă ca şi marfa plătită în avans să nu fie livrată la timp; prețul îngrăşămintelor este adeseori mai mare pentru folosirea lor în țară decât pentru export; se presupune că există înțelegeri între fabricile de îngrăşăminte (de stat sau privatizate) pentru menținerea unor prețuri ridicate. În această situație, pătrunderea pe piață a îngrăşămintelor importate, mai scumpe, dar de calitate mai bună şi vândute cu facilități de plată (la recoltă) este deja un fapt care în timp ar putea regla această piață încă dominată de producătorii autohtoni.

Între principalii furnizori de îngrăşăminte chimice pe cupoane au intervenit schimbări de poziție pe durata derulării programului: foştii integratori Comcereal/Cerealcom ca şi Semrom/Unisem se pare că nu au mai fost interesați, după privatizare, de menținerea activității de distribuție a îngrăşămintelor (Semrom/Unisem a furnizat îngrăşăminte în 2000 doar pentru 1,7 % din fermieri, iar unitățile Comcereal/Cerealcom pentru 1,1%). Locul lor a fost luat de distribuitorii autorizați, specializați. De asemenea a crescut rolul societăților agricole şi al asociațiilor familiale în furnizarea îngrăşămintelor, după cum şi al Agromec-urilor (5,3%) şi chiar al tractorişti lor particulari (3,2%).

Piața semințelor e împărțită între puternicele companii româneşti Semrom (5 unități) şi Unisem, privatizate în ultimii ani şi marile firme internaționale (care

produc în România o parte din semințele vândute). Producția de semințe a fost sprijinită nu numai prin sistemul de cupoane, ci şi direct: prin subvenționarea prețului semințelor în fiecare din ultimii patru ani (în cazul semințelor pentru culturile înființate toamna). Prin felul în care este reglementată acordarea acestei subvenții, dezvoltarea rețelelor de distribuție are de suferit, deoarece se acordă producătorilor de semințe doar dacă au facturat semințele direct agricultorilor, fiind exclus orice intermediar.

Furnizori de îngrăşăminte 1997	Gospodării care au cumpărat de la (%)	Furnizori de îngrăşăminte 2000	Gospodării care au cumpărat de la (%)
Comcereal/Cerealcom	17,5	Distribuitor autorizat	26,2
Comerciant ambulant	17	Comerciant ambulant	23,8
Fabrica de îngrăşăminte	14,9	Fabrica de îngrăşăminte	8,5
Magazin sătesc	7,7	Magazin sătesc	12,9
Semrom/Unisem	7,2	Asociația agricolă	8,5

Datele pentru 2000 arată că vechile unități Semrom/Unisem au mai pierdut din cvasimonopolul distribuției semințelor pe cupoane, fiind concurate de noii distribuitori specializați (probabil reprezentanții companiilor străine), dar şi de asociațiile agricole şi vânzătorii ambulanți. În vânzarea semințelor pe cupoane a crescut rolul magazinelor săteşti şi al unităților de servicii mecanice (Agromec sau tractorist particular): cca 7% din gospodării cumpăra semințele de la fiecare din aceste categorii de distribuitori. De la unitățile Comcereal/Cerealcom însă au cumpărat mai puțin de 3% din gospodării.

Furnizori de semințe 1997	Gospodării care au cumpărat de la (%)	Furnizori de semințe 2000	Gospodării care au cumpărat de la (%)
Semrom/Unisem	65,8	Semrom/Unisem	16,5
Comcereal/Cerealcom	15,7	Alt distribuitor autorizat	16,9
		Asociația agricolă	16,1
		Vânzători ambulanți	10,7

Piața pesticidelor a devenit în ultimii ani una dintre cele mai competitive piețe din România (în ce priveşte inputurile pentru agricultură). Deşi concurența marilor firme străine producătoare şi distribuitoare a fost mare, producția internă nu a dispărut, iar eforturile de adaptare se pare că au dat rezultate. Schema de cupoane a dus la extinderea rețelelor de distribuție şi la creşterea vânzărilor.

Gospodăriile care au cumpărat pesticide cu cupoane au ajuns în 2000 la 12,6% (față de 2,3% în 1997). Principalii furnizori de pesticide sînt distribuitorii autorizați (pentru 45,3% din gospodăriile care au folosit cupoane), urmați la distanță de vânzătorii ambulanți (18,7%) şi de magazinele săteşti (6,2%) sau din rețeaua Centrocoop (7,8%).

Exemplul firmei ALCEDO este relevant pentru influența cupoanelor asupra afacerilor cu pesticide. Încasările din vânzările pe cupoane au crescut în valoare absolută în fiecare din ultimii patru ani. Ponderea acestora în cifra de afaceri a fost de 2,7% în 1997, crescând apoi la 10,1 % în 1998, fiind de 6,8% în 1999 şi de 29,1% în 2000. Scăderea din 1999 poate fi pusă pe seama întârzierii în

distribuirea cupoanelor în 1999, dar şi valorii mai mici a sumei alocate de la buget pentru cupoane în acel an.

Creşterea spectaculoasă din 2000 este explicată atât de suma mare alocată cupoanelor de la buget, cît şi de extinderea reţelei de distribuţie în ţară. Astfel, reţeaua e formată din patru depozite, din birouri judeţene şi din magazine în diverse localităţi. Comparând situaţia din 1997 cu cea din 2000, numărul birourilor a crescut de la 26 la 35 (acoperind toate judeţele cu potenţial agricol), iar al magazinelor de la 22 la 50. În opinia conducerii ALCEDO, existenţa schemei de cupoane a fost esenţială în această extindere, ţinând cont că jumătate din vânzările magazinelor au fost pe cupoane; dacă procedura de obţinere a aprobărilor pentru deschiderea magazinelor ar fi fost mai simplă, ar fi avut mai multe magazine; dacă ar fi fost mai puţine controale (de la Garda Financiară, de la Direcţia Finanţelor Publice, de la Curtea de Conturi), ar fi fost mai uşoară desfăşurarea afacerilor.

Principalii furnizori de servicii mecanice au rămas aceiaşi în ultimii ani, dar este spectaculoasă schimbarea poziţiilor între unităţile Agromec şi tractorişti particulari. Probabil că aici este şi o greşeală de percepţie a beneficiarilor lucrărilor, care identifică drept tractorist particular persoana cu care a încheiat tranzacţia pentru o lucrare anume, chiar dacă aceasta foloseşte tractorul Agromec-ului. Ţinând cont că foarte multe Agromec-uri au fost privatizate prin MEBO, e posibil ca tractoarele să se afle în locaţia angajaţilor şi să fie folosite acolo unde fiecare dintre ei primeşte cereri. Acelaşi ar putea fi şi cazul unităţilor de mecanizare private (nou înfiinţate), în relaţia cu micii agricultori.

Furnizori de lucrări mecanice 1997	Gospodării care au cumpărat de la (%)	Furnizori de lucrări mecanice 2000	Gospodării care au cumpărat de la (%)
Agromec	57,6	Agromec	9
Tractorist particular	25,2	Tractorist particular	65
Asociaţie agricolă	12,6	Asociaţie agricolă	16,7

Din totalul cupoanelor utilizate de micii fermieri chestionaţi în cele două sondaje, în 1997 au fost folosite direct de către beneficiari 84,6%, pe când în 2000 doar 76,7%. Ponderile cupoanelor cu care s-au cumpărat diversele categorii de inputuri sînt următoarele:

Inputuri cumpărate cu cupoane 1997	Ponderea în totalul cupoanelor utilizate	Inputuri cumpărate cu cupoane 2000	Ponderea în totalul cupoanelor utilizate
Îngrăşăminte	38 %	Îngrăşăminte	34 %
Seminţe	7,1 %	Seminţe	11,1 %
Pesticide	1,1 %	Pesticide	5,7 %
Lucrări mecanice	22 %	Lucrări mecanice	15,6 %
Motorină	16,1 %	Furaje	6 %

Cupoanele utilizate indirect (prin intermediul societăţilor agricole, asociaţiilor familiale, arendaşilor sau rudelor) au reprezentat 13,2% în 1997 şi 23,3% în 2000.

Dacă în 1997 contribuţia cupoanelor la cheltuielile efective ale campaniei de

toamnă (ponderea valorii cupoanelor în totalul cheltuielilor cu inputurile) a fost de 36%, în anul 2000 sprijinul acordat prin cupoane a însemnat 27% din totalul cheltuielilor cu inputurile pe întregul an.

În 1998, în cadrul unui proiect Phare ('EU Alignment and Policy Reform'), au fost măsurate implicațiile opțiunilor de politică agricolă asupra fermelor. Modelul folosit a fost unul static şi cu ajutorul lui s-au calculat fluxurile trimestriale de numerar în trei categorii de exploatații (gospodării individuale, societăți agricole şi ferme de stat). Datele de intrare ale modelului (referitoare la cheltuieli, active şi încasări) au fost cele ale anului 1998. Cele trei opțiuni de politică agricolă analizate au fost: acordarea de cupoane, subvenționarea dobânzii şi susținerea prețurilor. Rezultatele pentru gospodăriile individuale arată că efectul asupra valorii profitului, este o creştere de peste 10% în cazul acordării de cupoane (valoarea luată în calcul a fost cea reală din 1998), este nul în cazul subvenționării dobânzii (gospodăriile individuale nu iau credite) şi oscilează în jurul a 1% în cazul susținerii prețurilor (în ipoteza susținerii cu 1% a întregii producții comercializate).

În aceste condiții sînt justificate opiniile subiecților chestionați în martie 2001. Conform sondajului, pentru 91,6% dintre ei introducerea schemei de cupoane a fost o măsura bună, iar 64% dintre respondenți declară că au beneficiat cel mai mult de pe urma ei, dintre toate măsurile de sprijin din ultimii patru ani.

Bibliografie

Castaneda, Tarsicio, *Romania Input Voucher Program: Design and Implementation Issues and Recommendations* (studiu al Băncii Mondiale, 1997)

Gisselquist, David, *Opțiuni de trecere a comercializării inputurilor de la integratori la filierele private de angrosişti şi detailişti* (studiu al Băncii Mondiale, 1997)

Gisselquist, David; Pray, Carl; Nash, John, *Deregulating Technology Transfer în Agriculture: Impact on Technical Change, Productivity, and Incomes* (studiu al Băncii Mondiale, 1999)

Luca, Lucian; Lăzăroiu, Sebastian; Teşliuc, Emil Daniel, *Evaluarea impactului cupoanelor în 1997* (studiu al Băncii Mondiale, 1998)

Toma, Luiza, *Inputs Regulation and Trade în Romania* (studiu al Băncii Mondiale, 1997)

4. PROBLEMELE ADAPTABILITĂȚII ECONOMICE A FERMEI FAMILIALE

Camelia TOMA,
Institutul de Economie Agrară

Introducere

Orice sistem social economic are, în matricea lui genetică, un anumit mediu economic, în care funcționează agenții economici. Sistemul economic de piață, în mod firesc, îşi creează şi el un mediu economic propriu. Pe de altă parte, trebuie să precizăm că mediul economic de piață nu este un model tip şablon, ci pe fondul unei esențe comune, el cunoaşte forme variate de manifestare, atât în timp, cât şi în spațiu.

Numeroşi teoreticieni occidentali afirmă, nu fără un anumit orgoliu, alimentat de psihologia învingătorului, că sistemul economic occidental şi mediul de afaceri creat de acesta reprezintă «un concept care poate servi drept alternativă şi statelor din fostul bloc al țărilor din Est, astăzi dornice de reformă». Cât priveşte actuala tranziție a României, menirea ei este de a edifica, o dată cu sistemul economic de piață şi mediul său economic.

Mediul economic de piață al economiilor occidentale nu a apărut din senin şi nici peste noapte, ci în mod treptat, în cadrul unei perioade de peste 200 de ani de istorie. El s-a perfecționat continuu. Îmbunătățirile au urmărit să corecteze imperfecțiunile pieței şi să-i stimuleze forțele propulsoare de progres. În jurul ideii de mediu economic de piață a avut loc o largă dezbatere, dacă să fie lăsat să funcționeze liber, de la sine sau să fie «stăpânit». Iar dacă trebuie «stăpânit», cât anume?

«Dinamica nestăpânită a pieței» înseamnă capitalism de tipul «laissez-faire», în care progresul economic cere drept tribut perturbarea periodică a ciclului economic şi sărăcirea a milioane de oameni, lipsiți de securitate socială. În schimb, «o dinamică stăpânită a pieței» nu înseamnă ca ea să fie dirijată şi controlată în totalitate, aşa cum s-a întâmplat în economia de comandă centralizată, ci să fie orientată, corectându-i greşelile. Cum şi cât să fie orientată? Piața îşi îndeplineşte rolul său hotărâtor prin coordonarea descentralizată a preferințelor individuale, dar în limitele unui cadru de ordine reglementat de către stat. Cât de mari să fie aceste limite? Experiențele postbelice oferă modele diferite de răspuns. Se poate afirma teoretic, că limitele trebuie să fie suficient de largi ca să stimuleze interesele individuale ale agenților economici în alocarea cât mai eficientă a resurselor, dar insuficient de largi ca interesele să nu ajungă în contradicție cu interesul public şi libertatea altora. Promovând o asemenea concepție, sistemele economice de piață au dovedit că pot asigura economii capabile să funcționeze şi

să creeze un surplus de eficiență, din care pot asigura resurse pentru o puternică structură de securitate socială a membrilor societății.

4.1. Mediul economic de piață - obiective, atribute, structuri

Scopul mediului economic de afaceri este să asigure funcționarea sistemului economiei de piață la parametri maximi de eficiență economică şi socială, făcându-l adaptabil continuu la noile condiții care apar mereu în dezvoltarea economiei şi societății.

4.1.1. Obiectivele mediului economic de piață

Mediul economic îşi îndeplineşte acest scop urmărind anumite obiective majore:

a) *Să confere pieței funcții creative*. Bazate pe incitarea interesului personal, inițiativei şi inventivității manageriale a agenților economici, aceste funcții țintesc spre alocarea cât mai eficientă a resurselor limitate, tot mai rare şi mai scumpe.

b) *Să dezvolte la agenții economici funcții antreprenoriale moderne*.

c) *Să creeze şi să mențină mediul concurențial***.** Nu orice mediu, nici pur, nici perfect, inexistente în viața reală, ci unul cât mai puțin imperfect, dar apt să promoveze competiția de mare performanță. De aici, şi necesitatea unor reglementări guvernamentale, bazate pe «legi care să prevină monopolurile şi colaborarea care inhibă concurența».

d) *Să corecteze dilemele şi imperfecțiunile pieței.* Deşi şi-au demonstrat viabilitatea, economiile de piață descentralizate nu sunt lipsite deloc de dileme şi probleme critice, cum ar fi: crizele care perturbă periodic ciclul economic, inflația şi instabilitatea valutelor naționale, şomajul, inechitatea repartizării veniturilor şi avuției naționale, polarizarea populației în bogați şi săraci, poluarea mediului ambiant – toate numite cu termenul liniştitor de «imperfecțiuni ale pieței». Şi în acest caz este necesară intervenția autorității guvernamentale pentru îngrădirea sau chiar corectarea imperfecțiunilor.

4.1.2. Atributele mediului economic de piață

Mediul economic de piață are următoarele atribute:

a) *Descentralizarea* este prima şi cea mai importantă particularitate. Ea presupune faptul că luarea deciziei se efectuează acolo unde se pune problema şi de către cel în cauză directă. Ea are o bază largă a centrelor de emanare a deciziilor, în care sunt cuprinşi toți agenții economici şi concurența, care îi obligă pe agenții economici să între în lupta competiției pentru supraviețuire.

b) *Operaționalitatea* mecanismelor mediului economic de piață este tot o

expresie a proprietății private şi a descentralizării. Condițiile producției şi consumului, fiind în permanență bulversate de diverşi factori, în special de cei tehnico-ştiințifici, cer actorilor pieței să le cunoască şi să se adapteze rapid la ele, să aplice măsuri pentru a-şi adapta oferta la elasticitatea cererii.

c) *Deschiderea externă* a mediului economic de piață este o necesitate care rezultă din tendința adâncirii interdependenței dintre state, a marilor procese de mondializare economică. Ca urmare, țările sunt nevoite să-şi construiască economiile naționale ca economii deschise, conectându-şi astfel factorii de creştere la sursele externe.

d) *Caracterul democratic* al mediului economic se datorează tot proprietății private; ea este bază obiectivă a democrației economice de piață şi se concretizează prin descentralizarea deciziei economice, predominanța relațiilor contractuale, adică a voințelor consensuale, difuziunea acțiunilor în rândul muncitorilor etc.

4.1.3. Structurile mediului economic de piață

Principalele structuri sau componente ale mediului economic de piață sunt:

a) *Drepturile de proprietate* au în cadrul mediului amintit un rol multiplu:

– asigură accesul la resursele necesare începerii sau continuării producției;

– fac posibil actul de vânzare-cumpărare şi deci schimbul de mărfuri;

– condiționează redistribuirea veniturilor şi avuției naționale.

b) *Cererea, oferta şi mişcarea liberă a prețurilor*, principalele forțe şi mecanisme ale mediului economic de piață, asigură alocarea resurselor pornind de la semnalele emise de cerere şi transmise prin mişcarea prețurilor şi continuând cu alegerea opțiunilor decizionale privind modelarea ofertei în funcție de aceste semnale. La rândul lor, cererea şi oferta presupun formarea şi funcționarea piețelor de produse, de capital şi de forță de muncă.

c) *Profitul* constituie motivația generală a agenților economici în luarea deciziilor opționale de a întreprinde o afacere şi a-şi asuma riscurile incertitudinilor. El face legătura necesară dintre performanță şi recompensă, stimulează inițiativa individuală şi spiritul de inventivitate, dă expresie interesului personal. De aceea, profitul este mecanismul fundamental în jurul căruia pivotează întreaga activitate economică.

d) *Informația asimetrică, riscul şi incertitudinea* constituie un alt bloc de componente ale mediului economic de piață şi implicit al mediului de afaceri. Activitatea economică este de neconceput fără fluxuri informaționale între producători şi consumatori. Cu cât este mai corectă şi mai

rapidă, cu atât ea poate limita incertitudinea şi riscul. Datorită unor factori diverşi cum ar fi dispersia spațială a activității economice, puterea financiară neegală a agenților economici, viteza mare de reînnoire tehnică a produselor etc., informația este asimetrică şi nu toți producătorii pot accede când şi cât trebuie la foloasele ei. Intervenția guvernamentală în atenuarea asimetriilor poate duce la îmbunătățirea condițiilor concurenței dintre agenții economici de piață.

e) *Contractele economice* concretizează în ele regulile de joc ale mediului de afaceri şi sancționează juridic drepturile şi obligațiile agenților economici, implicate de actele de vânzare-cumpărare dintre ei. Contractele, asigurând mişcarea fluxurilor de mărfuri, capitaluri şi forță de muncă, devin unul din principalele mijloace ale pieței de coordonare descentralizată a dezvoltării economice.

f) *Sistemul financiar* mai ales prin componentele sale privind fiscalitatea şi relațiile bugetare, asigurările sociale, rețeaua bancară cu politicile sale în domeniul monetar, valutar şi de credit, constituie latura bănească a mediului economic de piață. Raporturile băneşti se desfăşoară pe trei paliere:

– în relațiile de aprovizionare şi desfacere reciprocă dintre agenții economici;

– în relațiile lor cu sistemul bancar privind regimul creditării şi decontării;

– în relațiile lor cu bugetul țării, privind fiscalitatea şi eventualele subvenții.

Putem concluziona că nu există proces economic în afara formei sale băneşti şi că fluxurile băneşti oglindesc sintetic cantitativ şi calitativ starea întregii activități economice a mediului economic de piață.

g) *Intervenția puterilor publice*, indispensabilă oricărui mediu economic de piață, se realizează prin:

– stabilirea regulilor de joc ale comportamentului individual al « actorilor » pieței (prin Constituție, coduri, legi etc.);

– crearea instituțiilor guvernamentale şi neguvernamentale şi optimizarea cheltuielilor acestora;

– descentralizarea unor sarcini administrative spre organele ierarhic inferioare până la cele ale puterii locale etc.

4.2. Adaptabilitatea fermei familiale la mediul economic de piață

De-a lungul acestui studiu, se consideră exploatația agricolă ca un sistem a cărui finalitate este să producă. Şeful de exploatație organizează diferitele procese pentru a-i permite să atingă această finalitate. Dar realitatea socială trăită în exploatație nu se limitează doar la producție; ea are şi alte funcții cum ar fi

consumul, tezaurizarea şi acumularea. Deşi aceste trei funcții sunt foarte strâns legate de producție, ele pot să se realizeze în forme diferite şi în unități de producție diferite, ceea ce pune numeroase probleme metodologice atunci când se realizează studiul lor.

Studiul se axează în principal pe funcția economică a unităților de producție şi pe relațiile acestei funcții economice cu aceea a consumului, tezaurizării şi acumulării, pe de o parte, şi cu mediul socioeconomic al unității de producție, pe de altă parte.

4.2.1. Organizarea şi funcționarea exploatațiilor agricole fără personalitate juridică

În România, acum după a VII-a reformă agrară (Legea Fondului Funciar nr. 18/1991), când totul s-a pulverizat, în virtutea conceptului de constituire şi reconstituire a proprietății, în cca 48 milioane de parcele, se constată realizarea unei gospodării neviabile (conform prevederilor legii, de la 0,5 la 10 ha, în medie 2,5 ha). Care este soluția acum în realizarea unor structuri agrare economice adecvate cerințelor moderne, contemporane? Să reluăm oare, procesul început în urmă cu 150 de ani, de creare a gospodăriilor de subzistență şi pe măsura selectării elitelor, în condițiile liberei circulații a pământului şi a economiei de piață, să aşteptăm concentrarea continuă a gospodăriilor viabile, de mărime mijlocie, aşa cum există şi în vestul Europei ?

Acest proces, având o continuitate permanentă în țările vestice europene, a fost şi rămâne de durată, cu implicații directe în folosirea resurselor funciare, a dotării şi echipării tehnice, mai ales în ceea ce priveşte comasarea terenurilor necesitând zeci de ani. Căci, numai după zeci de ani de activitate de raționalizare, organizare şi amenajare teritorială țările vest-europene au realizat exploatații de mărime mijlocie şi având un înalt grad de dotare şi eficiență.

Formele principale de organizare economico-socială a producătorilor agricoli privați după reforma agrară din 1991 sunt:

- gospodăriile țărăneşti de subzistență;
- exploatațiile agricole familiale cu orientare comercială fără personalitate juridică;
- asociațiile familiale simple fără personalitate juridică (Legea nr. 36/1991);
- societățile agricole de tip asociativ cu personalitate juridică (Legea nr. 36/1991);
- societăți comerciale agricole cu răspundere limitată sau pe acțiuni cu capital privat sau cu capital mixt (Legea nr. 31/1991);
- societăți agricole în nume colectiv, în comandită simplă şi în comandită pe acțiuni (Legea nr. 31/1991); aceste tipuri de societăți sunt mai rar întâlnite.

Se impun câteva definiții şi caracterizări:

Gospodăria agricolă țărănească constituie celula economică a producției, repartiției şi consumului bunurilor în raport cu cerințele familiei, a unora sau mai multor persoane reunite în acelaşi scop. Aceasta se caracterizează prin faptul că deține în proprietate terenul din jurul casei şi 1-5 ha teren în câmp, la o anumită distanță de casă (conform reglementărilor Legii fondului funciar). În general, sunt lipsite de mijloace de producție şi resurse băneşti, ceea ce le face vulnerabile la presiunile pieței mijloacelor de producție şi au şanse reduse de supraviețuire fără a se capitaliza şi moderniza. În raport cu standardele Uniunii Europene, ***această gospodărie agricolă individuală nu corespunde definiției fermei sau exploatației profesionale,*** având doar o funcție socială de subzistență a populației rurale, iar uneori chiar şi a unei părți din populația urbană. Autoconsumul atinge ponderi ridicate în totalul producției obținute. O parte din aceste gospodării vor rezista în condițiile practicării agriculturii cu timp parțial şi a diversificării activităților economice neagricole în mediul rural. Îmbinarea activității agricole cu activități din industriile de prelucrare, cu activități de servicii agricole, comerț, turism etc., constituie o cale de ameliorare a veniturilor producătorilor agricoli şi de integrare a lor în ansamblul dezvoltării economice.

Existența gospodăriilor de subzistență nu trebuie abordată în termeni negativi. Proprietarii lor nu trebuie şi nu pot fi expropriați, ci sprijiniți şi stimulați prin diverse pârghii socioeconomice, să se asocieze, dacă optează pentru această formă de exploatare sau să-şi dezvolte gospodăriile şi să se transforme în exploatații familiale cu scop comercial. Astfel, aceste exploatații vor putea asigura atât o parte din nevoile alimentare ale familiei, cât şi ocuparea forței de muncă familiale la timp complet.

La nivel național, s-a estimat o participare a formelor neasociative în proporție de 60-70% la valoarea producției agricole totale, dar în proporție de numai 25-35% la volumul producției comercializate. Aceste gospodării creează stabilitate rurală, dar fărâmițarea excesivă a proprietății funciare constituie un handicap major în utilizarea potențialului funciar, ecologic şi în valorificarea avantajului comparativ pe care îl pot oferi condițiile naturale.

Tabelul 4.1

Situația pe țară a gospodăriilor agricole pe clase de mărime la 31.12.2000

Nr. gospod. individ.	Supr. agricolă totală (mii ha)	Sup. medie (ha)	Nr. de gospodării pe clasele de mărime (ha)						
			Sub 0,5	0,5-1	1-3	3-5	5-7	7-10	>10
4.259.933	10.054.348	2,36	558.704	1.145.870	1.374.951	691.619	296.723	171.461	20.605
100 %	X	X	3.771.144 = 88,5%				488.789 = 11,5%		
100%			40,0 %		48,5 %				

Sursa: M.A.A. Date operative 2001 şi calculații proprii.

Din păcate, nu există surse statistice privind suprafețele ce revin pe fiecare categorie în parte. Sperăm că după recensământul agricol prevăzut pentru anul 2002 şi după aplicarea Legii exploatației agricole, să beneficiem de mai multe date şi informații statistice utile despre formele de proprietate şi exploatare agricolă din țara noastră.

Din analiza structurii gospodăriilor agricole rezultă faptul că aproape jumătate din numărul acestora dețin în proprietate între 1 şi 5 ha de teren agricol, 11,5% între 5-10 ha de teren agricol şi doar 0,5% din total dețin în proprietate peste 10 ha de teren agricol. Aceste gospodării cu suprafețe în proprietate de peste 10 hectare sunt situate în proporție de 87% în zona montană şi submontană, unde predominante sunt păşunile şi fânețele. Județele cu cel mai mare număr de gospodării individuale, care dețin suprafețe de teren agricol mai mari de 10 ha, sunt Caraş-Severin, Covasna, Dâmbovița, Mureş şi Suceava, numărul acestora situându-se între 1000 şi 5800 de gospodării pe județ.

În ciuda acestui nivel scăzut al suprafețelor şi implicit al veniturilor pe care le oferă exploatarea în regim individual a fondului funciar, gospodăriile agricole individuale sunt structurile economice preferate de proprietarii de terenuri din mediul rural. Într-o anchetă efectuată de MAAP, Comisia Europeană şi Banca Mondială în anul 1996 în aproximativ 1200 de gospodării rurale alese aleatoriu din 104 sate din țară (dintr-un total de 13094), marea majoritate a producătorilor agricoli chestionați doresc să lucreze independent. Ponderile sunt mult mai mari (peste 80%) în zonele de munte, care întotdeauna au fost caracterizate de existența agricultorilor independenți şi în zonele care nu au avut unități tip CAP înainte de 1989. Chiar şi în zonele de câmpie există un procent însemnat de agricultori (aproape 40%) care doresc să lucreze independent, în special cei ce se ocupă de legumicultură şi de creşterea vacilor de lapte din zonele preorăşeneşti sau din comunele cu tradiție în horticultură din Lunca Dunării, ceea ce denotă cât de importantă este componenta socială în mediul rural, cât şi adaptabilitatea la cerințele pieței. În zonele de câmpie, gospodăria țărănească cu suprafețe mici de teren şi lipsită total de capital, care exploatează individual terenul obține cantități extrem de scăzute de cereale, insuficiente pentru a mai produce pentru piață. În perspectivă, se va reduce numărul acestora fie prin vânzare, fie prin asociere sau arendare, ceea ce va conduce la o creştere a suprafețelor exploatate şi a dimensiunii lor economice. În zonele de deal şi munte, se speră că micile gospodării țărăneşti vor fi viabile pe termen lung, dar vor trebui să fie sprijinite mai consistent prin diverse pârghii socioeconomice (dezvoltarea infrastructurilor, stimularea agroturismului, repunerea în valoare a meşteşugurilor tradiționale, stimularea dezvoltării unor industrii de valorificare a unor resurse rare, căutate la export, cum ar fi extracția şi prelucrarea chihlimbarului de Colți-Buzău, fructe de pădure, plante medicinale etc., precum şi reducerea sau stoparea poluării în bazinele extractive.

4.2.2. Anchetă în gospodăriile din comuna Tărtăşeşti

În primăvara anului 2001, cercetători de la IEA-INCE au realizat o altă anchetă socioeconomică pe un eşantion de 100 de gospodării din comuna

Tărtăşeşti, judeţul Dâmbovița. Comuna este situată la numai 20 de km de Bucureşti.

Eşantionul ales aleatoriu, cuprinde un număr de 100 de gospodării, cu un total de 379 de persoane, din care 293 adulți între 18 şi 89 de ani şi 86 de copii între 0-18 ani.

Din total gospodării, 11% sunt formate dintr-o singură persoană, de obicei în vârstă, 22% din 2 persoane, 15% din 3 persoane, 19% din 4 persoane, 15% din 5 persoane, 7% din 6 persoane, 6% din 7 persoane şi 5% din 8-12 persoane.

Suprafața în proprietate a eşantionului este de 205 ha, revenind în medie 2,05 ha pe gospodărie cu o amplitudine de la 0,5 la 10 hectare.

Gospodăriile cultivă grâu, porumb, ovăz, lucernă, mai rar floarea-soarelui, cartofi şi legume diverse. Suprafața exploatată individual este de 166,32 hectare, din care 38,65 ha cu grâu, 71,94 ha cu porumb, 26,91 hectare cu cartofi, 5,38 ha cu legume diverse, în special varză, 12,75 cu ovăz şi 10,69 cu lucernă. Restul de aproximativ 40 de hectare (20%) sunt lucrate de societăți agricole, exploatate în arendă sau în parte în mod informal de asociații familiale nedeclarate de intervievați.

Din totalul eşantionat, 19% din gospodării dețin cai de tracțiune, din care 15% din gospodării au câte 1 cal şi 4% din gospodării între 2 şi 7 cai inclusiv tineret cabalin, 8% dețin câte un tractor şi 2% câte un camion.

Din cele 100 de gospodării anchetate, 41 creşteau 127 de bovine din care 65 vaci cu lapte şi tineret bovin vândut sau sacrificat la vârste mici din lipsă de furaje, 76 de gospodării cresc 181 de porci, din care 43% un porc pentru autoconsum, 26% câte 2 porci, 10% câte 3 porci, 12% câte 4 porci şi 8% între 5 şi 7 capete porcine. Majoritatea cresc pentru consum propriu câte 10-30 de păsări, dar 16% cresc între 40 şi 170 de păsări.

Producția de lapte şi produse lactate (telemea) realizată de eşantion în anul 2000 însumează 182 000 de litri lapte muls, echivalentul unui venit brut de 1,365 miliarde lei, din care 80% provine din comercializarea laptelui şi telemelei pe diferite piețe țărăneşti sau cu contract la diverşi agenți economici specializați.

Venitul brut din creşterea porcinelor totalizează 432 milioane lei, iar valoarea altor specii (păsări, ovine, caprine) aproximativ 271 milioane de lei.

La nivelul eşantionului s-a realizat un venit brut agricol de 5,138 miliarde de lei, din care 53% reprezintă venitul brut din sectorul vegetal, în care predomină în proporție de 75% valoarea cartofilor şi verzei.

Din cele 41 gospodării crescătoare de bovine, 59% au câte 2 bovine din care una este vacă de lapte, 13% au câte 3 capete bovine, 18% au câte 4 bovine, 5 % au 6 capete şi 5 % între 10 şi 13 capete bovine. Aceste gospodării au realizat pe total sector zootehnic un venit brut anual de 2,068 miliarde lei, reprezentând 58% din venitul brut agricol al acestora (vezi anexa).

Sunt de remarcat veniturile provenite din afara gospodăriei şi anume salarii, pensii şi venituri din afaceri private. Din populația eşantionului de 379 de persoane, mai puțin 86 de copii sub 18 ani, 199 de persoane au venituri din afară (salarii = 40 persoane; pensii de stat = 64; ajutor de şomaj = 9 plus 13 afaceri private), care au totalizat la nivel de eşantion, 3,891 miliarde lei în anul 2000, revenind un venit mediu pe persoană adultă de 1,077 milioane lei pe lună. Însumând veniturile agricole cu cele din afara gospodăriei, rezultă un venit brut total pe eşantion de 9,029 miliarde de lei, cu o medie de 7, 524 milioane de lei pe gospodărie pe lună. Această medie nu caracterizează eşantionul, deoarece există extreme foarte mari între gospodării. Astfel, 14 % din gospodăriile chestionate realizează un venit brut mediu lunar între 400 de mii şi 1,6 milioane lei, 28% realizează între 1,7-4,1 milioane, 36% între 4,2-8,3 milioane, iar 22% realizează un venit brut mediu lunar cuprins între 8,5 şi 40 de milioane de lei.

Veniturile din afara gospodăriei, cel puțin în anul 2000, au susținut în bună măsură cheltuielile necesare furajării animalelor şi plății lucrărilor la culturi, dacă luăm în considerare că anul studiat a fost foarte secetos şi culturile de porumb ale gospodăriilor din eşantion, de pe o suprafață de 72 de hectare au fost aproape în totalitate compromise. În plus, veniturile din salarii şi pensii sunt constante tot timpul anului şi permit efectuarea unor cheltuieli care nu vor putea fi acoperite de producție decât la recoltare şi în condiții climatice favorabile (vezi anexa).

Exploatațiile agricole familiale, cu peste 5 hectare de teren sau care cresc un număr relevant de animale şi dispun de capital moderat, care folosesc în mod curent şi la timp complet munca membrilor de familie, pot deveni viabile în timp. Dezvoltarea relațiilor cu piața, stimularea creării şi dezvoltării filierelor de colectare, prelucrare şi distribuție privată, concentrarea pământului şi a capitalului de exploatare le va permite modernizarea tehnică şi tehnologică şi treptat se pot constitui în ferme viabile.

Exploatațiile familiale comerciale constituie forma de bază a organizării agriculturii româneşti în perspectiva formării economiei de piață şi a integrării în UE. În acest scop sunt necesare programe guvernamentale de ajustare structurală care să accelereze transformarea unei părți din gospodăriile de subzistență într-un sistem de ferme familiale moderne. Politica funciară şi financiară trebuie să favorizeze retragerea persoanelor în vârstă cu asigurarea unei pensii decente şi cedarea gospodăriilor către fermierii tineri. Dar toate aceste prefaceri trebuie să se desfăşoare într-un ritm foarte rapid, pentru că, aşa cum rezultă din experiența altor țări, acestea necesită timp şi eforturi. Este semnificativă, în acest sens, evoluția suprafeței medii pe o exploatație agricolă într-o perioadă de 22 de ani (1975-1997) în câteva din principalele țări ale Uniunii Europene (tabelul 4.2).

Rezultă că procesul creşterii mărimii exploatațiilor agricole este intens şi de durată. În 20 de ani, suprafețele medii ale exploatațiilor agricole în țările cuprinse în studiu, au crescut de 1,5-2,3 ori şi bineînțeles că acest proces continuă. Am putea spune că dacă unor țări dezvoltate le-au trebuit 25 de ani pentru a-şi dubla

suprafaţa medie pe exploataţie, în ţara noastră pentru a se ajunge la aceleaşi mărimi, pornind de la 2,50 ha pe exploataţie, ar trebui să treacă, urmând acelaşi proces, sute de ani. De aceea se pune cu atâta tărie problema găsirii căilor celor mai adecvate de transformare a gospodăriilor ţărăneşti în exploataţii comerciale moderne, de dimensiuni optime şi eficiente.

Tabelul 4.2

Evoluţia mărimii medii a exploataţiilor agricole în unele ţări din CEE, în perioada 1975-1997

Nr. crt.	Ţara	1997/1975 - % -	Creştere în 1997 faţă de 1975 - ha/expl. -		
			1975	1987	1997
1.	Regatul Unit	118,07	58,69	64,4	69,3
2.	Franţa	186,16	22,4	28,58	41,7
3.	Germania	235,16	13,65	16,79	32,1
4.	Spania	153,17	…	13,84	21,2
5.	Belgia	193,97	10,62	14,80	20,6
6.	Olanda	144,97	12,83	15,33	18,6
7.	Italia	103,39	6,19	5,58	6,4

Sursa: Eurostat 1997, L'Agriculture dans l'Union européenne 1999, calculaţii proprii.

4.2.3. Organizarea exploataţiilor agricole de tip asociativ - una din formele de adaptabilitate economică a agriculturii familiale

Formele asociative de producţie au apărut ca rezultat al acţiunii conjugate a trei factori: lipsa capitalului de exploatare, mediul macroeconomic nefavorabil plasamentelor în agricultură, întârzierea cadrului legal de reglementare a pieţei funciare.

4.2.3.1. Asociaţiile familiale

Legea nr. 36/1991 privind societăţile agricole şi alte forme de asociere în agricultură este cea care face referire în mod expres la forme de asociere simple fără personalitate juridică. Acestea sunt asocierile pe bază de înţelegere între două sau mai multe familii, de unde şi denumirea de **"asociaţii familiale".** Se pot constitui prin înţelegere verbală sau scrisă, fără altă formalitate juridică, cei în cauză stabilindu-şi singuri obiectul activităţii şi condiţiile în care înţeleg să-şi desfăşoare activitatea. Astfel, asociaţiile familiale nu devin entităţi legal constituite, fapt care pe mulţi producători i-a stimulat să se asocieze în această variantă, dat fiind caracterul deloc restrictiv al acestei forme de asociere (un mare avantaj îl reprezintă faptul că nu sunt necesare evidenţe contabile fiscale). Scopul acestora, prevăzut în Legea nr. 36/91 este exploatarea terenurilor agricole în comun, creşterea animalelor, aprovizionarea, depozitarea, condiţionarea, prelucrarea şi vânzarea produselor, prestarea unor servicii.

Deoarece în majoritatea cazurilor, familiile proprietare vin în asociaţie doar cu capitalul funciar, adică pământul, şi numai una dintre familii deţine capitalul fix

şi de exploatare (tractoare, maşini şi utilaje, îngrăşăminte, pesticide etc.), ele sunt în realitate o formă voalată de arendare.

De cele mai multe ori, activitatea asociației este un hibrid între o asociere simplă de terenuri aparținând unor gospodării țărăneşti (proprietari în vârstă, moştenitori absenteişti din mediul urban etc.), o exploatație agricolă familială întreprinzătoare al cărei şef îşi asumă responsabilitatea conducerii asociației familiale şi care, este şi patronul unei societăți comerciale cu răspundere limitată, al cărui domeniu de activitate îl reprezintă activitățile neagricole şi prestările de servicii pentru agricultură. S-au întâlnit astfel de cazuri în studiile de teren efectuate în județele Ialomița şi Teleorman şi mai mult ca sigur că nu sunt singulare.

Astfel, toată gama de maşini şi tractoare se află în proprietatea individuală a familiei managerului. Dividendele obținute de acesta din activitățile neagricole ale societății cu răspundere limitată, precum şi veniturile obținute de acesta în calitate de şef al exploatației familiale, din comercializarea produselor agricole ale acesteia, au fost investite în nume personal în mijloace mecanice diverse. La aceste venituri s-au adăugat creditele obținute cu garanții şi riscuri personale (case, apartamente la oraş, alte bunuri mobile şi imobile ale familiei întreprinzătorului privat). Întreprinzătorii au recurs la aceste metode, deoarece băncile nu admit drept garanții la creditele acordate casele modeste de la țară, pământul agricultorilor şi nici recolta viitoare.

Astfel, întreprinzătorul, în tripla să calitate de şef al exploatației agricole familiale, şef al asociației familiale şi de patron al SRL, închiriază la propria societate cu răspundere limitată toată dotarea tehnică obținută cu eforturi şi riscuri ale familiei sale. Mărimea chiriei pe care SRL-ul trebuie să o plătească familiei proprietare trebuie să acopere cel puțin ratele şi dobânzile pe care aceasta le datorează la bancă pentru rambursarea creditului. Pe de altă parte, societatea prestează servicii agricole pe terenurile membrilor asociației familiale. Ea efectuează numeroase cheltuieli (plata chiriei maşinilor şi utilajelor, numeroase acte de comerț în numele societății comerciale pentru achiziționarea de semințe, îngrăşăminte, motorină şi piese de schimb, plata mecanizatorilor, impozite şi taxe etc., pe care trebuie să le acopere din veniturile obținute din activități neagricole pe parcursul a cel puțin 7-8 luni cât durează un ciclu de producție în cadrul asociației familiale. Abia după recoltarea şi valorificarea unei părți din producția de pe terenurile asociației familiale, societatea poate să-şi recupereze cheltuielile efectuate pe parcursul anului agricol şi să obțină şi un profit. Calcularea şi distribuirea arendei către micii proprietari asociați se efectuează după metoda clasică a arendei, cu clauza de împărțire a riscurilor între asociați şi arendaşi în cazul unor calamități.

În cadrul acestui sistem economic-relațional formal şi informal construit din trei verigi (exploatația familială, societatea cu răspundere limitată şi asociația familială), riscurile asumate şi cheltuielile efectuate sunt în totalitate în sarcina exploatației familiale şi în a societății cu răspundere limitată.

Asociaţia de mici proprietari nu poate funcţiona singură. Proprietarii nu au surse de venituri, capital investiţional şi nici garanţii pentru credite bancare.

Dacă SRL-ul nu are o activitate diversificată aducătoare de profituri pe tot parcursul anului (comerţ, reparaţii, ferme zootehnice, servicii casnice sau de altă natură, agroturism, activităţi de producţie agroalimentare şi nealimentare cu piaţa de desfacere asigurată etc.) nu ar putea să plătească chiria maşinilor şi utilajelor, respectiv ratele şi dobânzile datorate de familie la bancă, să crediteze 7-8 luni activităţile de producţie ale asociaţiei, să cumpere marfă pentru comercializare sau materii prime pentru diversele activităţi productive neagricole, să-şi achite datoriile la stat, impozite, taxe, TVA la facturile emise, care nu se ştie când vor fi încasate etc. Pe umerii managerului societăţii şi ai societăţii însăşi apasă o mare răspundere şi numeroase riscuri, chiar de faliment, iar pe umerii familiei riscul să nu-şi achite datoriile la bancă şi să piardă bunurile puse garanţie.

Am prezentat acest exemplu nu pentru a-l critica, ci din contră, pentru a arăta că întreprinzătorii noştri din agricultură trebuie să se adapteze la deficienţele legii, la sistemul nestimulativ şi la lipsa unor politici de intervenţie pentru sprijinirea şi dezvoltarea exploataţiei agricole familiale şi a celei de tip asociativ.

Dar cum nu toate asociaţiile familiale au avut o astfel de conjunctură locală favorabilă, foarte multe dintre acestea s-au desfiinţat, exploataţiile supravieţuind în autoconsum sau foarte rar, s-au reorganizat în societăţi agricole cu personalitate juridică. Declinul asociaţiilor familiale simple este revelator în tabelul 4.3.

Tabelul 4.3

Evoluţia indicatorilor privind asocierile simple

Anul	Suprafaţa cultivată mii ha	Asociaţii familiale număr	Dimensiunea medie ha/ AF
Dec. 1993	1763	13772	128
Dec. 1994	1537	13741	112
Dec. 1995	1596	15915	100
Dec. 1996	1440	15107	95
Dec. 1997	1000	9489	105
Dec. 1998	950	7175	132
Dec. 1999	868	6264	138
Dec. 2000	648	6836	95

Sursa: MAA – Buletin informativ nr. 3/1995, 1/1996, 2/1998, 12/1998, 1/2000,12/2000.

4.2.3.2. Societăţile agricole cu personalitate juridică (SA)

Aceste societăţi sunt societăţi de tip privat, cu capital constituit prin participarea liberă a membrilor asociaţi în număr variabil; au ca obiect al activităţii exploatarea pământului, uneltelor, animalelor şi altor mijloace aduse în societate, precum şi realizarea de investiţii de interes agricol. Societatea agricolă nu are caracter comercial.

Până la sfârşitul anului 1992, se înfiinţaseră în total 4050 SA în conformitate cu Legea nr. 36/1991. Acestea cultivau circa 1,9 milioane ha, cu o medie de 473 ha pe societate. În perioada 1993-1999, indicatorii privind evoluția acestei forme de cooperare agricolă au cunoscut o evoluție nefavorabilă: suprafața cultivată a scăzut de la 1,9 la 1,4 milioane ha, numărul SA-urilor s-a diminuat de la peste 4000 la circa 3500 şi, în consecință, dimensiunea medie a înregistrat o scădere cu mici oscilații de la 448 la 396 ha (tabelul 4.4).

Tabelul 4.4

Evoluția indicatorilor privind societățile agricole

Anul	Suprafața cultivată mii ha	Societăți agricole număr	Dimensiunea medie ha / SA
Dec. 1993	1910	4265	448
Dec. 1994	1771	3970	446
Dec. 1995	1733	3973	436
Dec. 1996	1752	3759	466
Dec. 1997	1714	3913	438
Dec. 1998	1558	3578	435
Dec. 1999	1415	3573	396
Dec. 2000	1591	3724	427

Sursa: MAA – Buletin informativ nr. 3/1995, 1/1996, 2/1998, 12/1998, 1/2000.

Unii dintre membri participă numai cu terenurile pe care le dețin în proprietate, în timp ce alții oferă deopotrivă şi terenuri şi forță de muncă. Pentru forța de muncă, membrii respectivi sunt recompensați în plus. De obicei se cultivă păioase şi câteva plante prăşitoare, dacă pot fi întreținute mecanizat. În majoritatea cazurilor, SA prestează servicii pe anumite suprafețe solicitate de proprietari, adică înființează culturile (porumb, pepeni, culturi furajere etc.), urmând ca toate lucrările de întreținere şi recoltare să fie realizate manual de către proprietari. Prin acest sistem, proprietarii sunt mulțumiți că obțin întreaga recoltă, inclusiv producția secundară pentru animale, folosesc forța de muncă a familiei pe care o consideră gratuită şi nu cheltuiesc decât pentru plata lucrărilor de înființare a culturilor. Acest sistem este preferat de majoritatea agricultorilor asociați în SA, deoarece ei apreciază că este insuficient ceea ce primesc de pe pământurile lor. În SA nu se practică sistemul de arendă clasică, deoarece cantitățile de produse agricole la hectar ce revin proprietarilor nu se stabilesc la începutul anului ca într-un contract de arendare obişnuit, ci procentual, variind de la an la an în funcție de ceea ce rămâne, după ce societatea scade toate cheltuielile.

Din cele 5,3 milioane de familii beneficiare ale reconstituirii dreptului de proprietate asupra pământului, doar 3,5 milioane sunt implicate activ în producția agricolă, restul fiind fie foarte bătrâni, fie cu profesii neagricole sau moştenitori care nu locuiesc în mediul rural, într-un cuvânt absenteişti. Mare parte a familiilor active de agricultori nu dispun de toate resursele necesare desfăşurării procesului de producție. Neavând dotarea tehnică necesară, iar de multe ori nici suficient

capital pentru inputuri, este mai eficientă asocierea terenurilor în aceste societăți agricole.

Pe măsura apariției arendaşilor privați sau/şi a rezultatelor nemulțumitoare, atractivitatea acestor forme de asociere a scăzut, ceea ce explică reducerea numărului lor.

Un alt motiv al evoluției înregistrate de către SA ar putea fi scepticismul şi neîncrederea deținătorilor de terenuri în conducerea societăților respective, dar acest motiv este destul de rar întâlnit. În general, sediile şi conducerea SA aparțin fostelor CAP-uri (preşedinți, contabili, ingineri agronomi, tehnicieni etc.), în multe cazuri singurele persoane disponibile cu experiență în managementul fermei şi care a determinat realegerea lor în conducerea şi administrarea SA.

Cauza majoră care a dus la dizolvarea multor SA este faptul că majoritatea acestor forme de organizare a acționat preponderent în sfera producției agricole şi în special în cultura plantelor. Această activitate agricolă are specificități aparte şi anume sezonalitate, riscuri mari datorită condițiilor naturale, mai ales în lipsa irigațiilor şi intervalul mare de timp între efectuarea cheltuielilor şi obținerea veniturilor la recoltare. În lipsa unor capitaluri financiare proprii, SA utilizează credite de producție şi pentru investiții a căror rambursare pune probleme datorită dobânzilor foarte mari, inflației, prețurilor de valorificare a produselor agricole care nu au crescut în aceeaşi proporție şi ritm cu prețurile inputurilor. Lipsa orientării strategice este ilustrată şi prin slaba preocupare pentru diversificarea, respectiv extinderea activităților agricole la prelucrare şi valorificare. Personalul din conducerea SA, chiar dacă este format din specialişti agricoli competenți din punct de vedere profesional, prin faptul că sunt simpli salariați, remunerați cu salarii modeste, nu sunt motivați pentru a se implica mai mult în dezvoltarea societății, aşa cum ar face un şef de exploatație familială sau de societate comercială SRL.

Viabilitatea redusă a SA, dar şi a asociațiilor familiale se datoreşte şi viziunii membrilor prin care obiectivul societății sau asociației este acela de a favoriza realizarea intereselor individuale pe termen scurt, deci surplusul economic se distribuie fiecărui membru asociat pentru consum, ceea ce susține subcapitalizarea şi necesitatea solicitării de credite, ducând la reducerea competitivității acestor exploatații. Unul din factorii care întrețin acest comportament individualist este şi faptul că marea majoritate a membrilor asociați deține în societate suprafețe de teren foarte mici, nu au alte mijloace de subzistență şi partea din recoltă ce le este distribuită este atât de mică încât abia le acoperă nevoile proprii de hrană şi de furajare a animalelor. Aceasta explică faptul că majoritatea membrilor asociați ai acestor tipuri de societăți agricole nu renunță la veniturile anuale care li se cuvin pentru a contribui la capitalizarea societății şi la dezvoltarea ei. Numai acolo unde membri asociați dețin terenuri mai mari de 7-10 ha şi peste îşi pot permite să contribuie la capitalizarea şi dezvoltarea societății agricole, la diversificarea activităților de producție vegetală şi zootehnică, de prelucrare şi valorificare superioară a lor.

O altă cauză se regăseşte chiar în Legea nr. 36/91 care stipulează faptul că

SA nu are caracter comercial şi deci este în imposibilitate de a dezvolta activităţi pe baza altor produse decât cele obţinute în societate, ceea ce le îngrădeşte libertatea de acţiune şi facilitatea de a se dezvolta din punct de vedere economic şi financiar, în condiţiile în care sunt supuse aceloraşi obligaţii financiare şi fiscale, ca şi societăţile comerciale din alte ramuri de activitate neagricolă.

Exploataţiile agricole de tip asociativ nu pot fi asemuite cu cooperativele din ţările Europei de Vest, unde cooperativa are natură dublă, de grup social, dar şi de unitate economică. Practic la noi lipsesc principiile de autoadministrare, autoajutorare şi, mai ales, de autoresponsabilitate din funcţionarea asociaţiei. Aceste asocieri sunt susţinute doar de nevoia tranzitorie de exploatare în comun a terenului; ele nu pot supravieţui în mediul concurenţial, fără reorientări spre aplicarea principiilor reale ale mişcării cooperatiste.

Crearea şi consolidarea structurii familiale în agricultură şi modernizarea fermelor necesită o strategie guvernamentală coerentă şi susţinută, care să asigure organizarea sistemului de credit, să promoveze progresul tehnico-ştiinţific, să sprijine reglarea şi organizarea pieţelor agricole, să fundamenteze programe de protecţie socială şi dezvoltare rurală, menite să asigure creşterea veniturilor producătorilor agricoli şi constituirea unor structuri agrare competitive.

Date brute din chestionare de la Tărtăşeşti

	Sup. cultiv.	Bo-vine	Vaci		Porci	Păsări	Maşini	Vbv/an	Vbz/an	Total vb/an	Nr. pers ad	Vagr/pad/l	Vafara/an	Nr. tot. pers.	Vtot/p/luna
1	0,1					30		5.000.000,00	6.000.000,00	11.000.000,00	2	458.333,00	48.000.000,00	2	2.458.000,00
2	0,15							5.000.000,00	-	5.000.000,00	5	83.333,00	84.000.000,00	5	1.500.000,00
3	0,25	2	1			5		240.600,00	6.441.000,00	6.681.600,00	2	278.400,00	25.200.000,00	2	1.328.416,00
4	0,4					4		6.100.000,00	100.000,00	6.200.000,00	4	129.166,00	4.680.000,00	7	129.524,00
5	0,5				2	6/600		2.400.000,00	5.500.000,00	7.900.000,00	4	164.583,00	32.760.000,00	5	677.670,00
6	0,5					150/3000		1.200.000,00	8.650.000,00	9.850.000,00	2	410.416,00	42.000.000,00	2	2.160.416,00
7	0,5				1	6		-	1.500.000,00	1.500.000,00	3	42.000,00	25.920.000,00	5	457.000,00
8	0,5					5/600		6.740.000,00	1.300.000,00	8.040.000,00	1	670.000,00	50.000.000,00	1	4.836.670,00
9	0,5	2	1		4	25/2500	1tr+plug+s+d	16.500.000,00	32.000.000,00	48.500.000,00	2	2.000.000,00	54.320.000,00	4	2.131.670,00
10	0,5					6		600.000,00	1.300.000,00	1.900.000,00	1	160.000,00	1.920.000,00	1	318.000,00
11	0,5	2	1					1.000.000,00	15.000.000,00	16.000.000,00	1	1.333.333,00	13.200.000,00	1	2.433.333,00
12	0,5							5.000.000,00	100.000,00	5.100.000,00	2	212.500,00	9.600.000,00	2	612.500,00
13	0,5	2	1		4	35		2.500.000,00	60.000.000,00	62.500.000,00	2	2.604.166,00	45.960.000,00	4	2.259.600,00
14	0,5				1			7.000.000,00	2.500.000,00	9.500.000,00	3	265.000,00	35.160.000,00	4	930.400,00
15	0,6							10.000.000,00	-	10.000.000,00	2	416.666,00	21.600.000,00	2	1.316.666,00
16	0,62				1	36		10.000.000,00	5.000.000,00	15.000.000,00	3	416.666,00	38.400.000,00	3	1.483.333,00
17	0,63				1	12		3.000.000,00	5.000.000,00	8.000.000,00	3	222.222,00	51.600.000,00	3	1.655.550,00
18	0,65	10	4	14	14	172		15.000.000,00	180.500.000,00	195.500.000,00	8	2.036.500,00	35.640.000,00	12	1.605.140,00
19	0,7					36		5.000.000,00	7.000.000,00	12.000.000,00	1	1.000.000,00	18.000.000,00	1	2.500.000,00
20	0,8					70		12.000.000,00	5.000.000,00	17.000.000,00	2	708.300,00	43.200.000,00	2	2.500.000,00
21	1	2	1	7	1	20/1000		3.600.000,00	10.244.142,00	13.844.142,00	3	384.560,00	29.880.000,00	6	607.280,00
22	1					100/10000		16.500.000,00	20.528.000,00	37.028.000,00	4	770.833,00	15.180.000,00	5	870.000,00
23	1	3	2		2	20/800		9.000.000,00	29.700.000,00	38.700.000,00	4	806.250,00	22.140.000,00	5	1.014.000,00
24	1					2 oi		500.000,00	850.000,00	1.350.000,00	2	56.250,00	20.400.000,00	2	906.250,00
25	1				1	10		600.000,00	5.800.000,00	6.400.000,00	2	266.666,00	16.200.000,00	2	941.666,00
26	1	2	1	13	3	15/2000	1tractor	19.000.000,00	41.420.000,00	60.420.000,00	2	2.517.500,00	27.120.000,00	4	1.823.750,00
27	1				1	10		5.000.000,00	4.000.000,00	9.000.000,00	2	375.000,00	27.000.000,00	4	750.000,00
28	1				2			8.750.000,00	9.000.000,00	17.750.000,00	2	739.583,00	42.000.000,00	2	2.490.000,00
29	1				5	10		7.000.000,00	24.000.000,00	31.000.000,00	4	645.833,00	80.000.000,00	4	2.291.666,00
30	1	3	2		6	50		2.000.000,00	70.000.000,00	72.000.000,00	2	3.000.000,00	23.160.000,00	4	1.982.500,00
31	1	2	1		1	7/700		10.000.000,00	20.000.000,00	30.000.000,00	6	416.666,00	30.000.000,00	7	714.286,00
32	1	2	1		1	10	1cal	21.875.000,00	30.000.000,00	51.875.000,00	2	2.166.666,00	7.200.000,00	2	2.500.000,00
33	1				1	5		5.000.000,00	5.000.000,00	10.000.000,00	1	833.333,00	6.000.000,00	1	1.333.333,00
34	1							70.000.000,00	-	70.000.000,00	1	5.833.333,00	50.000.000,00	1	10.000.000,00
35	1					30	1camion	-	-	-	2	-	37.460.000,00	3	1.040.500,00
36	1,04				1	10/1000		9.800.000,00	4.000.000,00	13.800.000,00	1	1.150.000,00	2.400.000,00	1	1.350.000,00
37	1,06				1	10/1000		100.000,00	3.832.550,00	3.932.550,00	5	65.542,00	3.120.000,00	7	83.958,00
38	1,1	2	1	10	1	30	1 cal	7.000.000,00	25.303.608,00	32.303.608,00	2	1.345.983,00	16.200.000,00	2	2.020.983,00

	Sup. cultiv.	Bo-vine	Vaci		Porci	Păsări	Maşini	Vbv/an	Vbz/an	Total vb/an	Nr. pers ad	Vagr/pad/l	Vafara/an	Nr. tot. pers.	Vtot/p/luna
39	1,13	2	1		3	17	1cal	10.000.000,00	40.000.000,00	50.000.000,00	4	1.041.000,00	61.560.000,00	5	1.859.333,00
40	1,15				1	10		1.500.000,00	1.300.000,00	2.800.000,00	3	77.780,00	9.600.000,00	3	344.445,00
41	1,15				2	26		10.000.000,00	7.000.000,00	17.000.000,00	2	708.333,00	33.120.000,00	4	1.041.666,00
42	1,18				2	15/1500		1.581.840,00	3.521.130,00	5.102.970,00	2	212.624,00	10.800.000,00	2	662.624,00
43	1,25					25/2500		5.730.000,00	5.316.926,00	11.046.926,00	4	230.144,00	27.120.000,00	4	795.144,00
44	1,3	2	1		1	10		9.762.000,00	30.618.000,00	40.380.000,00	4	841.250,00	37.920.000,00	6	1.087.500,00
45	1,3				2	50		20.000.000,00	5.000.000,00	25.000.000,00	3	694.500,00	48.000.000,00	3	2.028.000,00
46	1,5				2	70/2000		19.369.000,00	8.270.000,00	27.639.000,00	3	767.750,00	60.000.000,00	3	2.434.444,00
47	1,5				1	20		2.800.000,00	3.000.000,00	5.800.000,00	4	120.844,00	42.360.000,00	4	1.003.000,00
48	1,5				1	25		1.900.000,00	3.000.000,00	4.900.000,00	2	204.166,00	20.160.000,00	2	1.041.666,00
49	1,5				3	14	1tractor+1cal	3.000.000,00	4.000.000,00	7.000.000,00	3	194.444,00	35.160.000,00	4	878.333,00
50	1,75			2oi	2	35		40.000.000,00	10.000.000,00	50.000.000,00	3	1.389.000,00	45.600.000,00	3	2.656.000,00
51	1,85				3			5.000.000,00	8.720.000,00	13.720.000,00	2	571.666,00	19.932.000,00	2	1.402.166,00
52	2				1	15/1500		3.000.000,00	5.731.227,00	8.731.227,00	1	727.602,00	6.840.000,00	1	1.297.600,00
53	2	1			2	30/1000	1tr+plug	11.709.600,00	6.000.000,00	17.709.600,00	2	737.900,00	58.680.000,00	5	1.273.160,00
54	2				2	20		12.465.600,00	9.250.000,00	21.715.600,00	3	603.210,00	18.000.000,00	3	1.103.210,00
55	2	2	1	20	1	10	1cal	10.580.000,00	27.000.000,00	37.580.000,00	2	1.565.833,00	6.000.000,00	2	1.815.830,00
56	2	4	2		2	50	1cal+masini	25.000.000,00	110.000.000,00	135.000.000,00	4	2.812.500,00	60.000.000,00	4	4.062.500,00
57	2				4	8		80.000.000,00	20.000.000,00	100.000.000,00	2	4.166.666,00	60.000.000,00	4	3.333.333,00
58	2	4	2		1	25/2400		100.000.000,00	20.000.000,00	120.000.000,00	3	3.333.333,00	18.000.000,00	4	2.875.000,00
59	2	2	1		1			16.000.000,00	12.000.000,00	28.000.000,00	1	2.333.333,00	6.000.000,00	1	2.833.333,00
60	2	6	3	35oi	7	60	1cal	2.500.000,00	50.000.000,00	52.500.000,00	2	2.187.500,00	42.000.000,00	4	1.968.750,00
61	2				1	10	2cai	65.000.000,00	6.000.000,00	71.000.000,00	2	2.958.333,00	19.560.000,00	3	2.514.000,00
62	2	2	1			7		35.000.000,00	23.000.000,00	58.000.000,00	3	1.611.000,00	16.680.000,00	4	1.555.800,00
63	2							6.000.000,00	-	6.000.000,00	2	250.000,00	36.000.000,00	2	1.750.000,00
64	2,05	2	1		1	40	2cai	15.750.000,00	40.000.000,00	55.750.000,00	6	774.305,00	30.000.000,00	7	1.020.833,00
65	2,25	2	1		1			15.000.000,00	20.000.000,00	35.000.000,00	6	486.100,00	4.800.000,00	7	475.000,00
66	2,3	4	2		1	30	1cal	10.000.000,00	70.000.000,00	80.000.000,00	2	3.333.333,00	36.000.000,00	2	4.833.330,00
67	2,5				2	150/2000		14.728.000,00	11.716.000,00	26.444.000,00	3	734.554,00	25.000.000,00	4	1.071.750,00
68	2,5				2	20/2000		26.600.000,00	3.066.000,00	29.666.000,00	3	824.055,00	33.296.000,00	3	1.748.944,00
69	2,5	2	1		2	26/2600		10.000.000,00	17.000.000,00	27.000.000,00	3	750.000,00	48.000.000,00	3	2.083.300,00
70	2,5	2	1		1	10	1cal	12.500.000,00	25.000.000,00	37.500.000,00	2	1.562.500,00	30.000.000,00	4	1.406.250,00
71	2,5	4	2		3	65		16.000.000,00	70.000.000,00	86.000.000,00	5	1.433.333,00	86.400.000,00	5	2.873.333,00
72	2,5							10.000.000,00	2.000.000,00	12.000.000,00	1	1.000.000,00	1.680.000,00	1	1.140.000,00
73	2,75				1			20.000.000,00	3.000.000,00	23.000.000,00	3	640.000,00	25.800.000,00	3	1.355.555,00
74	2,89	2	1	14litri	1	18	1tractor	13.000.000,00	43.250.000,00	56.250.000,00	4	1.171.875,00	43.200.000,00	4	2.071.875,00

	Sup. cultiv.	Bo-vine	Vaci		Porci	Păsări	Maşini	Vbv/an	Vbz/an	Total vb/an	Nr. pers ad	Vagr/pad/l	Vafara/an	Nr. tot. pers.	Vtot/p/luna
75	3							99.000.000,00	-	99.000.000,00	2	4.125.000,00	13.560.000,00	3	3.126.660,00
76	3				2	12	1 cal	60.327.000,00	4.500.000,00	64.827.000,00	2	2.701.125,00	24.000.000,00	2	3.701.125,00
77	3	2	1		4	15		12.000.000,00	55.000.000,00	67.000.000,00	3	1.861.100,00	72.960.000,00	4	2.915.833,00
78	3			4oi	1	10		25.000.000,00	6.000.000,00	31.000.000,00	4	645.833,00	60.000.000,00	5	1.516.666,00
79	3				2	20		30.000.000,00	7.000.000,00	37.000.000,00	4	770.840,00	84.000.000,00	4	2.520.833,00
80	3	2	1	1oaie		20	1cal	20.000.000,00	20.000.000,00	40.000.000,00	3	1.111.111,00	22.200.000,00	3	1.728.000,00
81	3,5	4	2	7l/zi	3	15/1500		26.367.880,00	23.683.000,00	50.050.880,00	3	1.390.302,00	39.648.000,00	5	1.494.981,00
82	3,5	3	2		2	20	1cal	60.000.000,00	100.000.000,00	160.000.000,00	4	3.333.333,00	24.000.000,00	4	3.833.333,00
83	3,5	4	2		3	25		45.000.000,00	100.000.000,00	145.000.000,00	2	6.041.666,00	18.000.000,00	2	6.791.666,00
84	3,5				1	10		50.000.000,00	6.000.000,00	56.000.000,00	2	2.333.333,00	60.000.000,00	2	48.333.333,00
85	3,6	3	1		4	40	1cal+irig+str.	20.000.000,00	80.000.000,00	100.000.000,00	2	4.166.666,00	240.000.000,00	4	7.083.000,00
86	4				2	3		10.266.000,00	4.600.000,00	14.866.000,00	1	1.239.166,00	3.000.000,00	1	1.489.166,00
87	4				1	30		25.000.000,00	10.000.000,00	35.000.000,00	2	1.458.000,00	-	2	1.458.000,00
88	4,25				2	42		50.000.000,00	4.000.000,00	54.000.000,00	8	562.500,00	17.520.000,00	10	596.000,00
89	4,5	4	2		4	40/2400	1tr+plug+s	58.136.000,00	62.484.290,00	120.620.290,00	4	2.512.923,00	14.760.000,00	5	2.256.330,00
90	4,5				4	40	1cal	175.000.000,00	18.000.000,00	193.000.000,00	4	4.020.837,00	60.000.000,00	6	3.513.900,00
91	5	2	1	13l/zi	4	20	1 cal	11.366.700,00	40.000.000,00	51.366.700,00	5	856.112,00	42.360.000,00	5	1.562.112,00
92	5			2oi	1	16		25.000.000,00	30.000.000,00	55.000.000,00	2	2.292.000,00	13.920.000,00	2	2.875.000,00
93	5	2	1		2	3	1cal	105.500.000,00	25.000.000,00	130.500.000,00	3	3.610.000,00	24.240.000,00	3	4.278.000,00
94	5,25				6	30	1tr+gr+pl+str	150.000.000,00	40.000.000,00	190.000.000,00	4	3.958.333,00	170.320.000,00	5	6.000.000,00
95	6	13	11	10oi	4	20	7cai+camion	94.000.000,00	150.000.000,00	244.000.000,00	5	4.066.666,00	161.160.000,00	6	5.627.222,00
96	7	3	2	10	3	90/6000	100oi,5cai,it	205.258.000,00	187.300.000,00	392.558.000,00	6	5.452.194,00	12.900.000,00	11	3.071.651,00
97	7,5	6			5	100		200.000.000,00	50.000.000,00	250.000.000,00	5	4.166.666,00	51.120.000,00	6	4.166.666,00
98	10	2	1		5	55	1tr+pl+s+moa	200.000.000,00	50.000.000,00	250.000.000,00	6	3.472.222,00	166.480.000,00	8	4.338.333,00
99						7		-	2.000.000,00	2.000.000,00	6	28.000,00	16.320.000,00	9	170.000,00
100					1	10		-	5.000.000,00	5.000.000,00	5	83.333,00	178.320.000,00	7	2.182.380,00
To-tal	205	127	65		181			2.728.703.220,00	2.450.895.873,00	5.179.599.093,00	301	1.422.554,00	3.890.676.000,00	379	1.985.255,00

	Sup. cultiv.	Bo-vine	Vaci		Porci	Păsări	Maşini	Vbv/an	Vbz/an	Totalvb/an	Nr. pers ad	Vagr/pad/l	Vafara/an	Nr. tot. pers.	Vtot/p/luna
2	0,25	2	1			5		240.600,00	6.441.000,00	6.681.600,00	2	278.400,00	25.200.000,00	2	1.328.416,00

	Sup. cultiv.	Bo-vine	Vaci		Porci	Păsări	Maşini	Vbv/an	Vbz/an	Totalvb/an	Nr. pers ad	Vagr/pad/l	Vafara/an	Nr. tot. pers.	Vtot/p/luna
6	3,5	4	2	7l/zi	3	15/1500		26.367.880,00	23.683.000,00	50.050.880,00	3	1.390.302,00	39.648.000,00	5	1.494.981,00
12	1,3	2	1		1	10		9.762.000,00	30.618.000,00	40.380.000,00	4	841.250,00	37.920.000,00	6	1.087.500,00
13	2	1			2	30/1000	1tr+plug	11.709.600,00	6.000.000,00	17.709.600,00	2	737.900,00	58.680.000,00	5	1.273.160,00
14	5	2	1	13l/zi	4	20	1 cal	11.366.700,00	40.000.000,00	51.366.700,00	5	856.112,00	42.360.000,00	5	1.562.112,00
17	1	2	1	7	1	20/1000		3.600.000,00	10.244.142,00	13.844.142,00	3	384.560,00	29.880.000,00	6	607.280,00
18	1,1	2	1	10	1	30	1 cal	7.000.000,00	25.303.608,00	32.303.608,00	2	1.345.983,00	16.200.000,00	2	2.020.983,00
24	1	3	2		2	20/800		9.000.000,00	29.700.000,00	38.700.000,00	4	806.250,00	22.140.000,00	5	1.014.000,00
25	4,5	4	2		4	40/2400	1tr+plug+s	58.136.000,00	62.484.290,00	120.620.290,00	4	2.512.923,00	14.760.000,00	5	2.256.330,00
33	0,5	2	1		4	25/2500	1tr+plug+s+d	16.500.000,00	32.000.000,00	48.500.000,00	2	2.000.000,00	54.320.000,00	4	2.131.670,00
35	2,5	2	1		2	26/2600		10.000.000,00	17.000.000,00	27.000.000,00	3	750.000,00	48.000.000,00	3	2.083.300,00
36	1	2	1	13	3	15/2000	1tractor	19.000.000,00	41.420.000,00	60.420.000,00	2	2.517.500,00	27.120.000,00	4	1.823.750,00
37	7	3	2	10	3	90/6000	100oi,5cai,it	205.258.000,00	187.300.000,00	392.558.000,00	6	5.452.194,00	12.900.000,00	11	3.071.651,00
38	2	2	1	20	1	10	1cal	10.580.000,00	27.000.000,00	37.580.000,00	2	1.565.833,00	6.000.000,00	2	1.815.830,00
40	2,5	2	1		1	10	1cal	12.500.000,00	25.000.000,00	37.500.000,00	2	1.562.500,00	30.000.000,00	4	1.406.250,00

	Sup. cultiv.	Bo-vine	Vaci		Porci	Păsări	Maşini	Vbv/an	Vbz/an	Totalvb/an	Nr. pers ad	Vagr/pad/l	Vafara/an	Nr. tot. pers.	Vtot/p/luna
42	2	4	2		2	50	1cal+masini	25.000.000,00	60.000.000,00	85.000.000,00	4	2.812.500,00	60.000.000,00	4	4.062.500,00
43	2,3	4	2		1	30	1cal	10.000.000,00	50.000.000,00	60.000.000,00	2	3.333.333,00	36.000.000,00	2	4.833.330,00
45	3,5	3	2		2	20	1cal	60.000.000,00	30.000.000,00	90.000.000,00	4	3.333.333,00	24.000.000,00	4	3.833.333,00
46	2,25	2	1		1			15.000.000,00	20.000.000,00	35.000.000,00	6	486.100,00	4.800.000,00	7	475.000,00
47	1,13	2	1		3	17	1cal	10.000.000,00	40.000.000,00	50.000.000,00	4	1.041.000,00	61.560.000,00	5	1.859.333,00
48	2,89	2	1	14litri	1	18	1tractor	13.000.000,00	43.250.000,00	56.250.000,00	4	1.171.875,00	43.200.000,00	4	2.071.875,00
54	3,5	6	2		6	25		45.000.000,00	86.000.000,00	131.000.000,00	2	6.041.666,00	18.000.000,00	2	6.791.666,00
55	2,05	2	1		1	40	2cai	15.750.000,00	40.000.000,00	55.750.000,00	6	774.305,00	30.000.000,00	7	1.020.833,00
57	2,5	4	2		3	65		16.000.000,00	70.000.000,00	86.000.000,00	5	1.433.333,00	86.400.000,00	5	2.873.333,00
58	6	13	11	10oi	4	20	7cai+camion	94.000.000,00	150.000.000,00	244.000.000,00	5	4.066.666,00	161.160.000,00	6	5.627.222,00
59	1	3	2		6	50		2.000.000,00	70.000.000,00	72.000.000,00	2	3.000.000,00	23.160.000,00	4	1.982.500,00
60	2	4	2		1	25/2400		100.000.000,00	20.000.000,00	120.000.000,00	3	3.333.333,00	18.000.000,00	4	2.875.000,00
61	1	2	1		1	7/700		10.000.000,00	20.000.000,00	30.000.000,00	6	416.666,00	30.000.000,00	7	714.286,00
62	0,5	2	1					1.000.000,00	15.000.000,00	16.000.000,00	1	1.333.333,00	13.200.000,00	1	2.433.333,00
63	10	2	1		5	55	1tr+pl+s+moa	200.000.000,00	50.000.000,00	250.000.000,00	6	3.472.222,00	166.480.000,00	8	4.338.333,00
64	3	2	1		4	15		12.000.000,00	55.000.000,00	67.000.000,00	3	1.861.100,00	72.960.000,00	4	2.915.833,00
66	2	2	1		1			16.000.000,00	12.000.000,00	28.000.000,00	1	2.333.333,00	6.000.000,00	1	2.833.333,00
67	2	6	3	35oi	7	60	1cal	2.500.000,00	50.000.000,00	52.500.000,00	2	2.187.500,00	42.000.000,00	4	1.968.750,00
71	0,5	2	1		4	35		2.500.000,00	60.000.000,00	62.500.000,00	2	2.604.166,00	45.960.000,00	4	2.259.600,00
73	3,6	3	1		4	40	1cal+irig+str.	20.000.000,00	80.000.000,00	100.000.000,00	2	4.166.666,00	240.000.000,00	4	7.083.000,00
76	1	2	1		1	10	1cal	21.875.000,00	30.000.000,00	51.875.000,00	2	2.166.666,00	7.200.000,00	2	2.500.000,00

	Sup. cultiv.	Bo-vine	Vaci		Porci	Păsări	Maşini	Vbv/an	Vbz/an	Totalvb/an	Nr. pers ad	Vagr/pad/l	Vafara/an	Nr. tot. pers.	Vtot/p/luna
79	2	2	1			7		35.000.000,00	23.000.000,00	58.000.000,00	3	1.611.000,00	16.680.000,00	4	1.555.800,00
86	0,65	10	4	14	14	172		15.000.000,00	180.500.000,00	195.500.000,00	8	2.036.500,00	35.640.000,00	12	1.605.140,00
92	7,5	6			5	100		200.000.000,00	50.000.000,00	250.000.000,00	5	4.166.666,00	51.120.000,00	6	4.166.666,00
95	3	2	1	1oaie		20	1cal	20.000.000,00	20.000.000,00	40.000.000,00	3	1.111.111,00	22.200.000,00	3	1.728.000,00
96	5	2	1		2	3	1cal	105.500.000,00	25.000.000,00	130.500.000,00	3	3.610.000,00	24.240.000,00	3	4.278.000,00
	108,02	**129**	**65**		**111**			**1.478.145.780,00**	**1.913.944.040,00**	**3.392.089.820,00**	**140**		1.805.088.000,00	**186**	

Vbz/an	Vafara/an	TOTAL zoo+afara	Vbz/an	Vafara/an	Vbv/an	Vafara/an	Vbv/an	Vbz/an	Sup. cultiv.	Vbv/an	Vafara/an	Total vb/an	Total veni-turi brute	Total vb/an	Nr. tot. pers.
-	13.560.000,00	13.560.000,00			-	16.320.000,00	-	5.000.000,00	0,1	5.000.000,00	16.320.000,00	16.320.000,00	32.640.000,00	32.640.000,00	1
-	21.600.000,00	21.600.000,00	6.000.000,00	58.680.000,00	-	25.920.000,00	-	2.000.000,00	0,15	5.000.000,00	25.920.000,00	25.920.000,00	51.840.000,00	51.840.000,00	1
-	84.000.000,00	84.000.000,00	6.441.000,00	25.200.000,00	-	37.460.000,00	-	1.500.000,00	0,25	240.600,00	37.460.000,00	37.460.000,00	74.920.000,00	74.920.000,00	1
-	50.000.000,00	50.000.000,00	10.244.142,00	29.880.000,00	-	178.320.000,00	-	-	0,4	6.100.000,00	178.320.000,00	178.320.000,00	356.640.000,00	356.640.000,00	1
-	36.000.000,00	36.000.000,00	12.000.000,00	6.000.000,00	100.000,00	3.120.000,00	100.000,00	3.832.550,00	0,5	2.400.000,00	3.120.000,00	3.120.000,00	6.240.000,00	6.240.000,00	1
-	37.460.000,00	37.460.000,00	15.000.000,00	13.200.000,00	240.600,00	25.200.000,00	240.600,00	6.441.000,00	0,5	1.200.000,00	25.200.000,00	25.200.000,00	50.400.000,00	50.400.000,00	1
100.000,00	4.680.000,00	4.780.000,00	17.000.000,00	48.000.000,00	500.000,00	20.400.000,00	500.000,00	850.000,00	0,5	-	20.400.000,00	20.400.000,00	40.800.000,00	40.800.000,00	1
100.000,00	9.600.000,00	9.700.000,00	20.000.000,00	4.800.000,00	600.000,00	1.920.000,00	600.000,00	5.800.000,00	0,5	6.740.000,00	1.920.000,00	1.920.000,00	3.840.000,00	3.840.000,00	1
850.000,00	20.400.000,00	21.250.000,00	20.000.000,00	18.000.000,00	600.000,00	16.200.000,00	600.000,00	1.300.000,00	0,5	16.500.000,00	16.200.000,00	16.200.000,00	32.400.000,00	32.400.000,00	1
1.300.000,00	50.000.000,00	51.300.000,00	20.000.000,00	30.000.000,00	1.000.000,00	13.200.000,00	1.000.000,00	15.000.000,00	0,5	600.000,00	13.200.000,00	13.200.000,00	26.400.000,00	26.400.000,00	1
1.300.000,00	9.600.000,00	10.900.000,00	20.000.000,00	22.200.000,00	1.200.000,00	42.000.000,00	1.200.000,00	8.650.000,00	0,5	1.000.000,00	42.000.000,00	42.000.000,00	84.000.000,00	84.000.000,00	1

Vbz/an	Vafara/an	TOTAL zoo+afara	Vbz/an	Vafara/an	Vbv/an	Vafara/an	Vbv/an	Vbz/an	Sup. cultiv.	Vbv/an	Vafara/an	Total vb/an	Total veni-turi brute	Total vb/an	Nr. tot. pers.
1.300.000,00	1.920.000,00	3.220.000,00	23.000.000,00	16.680.000,00	1.500.000,00	9.600.000,00	1.500.000,00	1.300.000,00	0,5	5.000.000,00	9.600.000,00	9.600.000,00	19.200.000,00	19.200.000,00	2
1.500.000,00	25.920.000,00	27.420.000,00	23.683.000,00	39.648.000,00	1.581.840,00	10.800.000,00	1.581.840,00	3.521.130,00	0,5	2.500.000,00	10.800.000,00	10.800.000,00	21.600.000,00	21.600.000,00	2
2.000.000,00	16.320.000,00	18.320.000,00	25.000.000,00	30.000.000,00	1.900.000,00	20.160.000,00	1.900.000,00	3.000.000,00	0,5	7.000.000,00	20.160.000,00	20.160.000,00	40.320.000,00	40.320.000,00	2
2.000.000,00	1.680.000,00	3.680.000,00	25.000.000,00	24.240.000,00	2.000.000,00	23.160.000,00	2.000.000,00	70.000.000,00	0,6	10.000.000,00	23.160.000,00	23.160.000,00	46.320.000,00	46.320.000,00	2
2.500.000,00	35.160.000,00	37.660.000,00	25.303.608,00	16.200.000,00	2.400.000,00	32.760.000,00	2.400.000,00	5.500.000,00	0,62	10.000.000,00	32.760.000,00	32.760.000,00	65.520.000,00	65.520.000,00	2
3.000.000,00	42.360.000,00	45.360.000,00	27.000.000,00	6.000.000,00	2.500.000,00	42.000.000,00	2.500.000,00	60.000.000,00	0,63	3.000.000,00	42.000.000,00	42.000.000,00	84.000.000,00	84.000.000,00	2
3.000.000,00	20.160.000,00	23.160.000,00	29.700.000,00	22.140.000,00	2.500.000,00	45.960.000,00	2.500.000,00	50.000.000,00	0,65	15.000.000,00	45.960.000,00	45.960.000,00	91.920.000,00	91.920.000,00	2
3.000.000,00	25.800.000,00	28.800.000,00	30.000.000,00	24.000.000,00	2.800.000,00	42.360.000,00	2.800.000,00	3.000.000,00	0,7	5.000.000,00	42.360.000,00	42.360.000,00	84.720.000,00	84.720.000,00	2
3.066.000,00	33.296.000,00	36.362.000,00	30.000.000,00	7.200.000,00	3.000.000,00	6.840.000,00	3.000.000,00	5.731.227,00	0,8	12.000.000,00	6.840.000,00	6.840.000,00	13.680.000,00	13.680.000,00	2
3.521.130,00	10.800.000,00	14.321.130,00	30.618.000,00	37.920.000,00	3.000.000,00	35.160.000,00	3.000.000,00	5.000.000,00	1	3.600.000,00	35.160.000,00	35.160.000,00	70.320.000,00	70.320.000,00	2
3.832.550,00	3.120.000,00	6.952.550,00	32.000.000,00	54.320.000,00	3.000.000,00	51.600.000,00	3.000.000,00	4.000.000,00	1	16.500.000,00	51.600.000,00	51.600.000,00	103.200.000,00	103.200.000,00	2
4.000.000,00	2.400.000,00	6.400.000,00	40.000.000,00	42.360.000,00	3.600.000,00	29.880.000,00	3.600.000,00	10.244.142,00	1	9.000.000,00	29.880.000,00	29.880.000,00	59.760.000,00	59.760.000,00	2
4.000.000,00	27.000.000,00	31.000.000,00	40.000.000,00	61.560.000,00	5.000.000,00	6.000.000,00	5.000.000,00	8.720.000,00	1	500.000,00	6.000.000,00	6.000.000,00	12.000.000,00	12.000.000,00	2
4.000.000,00	17.520.000,00	21.520.000,00	40.000.000,00	30.000.000,00	5.000.000,00	9.600.000,00	5.000.000,00	7.000.000,00	1	600.000,00	9.600.000,00	9.600.000,00	19.200.000,00	19.200.000,00	2
4.000.000,00	35.160.000,00	39.160.000,00	41.420.000,00	27.120.000,00	5.000.000,00	18.000000,00	5.000.000,00	6.000.000,00	1	19.000.000,00	18.000.000,00	18.000.000,00	36.000.000,00	36.000.000,00	2
4.500.000,00	24.000.000,00	28.500.000,00	43.250.000,00	43.200.000,00	5.000.000,00	19.932.000,00	5.000.000,00	5.000.000,00	1	5.000.000,00	19.932.000,00	19.932.000,00	39.864.000,00	39.864.000,00	2
4.600.000,00	3.000.000,00	7.600.000,00	50.000.000,00	36.000.000,00	5.000.000,00	27.000.000,00	5.000.000,00	4.000.000,00	1	8.750.000,00	27.000.000,00	27.000.000,00	54.000.000,00	54.000.000,00	2
5.000.000,00	51.600.000,00	56.600.000,00	50.000.000,00	42.000.000,00	5.000.000,00	48.000.000,00	5.000.000,00	100.000,00	1	7.000.000,00	48.000.000,00	48.000.000,00	96.000.000,00	96.000.000,00	2
			50.000.000,00	51.120.000,00	5.000.000,00	84.000.000,00	5.000.000,00	-	1	2.000.000,00	84.000.000,00	84.000.000,00	168.000.000,00	168.000.000,00	2
5.000.000,00	6.000.000,00	11.000.000,00	55.000.000,00	72.960.000,00	5.730.000,00	27.120.000,00	5.730.000,00	5.316.926,00	1	10.000.000,00	27.120.000,00	27.120.000,00	54.240.000,00	54.240.000,00	2
5.000.000,00	38.400.000,00	43.400.000,00	60.000.000,00	60.000.000,00	6.000.000,00	36.000.000,00	6.000.000,00	-	1	21.875.000,00	36.000.000,00	36.000.000,00	72.000.000,00	72.000.000,00	2
5.000.000,00	48.000.000,00	53.000.000,00	60.000.000,00	45.960.000,00	6.100.000,00	4.680.000,00	6.100.000,00	100.000,00	1	5.000.000,00	4.680.000,00	4.680.000,00	9.360.000,00	9.360.000,00	2
5.000.000,00	43.200.000,00	48.200.000,00	60.120.000,00	12.900.000,00	6.740.000,00	50.000.000,00	6.740.000,00	1.300.000,00	1	70.000.000,00	50.000.000,00	50.000.000,00	100.000.000,00	100.000.000,00	3
5.316.926,00	27.120.000,00	32.436.926,00	62.484.290,00	14.760.000,00	7.000.000,00	16.200.000,00	7.000.000,00	25.303.608,00	1	-	16.200.000,00	16.200.000,00	32.400.000,00	32.400.000,00	3
5.500.000,00	32.760.000,00	38.260.000,00	65.000.000,00	35.640.000,00	7.000.000,00	35.160.000,00	7.000.000,00	24.000.000,00	1,04	9.800.000,00	35.160.000,00	35.160.000,00	70.320.000,00	70.320.000,00	3
5.731.227,00	6.840.000,00	12.571.227,00	70.000.000,00	86.400.000,00	7.000.000,00	80.000.000,00	7.000.000,00	2.500.000,00	1,06	100.000,00	80.000.000,00	80.000.000,00	160.000.000,00	160.000.000,00	3
5.800.000,00	16.200.000,00	22.000.000,00	70.000.000,00	23.160.000,00	8.750.000,00	42.000.000,00	8.750.000,00	9.000.000,00	1,1	7.000.000,00	42.000.000,00	42.000.000,00	84.000.000,00	84.000.000,00	3
6.000.000,00	58.680.000,00	64.680.000,00	86.000.000,00	18.000.000,00	9.000.000,00	22.140.000,00	9.000.000,00	29.700.000,00	1,13	10.000.000,00	22.140.000,00	22.140.000,00	44.280.000,00	44.280.000,00	3
6.000.000,00	60.000.000,00	66.000.000,00			9.762.000,00	37.920.000,00	9.762.000,00	30.618.000,00	1,15	1.500.000,00	37.920.000,00	37.920.000,00	75.840.000,00	75.840.000,00	3
6.000.000,00	19.560.000,00	25.560.000,00			9.800.000,00	2.400.000,00	9.800.000,00	4.000.000,00	1,15	10.000.000,00	2.400.000,00	2.400.000,00	4.800.000,00	4.800.000,00	3
6.000.000,00	60.000.000,00	66.000.000,00			10.000.000,00	1.680.000,00	10.000.000,00	70.000.000,00	1,18	1.581.840,00	1.680.000,00	1.680.000,00	3.360.000,00	3.360.000,00	3
6.000.000,00	48.000.000,00	54.000.000,00			10.000.000,00	21.600.000,00	10.000.000,00	40.000.000,00	1,25	5.730.000,00	21.600.000,00	21.600.000,00	43.200.000,00	43.200.000,00	3
6.441.000,00	25.200.000,00	31.641.000,00			10.000.000,00	30.000.000,00	10.000.000,00	20.000.000,00	1,3	9.762.000,00	30.000.000,00	30.000.000,00	60.000.000,00	60.000.000,00	3
7.000.000,00	33.120.000,00	40.120.000,00			10.000.000,00	33.120.000,00	10.000.000,00	17.000.000,00	1,3	20.000.000,00	33.120.000,00	33.120.000,00	66.240.000,00	66.240.000,00	3
7.000.000,00	84.000.000,00	91.000000,00			10.000.000,00	36.000.000,00	10.000.000,00	7.000.000,00	1,5	19.369.000,00	36.000.000,00	36.000.000,00	72.000.000,00	72.000.000,00	3
7.000.000,00	18.000.000,00	25.000.000,00			10.000.000,00	38.400.000,00	10.000.000,00	5.000.000,00	1,5	2.800.000,00	38.400.000,00	38.400.000,00	76.800.000,00	76.800.000,00	3
8.270.000,00	60.000.000,00	68.270.000,00			10.000.000,00	48.000.000,00	10.000.000,00	2.000.000,00	1,5	1.900.000,00	48.000.000,00	48.000.000,00	96.000.000,00	96.000.000,00	3

Vbz/an	Vafara/an	TOTAL zoo+afara	Vbz/an	Vafara/an	Vbv/an	Vafara/an	Vbv/an	Vbz/an	Sup. cultiv.	Vbv/an	Vafara/an	Total vb/an	Total veni-turi brute	Total vb/an	Nr. tot. pers.
8.650.000,00	42.000.000,00	50.650.000,00			10.000.000,00	61.560.000,00	10.000.000,00	-	1,5	3.000.000,00	61.560.000,00	61.560.000,00	123.120.000,00	123.120.000,00	4
8.720.000,00	19.932.000,00	28.652.000,00			10.266.000,00	3.000.000,00	10.266.000,00	4.600.000,00	1,75	40.000.000,00	3.000.000,00	3.000.000,00	6.000.000,00	6.000.000,00	4
9.000.000,00	42.000.000,00	51.000.000,00			10.580.000,00	6.000.000,00	10.580.000,00	27.000.000,00	1,85	5.000.000,00	6.000.000,00	6.000.000,00	12.000.000,00	12.000.000,00	4
9.250.000,00	18.000.000,00	27.250.000,00			11.366.700,00	42.360.000,00	11.366.700,00	40.000.000,00	2	3.000.000,00	42.360.000,00	42.360.000,00	84.720.000,00	84.720.000,00	4
	-	-			11.709.600,00	58.680.000,00	11.709.600,00	6.000.000,00	2	11.709.600,00	58.680.000,00	58.680.000,00	117.360.000,00	117.360.000,00	4
10.000.000,00	45.600.000,00	55.600.000,00			12.000.000,00	43.200.000,00	12.000.000,00	55.000.000,00	2	12.465.600,00	43.200.000,00	43.200.000,00	86.400.000,00	86.400.000,00	4
10.244.142,00	29.880.000,00	40.124.142,00			12.000.000,00	72.960.000,00	12.000.000,00	5.000.000,00	2	10.580.000,00	72.960.000,00	72.960.000,00	145.920.000,00	145.920.000,00	4
11.716.000,00	25.000.000,00	36.716.000,00			12.465.600,00	18.000.000,00	12.465.600,00	9.250.000,00	2	25.000.000,00	18.000.000,00	18.000.000,00	36.000.000,00	36.000.000,00	4
12.000.000,00	6.000.000,00	18.000.000,00			12.500.000,00	30.000.000,00	12.500.000,00	25.000.000,00	2	80.000.000,00	30.000.000,00	30.000.000,00	60.000.000,00	60.000.000,00	4
15.000.000,00	13.200.000,00	28.200.000,00			13.000.000,00	43.200.000,00	13.000.000,00	43.250.000,00	2	100.000.000,00	43.200.000,00	43.200.000,00	86.400.000,00	86.400.000,00	4
17.000.000,00	48.000.000,00	65.000.000,00			14.728.000,00	25.000.000,00	14.728.000,00	11.716.000,00	2	16.000.000,00	25.000.000,00	25.000.000,00	50.000.000,00	50.000.000,00	4
18.000.000,00	60.000.000,00	78.000.000,00			15.000.000,00	4.800.000,00	15.000.000,00	180.500.000,00	2	2.500.000,00	4.800.000,00	4.800.000,00	9.600.000,00	9.600.000,00	4
20.000.000,00	4.800.000,00	24.800.000,00			15.000.000,00	35.640.000,00	15.000.000,00	20.000.000,00	2	65.000.000,00	35.640.000,00	35.640.000,00	71.280.000,00	71.280.000,00	4
20.000.000,00	60.000.000,00	80.000.000,00			15.750.000,00	30.000.000,00	15.750.000,00	40.000.000,00	2	35.000.000,00	30.000.000,00	30.000.000,00	60.000.000,00	60.000.000,00	4
20.000.000,00	18.000.000,00	38.000.000,00			16.000.000,00	6.000.000,00	16.000.000,00	70.000.000,00	2	6.000.000,00	6.000.000,00	6.000.000,00	12.000.000,00	12.000.000,00	4
20.000.000,00	30.000.000,00	50.000.000,00			16.000.000,00	86.400.000,00	16.000.000,00	12.000.000,00	2,05	15.750.000,00	86.400.000,00	86.400.000,00	172.800.000,00	172.800.000,00	4
20.000.000,00	22.200.000,00	42.200.000,00			16.500.000,00	15.180.000,00	16.500.000,00	32.000.000,00	2,25	15.000.000,00	15.180.000,00	15.180.000,00	30.360.000,00	30.360.000,00	4
20.528.000,00	15.180.000,00	35.708.000,00			16.500.000,00	54.320.000,00	16.500.000,00	20.528.000,00	2,3	10.000.000,00	54.320.000,00	54.320.000,00	108.640.000,00	108.640.000,00	4
23.000.000,00	16.680.000,00	39.680.000,00			19.000.000,00	27.120.000,00	19.000.000,00	41.420.000,00	2,5	14.728.000,00	27.120.000,00	27.120.000,00	54.240.000,00	54.240.000,00	4
23.683.000,00	39.648.000,00	63.331.000,00			19.369.000,00	60.000.000,00	19.369.000,00	8.270.000,00	2,5	26.600.000,00	60.000.000,00	60.000.000,00	120.000.000,00	120.000.000,00	4
24.000.000,00	80.000.000,00	104.000.000,00			20.000.000,00	22.200.000,00	20.000.000,00	80.000.000,00	2,5	10.000.000,00	22.200.000,00	22.200.000,00	44.400.000,00	44.400.000,00	4
25.000.000,00	30.000.000,00	55.000.000,00			20.000.000,00	25.800.000,00	20.000.000,00	20.000.000,00	2,5	12.500.000,00	25.800.000,00	25.800.000,00	51.600.000,00	51.600.000,00	4
25.000.000,00	24.240.000,00	49.240.000,00			20.000.000,00	48.000.000,00	20.000.000,00	5.000.000,00	2,5	16.000.000,00	48.000.000,00	48.000.000,00	96.000.000,00	96.000.000,00	4
25.303.608,00	16.200.000,00	41.503.608,00			20.000.000,00	240.000.000,00	20.000.000,00	3.000.000,00	2,5	10.000.000,00	240.000.000,00	240.000.000,00	480.000.000,00	480.000.000,00	5
27.000.000,00	6.000.000,00	33.000.000,00			21.875.000,00	7.200.000,00	21.875.000,00	30.000.000,00	2,75	20.000.000,00	7.200.000,00	7.200.000,00	14.400.000,00	14.400.000,00	5
29.700.000,00	22.140.000,00	51.840.000,00			25.000.000,00	-	25.000.000,00	110.000.000,00	2,89	13.000.000,00	-	-	-	-	5
30.000.000,00	7.200.000,00	37.200.000,00			25.000.000,00	13.920.000,00	25.000.000,00	30.000.000,00	3	99.000.000,00	13.920.000,00	13.920.000,00	27.840.000,00	27.840.000,00	5
30.000.000,00	13.920.000,00	43.920.000,00			25.000.000,00	60.000.000,00	25.000.000,00	10.000.000,00	3	60.327.000,00	60.000.000,00	60.000.000,00	120.000.000,00	120.000.000,00	5
30.618.000,00	37.920.000,00	68.538.000,00			25.000.000,00	60.000.000,00	25.000.000,00	6.000.000,00	3	12.000.000,00	60.000.000,00	60.000.000,00	120.000.000,00	120.000.000,00	5
32.000.000,00	54.320.000,00	86.320.000,00			26.367.880,00	39.648.000,00	26.367.880,00	23.683.000,00	3	25.000.000,00	39.648.000,00	39.648.000,00	79.296.000,00	79.296.000,00	5
40.000.000,00	42.360.000,00	82.360.000,00			26.600.000,00	33.296.000,00	26.600.000,00	3.066.000,00	3	30.000.000,00	33.296.000,00	33.296.000,00	66.592.000,00	66.592.000,00	5
40.000.000,00	61.560.000,00	101.560.000,00			30.000.000,00	84.000.000,00	30.000.000,00	7.000.000,00	3	20.000.000,00	84.000.000,00	84.000.000,00	168.000.000,00	168.000.000,00	5
40.000.000,00	30.000.000,00	70.000.000,00			35.000.000,00	16.680.000,00	35.000.000,00	23.000.000,00	3,5	26.367.880,00	16.680.000,00	16.680.000,00	33.360.000,00	33.360.000,00	5
					40.000.000,00	45.600.000,00	40.000.000,00	10.000.000,00	3,5	60.000.000,00	45.600.000,00	45.600.000,00	91.200.000,00	91.200.000,00	5
41.420.000,00	27.120.000,00	68.540.000,00			45.000.000,00	18.000.000,00	45.000.000,00	100.000.000,00	3,5	45.000.000,00	18.000.000,00	18.000.000,00	36.000.000,00	36.000.000,00	5
43.250.000,00	43.200.000,00	86.450.000,00			50.000.000,00	17.520.000,00	50.000.000,00	6.000.000,00	3,5	50.000.000,00	17.520.000,00	17.520.000,00	35.040.000,00	35.040.000,00	5

Vbz/an	Vafara/an	TOTAL zoo+afara	Vbz/an	Vafara/an	Vbv/an	Vafara/an	Vbv/an	Vbz/an	Sup. cultiv.	Vbv/an	Vafara/an	Total vb/an	Total veni-turi brute	Total vb/an	Nr. tot. pers.
50.000.000,00	166.480.000,00	216.480.000,00			50.000.000,00	60.000.000,00	50.000.000,00	4.000.000,00	3,6	20.000.000,00	60.000.000,00	60.000.000,00	120.000.000,00	120.000.000,00	6
50.000.000,00	42.000.000,00	92.000.000,00			58.136.000,00	14.760.000,00	58.136.000,00	62.484.290,00	4	10.266.000,00	14.760.000,00	14.760.000,00	29.520.000,00	29.520.000,00	6
50.000.000,00	51.120.000,00	101.120.000,00			60.000.000,00	24.000.000,00	60.000.000,00	100.000.000,00	4	25.000.000,00	24.000.000,00	24.000.000,00	48.000.000,00	48.000.000,00	6
55.000.000,00	72.960.000,00	127.960.000,00			60.327.000,00	24.000.000,00	60.327.000,00	4.500.000,00	4,25	50.000.000,00	24.000.000,00	24.000.000,00	48.000.000,00	48.000.000,00	6
60.000.000,00	45.960.000,00	105.960.000,00			65.000.000,00	19.560.000,00	65.000.000,00	6.000.000,00	4,5	58.136.000,00	19.560.000,00	19.560.000,00	39.120.000,00	39.120.000,00	6
62.484.290,00	14.760.000,00	77.244.290,00			70.000.000,00	50.000.000,00	70.000.000,00	-	4,5	175.000.000,00	50.000.000,00	50.000.000,00	100.000.000,00	100.000.000,00	7
70.000.000,00	36.000.000,00	106.000.000,00			80.000.000,00	60.000.000,00	80.000.000,00	20.000.000,00	5	11.366.700,00	60.000.000,00	60.000.000,00	120.000.000,00	120.000.000,00	7
70.000.000,00	86.400.000,00	156.400.000,00			94.000.000,00	161.160.000,00	94.000.000,00	150.000.000,00	5	25.000.000,00	161.160.000,00	161.160.000,00	322.320.000,00	322.320.000,00	7
70.000.000,00	23.160.000,00	93.160.000,00			99.000.000,00	13.560.000,00	99.000.000,00	-	5	105.500.000,00	13.560.000,00	13.560.000,00	27.120.000,00	27.120.000,00	7
					100.000.000,00	18.000.000,00	100.000.000,00	20.000.000,00	5,25	150.000.000,00	18.000.000,00	18.000.000,00	36.000.000,00	36.000.000,00	7
100.000.000,00	24.000.000,00	124.000.000,00			105.500.000,00	24.240.000,00	105.500.000,00	25.000.000,00	6	94.000.000,00	24.240.000,00	24.240.000,00	48.480.000,00	48.480.000,00	7
100.000.000,00	18.000.000,00	118.000.000,00			150.000.000,00	170.320.000,00	150.000.000,00	40.000.000,00	7	205.258.000,00	170.320.000,00	170.320.000,00	340.640.000,00	340.640.000,00	8
110.000.000,00	60.000.000,00	170.000.000,00			175.000.000,00	60.000.000,00	175.000.000,00	18.000.000,00	7,5	200.000.000,00	60.000.000,00	60.000.000,00	120.000.000,00	120.000.000,00	9
					200.000.000,00	51.120.000,00	200.000.000,00	50.000.000,00	10	200.000.000,00	51.120.000,00	51.120.000,00	102.240.000,00	102.240.000,00	10
180.500.000,00	35.640.000,00	216.140.000,00			200.000.000,00	166.480.000,00	200.000.000,00	50.000.000,00		-	166.480.000,00	166.480.000,00	332.960.000,00	332.960.000,00	11
187.300.000,00	12.900.000,00	200.200.000,00			205.258.000,00	12.900.000,00	205.258.000,00	187.300.000,00		-	12.900.000,00	12.900.000,00	25.800.000,00	25.800.000,00	12
2.165.895.873,0	3.140.876.000,0														
	95 gospo-dării fără extreme														

Bibliografie

Belli, N., “Dreptul de proprietate şi mediul economic - abordări din perspectiva tranziției în România”, *Probleme economice*, nr. 13-14-15, CIDE, Bucureşti, 1996

Gavrilescu, D.; Giurcă, D. şi colaboratorii, *Economie agroalimentară*, Ed. Expert, Bucureşti, 2000

Toma, C.; Alexandri, C., *Premisele apariției şi formarii exploatației agricole viabile în România*, IEA-INCE, Bucureşti, 1994

Toma, C., *Conversia gospodăriei țărăneşti în fermă competitivă*, IEA-INCE, Bucureşti, 1995

Toma, C.; Burcea, E.; Tomescu, M., “Atuuri şi restricții ale exploatației agricole familiale - studiu de caz”, cap. III în vol. *Economii rurale locale - dimensiuni şi perspective*, AGRIS, Bucureşti, 1997

Toma, C.; Gavrilă, V., *De la gospodăria țărănească la exploatația familială competitivă: Indicatori de evaluare a activității economice*, IEA-INCE, Bucureşti, 1997

Vincze, M., *Politici agricole în lume – teorii şi realități*, Presa universitară clujeană, 1999

***, *Buletin informativ*, MAA, nr. 3/1995, 12/1998, 12/2000.

***, *Agricultura privată în România, sondaj în gospodării*, MAAP, CE, BM, Bucureşti, 1997

***, *Buletin informativ*, MAA, nr. 2/1998

***, *Buletin informativ*, MAA, nr. 12/1998

***, *Buletin informativ*, MAA, nr. 12/2000

***, *L’Agriculture dans l’Union européenne 1999*, Eurostat

***, *Anchete în gospodării - comuna Tărtăşeşti, jud. Dâmbovița*, IEA-INCE, 2001

5. CALITATEA VIEȚII RURALE - DISPARITĂȚI RURAL-URBAN

Simona LUBIENIECHI,
Institutul de Economie Agrară

Introducere

Această lucrare încearcă să surprindă realitățile vieții rurale din prisma condițiilor de viață, precum şi diferențierile existente la nivel regional.

Calitatea vieții rurale se poate aprecia analizând veniturile, cheltuielile, autoconsumul, condițiile de locuit, înzestrarea cu bunuri a gospodăriilor. Aceşti factori vor fi analizați, atât la nivelul celor 8 regiuni de dezvoltare stabilite statistic, cât şi la nivelul gospodăriei rurale.

5.1. Structura veniturilor

Veniturile totale ce revin unei persoane dintr-o gospodărie de țărani, în medie pe lună, calculate pentru anul 1999, se cifrau la 663.886 lei. Această valoare situează gospodăriile de țărani cu mult sub media gospodăriilor de salariați (în special), dar şi a gospodăriilor de pensionari. Numai în gospodăriile de şomeri suma care revine lunar pe o persoană este mai mică, şi anume 558.107 lei.

Veniturile totale sunt compuse din venituri băneşti, contravaloarea prestațiilor gratuite sau cu reducere de preț primite de la agenții economici şi contravaloarea consumului de produse agricole din resurse proprii.

Slaba deschidere/orientare a gospodăriei țărăneşti către piață este demonstrată de importanța consumului de produse agricole din resurse proprii (autoconsumul): 56%. În structura veniturilor totale, veniturile băneşti ale gospodăriei de țărani reprezintă 43,3%, deci aproape jumătate din veniturile băneşti corespunzătoare unei gospodării de salariați (83,4%). Urmărind veniturile băneşti, la rândul lor în structură, remarcăm că banii care intră într-o gospodărie țărănească provin, în primul rând din vânzări de bunuri şi terenuri (18,8%) şi din activități pe cont propriu (8,2%), salariile având ponderea cea mai redusă, atât în cadrul veniturilor băneşti ale gospodăriei țărăneşti, dar şi comparativ cu celelalte tipuri de gospodării.

Urmărind structura veniturilor gospodăriei țărăneşti în intervalul 1995-1999, observăm tendința oscilantă a veniturilor băneşti, care, după o scădere de aproape 7 procente în 1997 față de 1995, urmată de o uşoară creştere în 1999, se situează totuşi sub valoarea anului 1995.

Cu excepția veniturilor din vânzarea de bunuri şi terenuri, valorile procentuale corespunzătoare celorlalte categorii de venituri, indică anul 1997 ca fiind un punct critic al perioadei analizate, an în care membrii acestor gospodării au primit

mai puţini bani din salarii şi activităţi pe cont propriu, şi au fost susţinuţi de veniturile din prestaţiile de protecţie socială şi nevoiţi să se orienteze spre vânzare. Se remarcă, de asemenea, creşterea autoconsumului şi valoarea foarte ridicată a prestaţiilor gratuite sau cu reducere de preţ din partea agenţilor economici. La nivelul anului 1999 se observă o oarecare ameliorare: veniturile din activităţi pe cont propriu cresc ca importanţă, la fel ca şi salariile (care se situează totuşi sub ponderea anului 1995). Totuşi veniturile din vânzări sunt în scădere din 1997, iar contravaloarea prestaţiilor gratuite se situează la jumătate faţă de acest an. Autoconsumul este uşor mai redus.

Tabelul 5.1

Bugetul de venituri şi cheltuieli - 1999

- medii lunare pe o gospodărie, lei -

	Rural		**Urban**	
	Lei	**%**	**Lei**	**%**
I. Venituri totale nominale (A+B+C)	2199826	86,3	2573769	83,1
A. Venituri băneşti, din care:	1178604	53,5	2221171	86,3
- salarii brute, premii, beneficii	426700	36,2	1466417	65,5
- venituri din vânzări, din care:	161501	13,7	22535	1,01
- de produse agricole, animale, păsări	155007	95,9	18559	82,3
- venituri din activităţi pe cont propriu:	89878	7,62	107272	4,2
- meserii	21448	23,8	39356	36,6
- comerţ	9315	10,3	33168	30,9
- transport	14988	16,6	8319	7,7
- venituri din prestaţii de protecţie socială	452288	38,3	529734	23,8
- pensii de asigurări sociale	366822	81,1	427259	80,6
- alocaţii pentru copii	39912	8,8	42947	8,1
- ajutoare de şomaj şi alocaţii de sprijin	25418	5,6	37370	7,05
B. Contravaloarea prestaţiilor gratuite	14742	0,67	12384	0,48
C. Contravaloarea consumului de produse agricole	1006480	45,7	340214	13,2
II. Împrumuturi şi credite luate, sume retrase de la CEC, bănci	50414	1,97	125859	4,06
III. Sold de bani în numerar la începutul perioadei	296591	11,6	398943	12,8
TOTAL GENERAL I+II+III	2546831		3098571	

Datele prezentate în tabelul 5.1 ne pot oferi o imagine parţială a gospodăriei ţărăneşti, care, deşi îşi obţine în principal veniturile din vânzarea de bunuri sau activităţi pe cont propriu, suferă de o lipsă a diversităţii ocupaţionale (care le-ar putea permite obţinerea de bani din alte surse), de o slabă orientare antreprenorială (vezi ponderea ridicată a autoconsumului), şi mai ales, de o productivitate redusă a muncii în agricultură, fapt care generează venituri reduse.

Analizând regiunile de dezvoltare, veniturile totale cele mai însemnate aparţin vestului ţării şi Bucureştiului. De altfel, nord-vestul, sud-vestul şi vestul sunt şi regiunile în care, în rural, se înregistrează cele mai mici valori ale şomajului BIM. În schimb, centrul, sudul, sud-estul şi nord-estul se situează "pe ultimele locuri" în ceea ce priveşte mărimea veniturilor totale a gospodăriei de ţărani.

Pentru a putea desprinde mai multe caracteristici ale vieții rurale, vom încerca să observăm diferențele ce există între gospodăriile din rural, în funcție de tipologia acestora, mărimea medie, aspectele ocupaționale, veniturile, cheltuielile şi consumul, dar şi diferențele rural-urban ai acestor indicatori (tabelul 5.2).

Tabelul 5.2

Componența gospodăriilor după statutul ocupațional al persoanelor, pe medii

	Total	Urban	Rural
Total persoane	100,0	100,0	100,0
Persoane active	43,9	45,7	42,3
- salariați	23,2	34,3	12,9
- patroni	0,2	0,3	0,1
- lucratori pe cont propriu în activități neagricole	1,8	1,8	1,8
- țărani	11,6	0,9	21,3
- şomeri	0,6	7,9	5,5
- altele	0,5	0,5	0,6
Persoane inactive	56,1	54,3	57,7
- pensionari	27,5	22,1	32,4
- elevi, studenți	17,2	20,8	13,8
- casnice	4,5	5,3	3,8
- alte persoane	6,9	6,1	7,7

Se remarcă faptul că, în rural, gospodăriile care cuprind persoane inactive sunt mai frecvente decât în urban (57,7% față de 54,3%), iar gradul de îmbătrânire mai accentuat din rural reiese şi din ponderea ridicată a pensionarilor comparativ cu urbanul.

Gospodăriile de salariați au următoarea structură pe vârstă: 22,8% copii de până la 15 ani, 75,6% persoanele între 15 şi 60 de ani şi 1,6% persoanele de 60 de ani şi peste. Mărimea medie a acestui tip de gospodărie este de 3,3 persoane, iar 71% din aceste categorii sunt situate în urban.

Structura veniturilor totale nominale brute (care însumează 3285100 lei lunar pe gospodărie, la nivelul anului 1999) se prezintă astfel: 83,4% venituri băneşti şi 16,6% venituri în natură.

De asemenea, trebuie menționat că, în rural contravaloarea produselor agroalimentare provenite din resurse proprii ale gospodăriei sunt de 2,8 mai mari decât în urban.

Ponderea principală aparține veniturilor băneşti, în cadrul veniturilor totale, atât în urban cât şi în rural (89,1% şi respectiv 68,2%), dar structura lor diferă în funcție de statutul ocupațional al membrilor gospodăriilor.

Tabelul 5.3

Principalele surse de formare a veniturilor băneşti pentru gospodăriile de salariaţi

	Total	Urban	Rural
Venituri băneşti	100,0	100,0	100,0
- salarii	88,7	89,9	84,2
- activităţi pe cont propriu	1,3	1,1	1,9
- prestări de protecţie socială	6,1	5,7	7,4
- vânzări	1,5	0,5	4,9

În ceea ce priveşte gospodăriile de patroni, dar 29% sunt situate în mediul rural, de unde reiese că afacerile rurale au posibilităţi reduse de dezvoltare. Mărimea medie a acestor gospodării este de 3,3 persoane, iar grupele de vârstă în care se încadrează patronii sunt 30-39 de ani (29,6%) şi 40-49 de ani (47,6%).

Gospodăria de patroni obţine venituri totale nominale brute medii în valoare de 5228200 lei, din care 87,8% provin din surse băneşti (tabelul 5.4).

Tabelul 5.4

Nivelul şi structura veniturilor băneşti din activităţi pe cont propriu, pe medii, pentru gospodăriile de patroni

	Urban		Rural	
	Medii lunare pe o gospodărie, lei	%	Medii lunare pe o gospodărie, lei	%
Venituri din activităţi pe cont propriu, total	3479254	100,0	2357033	100,0
- meserii	1138286	32,7	292271	12,4
- comerţ	2000773	57,5	1057619	44,9
- transport şi alte activităţi	340195	9,8	1007143	42,7

Atât în rural, cât şi în urban principala activitate desfăşurată este cea de comerţ, iar potrivit publicaţiei editate de Comisia Naţională de Statistică - "Veniturile, cheltuielile şi consumul populaţiei nr. 1/2000" - această sursă asigură 54,8% sub suma totală obţinută din activităţile neagricole pe cont propriu, iar sumele obţinute de o gospodărie din activităţile comerciale sunt aproape duble pentru urban şi triple pentru rural faţă de cele realizate din prestarea unor meserii şi profesii.

În cadrul gospodăriei de ţărani 22,9% sunt copii în vârstă de până la 15 ani, 67,1% persoane cu vârsta cuprinsă între 15 şi 59 ani, iar cei de 60 de ani şi peste reprezintă 10%. Gospodăriile de ţărani sunt situate în proporţie de 95,2% în rural, iar numărul mediu de persoane ce revine pe o gospodărie este de 3,2, cele mai frecvent întâlnite fiind cele formate din 1-2 persoane (40,3%), iar cele formate din 5 şi mai multe persoane au o pondere de 21,7%.

Suma de bani care intră lunar într-o gospodărie de țărani este de 2141200 lei, din care 43,3% reprezintă venituri băneşti, iar 56,7% venituri în natură.

Tabelul 5.5

Nivelul şi structura veniturilor băneşti pentru gospodăriile de țărani

	Medii lunare pe o gospodărie, lei	**%**
Venituri băneşti, din care, provenite din:	927880	100,0
- vânzări de produse agricole, animale, păsări	380030	41,0
- salarii şi alte drepturi salariale	132739	14,3
- activități pe cont propriu	175163	18,9
- prestații de producție socială	145693	15,7

Se remarcă preponderența veniturilor băneşti provenite din vânzarea de produse agricole, animale şi păsări şi ponderea redusă a veniturilor salariale. Acest fapt se poate explica prin statutul ocupațional al membrilor gospodăriilor țărăneşti, 59,0% desfăşurând activități agricole pe cont propriu sau în asociații agricole şi doar 4,1% fiind salariați.

Sumele lunare provenite din vânzări au fost de circa 3 ori mai mici decât valoarea produselor consumate din resurse proprii, fapt ce demonstrează că gospodăriile țărăneşti practică o agricultură profitabilă pe acoperirea necesităților proprii de consum[8].

Majoritatea gospodăriilor de şomeri sunt situate în localități urbane (57,5%), având o mărime medie de 3,4 persoane. Structura pe vârstă a şomerilor - cap de gospodărie se prezintă astfel: 41,5% au vârsta cuprinsă între 40-49 ani, 27,5% au între 30-39 ani, iar 11,4% au sub 30 de ani.

Statutul de şomer al capului gospodăriei afectează negativ nivelul şi structura veniturilor totale (pentru gospodăriile rurale ponderea veniturilor în natură este de 49%), dar şi veniturile băneşti (salariile reprezentând 36%, iar prestațiile de protecție socială 34,1%),

Deoarece valoarea cheltuielilor totale a depăşit valoarea veniturilor totale, membrii acestui tip de gospodărie au fost nevoiți să apeleze la împrumuturi şi la economiile realizate anterior.

Mărimea medie a gospodăriilor de pensionari este de 2,2 persoane, 77,5% din membrii fiind persoane inactive din punct de vedere economic.

Situația financiară delicată a gospodăriilor de pensionari din rurale poate fi observată în tabelul 5.6.

[8] *Veniturile, cheltuielile şi consumul populației nr. 1/2001, CNS.*

Tabelul 5.6

Structura veniturilor totale a gospodăriei de pensionari, pe medii

- % -

	Total	Urban	Rural
Venituri totale	100,0	100,0	100,0
- venituri băneşti	61,8	82,6	49,9
- venituri în natură (evaluate în lei)	38,2	17,4	50,1

Veniturile în natură depăşesc veniturile băneşti, în cazul gospodăriilor din rural, reprezentând contravaloarea autoconsumului şi sume de bani provenite din vânzarea produselor agricole şi animale.

5.2. Structura cheltuielilor

Suma medie lunară cheltuită într-o gospodărie din rural în anul 1999 a fost de 2188080 lei, cu 15% mai mică decât suma medie lunară cheltuită de o gospodărie din urban. Cheltuielile băneşti reprezintă doar 54% din cheltuielile totale (faţă de 86,5% în urban), restul de 45,9% reprezentând autoconsumul gospodăriei rurale.

Cheltuielile băneşti au avut ca destinaţie principală consumul de bunuri şi servicii (79,6%) în timp ce impozitele şi alte taxe au avut o pondere de 8,9%. În cadrul cheltuielilor de consum, cea mai mare pondere revine cheltuielilor pentru cumpărarea mărfurilor nealimentare: 41,4%, urmată de cheltuielile pentru alimente (35,4%) şi cheltuielile pentru plata serviciilor (23,07%).

Soldul de bani în numerar la sfârşitul perioadei este de 314580 lei şi reprezintă 12,3% din totalul cheltuielilor (vezi tabelul 5.7).

Tabelul 5.7

Bugetul de venituri şi cheltuieli - 1999

- medii lunare pe o gospodărie, lei -

	Rural		Urban	
	Lei	%	Lei	%
I. Cheltuieli totale[x)] (A+B)	2188080	85,9	2521195	81,3
A. Cheltuieli băneşti[x)]	1181600	54,0	2180981	86,5
- cheltuieli de consum (a+b+c)	940651	79,5	1660329	76,1
a. cheltuieli pentru alimente şi băuturi consumate	333571	35,4	723769	43,5
b. cheltuieli pentru cumpărarea de mărfuri nealimentare	390039	41,4	488104	29,3
c. cheltuieli pentru plata serviciilor	217041	23,1	448456	27,0
- cheltuieli pentru alimente şi băuturi neconsumate (rămase în stoc, date în prelucrare, date la animale)	64687	5,4	83409	3,8
- cheltuieli pentru cumpărarea de animale, păsări, furaje şi pentru însămânţat	37634	3,1	8268	0,37
- impozite, taxe, contribuţii, cotizaţii, asigurări de bunuri şi persoane	105328	8,9	373565	17,1

	Rural		Urban	
	Lei	%	Lei	%
- impozite pe salarii	70890	67,3	266750	71,4
- contribuţii pentru pensie şi şomaj	23191	22,0	80276	21,4
- alte impozite, taxe, asigurări, cotizaţii	11247	10,6	26539	7,1
B. Contravaloarea consumului de produse agricole (alimentare şi nealimentare) din resurse proprii	1006480	45,9	340214	13,5
II. Împrumuturi şi credite restituite, sume depuse la CEC, bănci	44171	1,73	99418	3,2
III. Sold de bani în numerar la sfârşitul perioadei	314580	12,3	477958	15,4
TOTAL GENERAL I+II+III	2546831		3098571	

x) Inclusiv contravaloarea prestaţiilor gratuite sau cu reducere de preţ de la agenţii economici.

La nivel regional, analizând în structură suma de bani ce revine lunar pe o persoană, din gospodăriile ţărăneşti remarcăm că, după cum era de aşteptat, regiunile cu cele mai mari venituri totale au şi cele mai mari cheltuieli totale, păstrându-se aceeaşi ordine: nord-vest, sud-vest şi vest.

Din tabelul 5.8 putem vedea modificarea structurii cheltuielilor totale în 1999 faţă de 1998, în cazul gospodăriilor de ţărani.

Tabelul 5.8

Structura cheltuielilor totale în gospodăriile de ţărani

Structura cheltuielilor	Anii	
	1998	1999
Cheltuieli totale	1735227	1455066
• Cheltuieli băneşti, din care:	45,3	43,5
- cumpărarea de alimente şi băuturi consumate	12,8	12,6
- cumpărarea de mărfuri nealimentare	16,9	16,2
- plata serviciilor	6,6	7,5
- cumpărări de animale, păsări, furaje, imobile, terenuri	4,0	2,1
- impozite, taxe, contribuţii, cotizaţii, asigurări de bunuri şi persoane	1,4	1,7
• Contravaloarea consumului de produse agricole din resurse proprii	54,7	56,5

Sursa: Anuarul statistic al României.

Deflatând suma totală cheltuită în 1999, reiese că, de fapt, în acest an au fost cheltuiţi mai puţini bani decât în 1998, mai exact 1.455.066 lei faţă de 1.735.227 lei.

În anul 1999 a scăzut ponderea cheltuielilor băneşti în favoarea autoconsumului, iar oamenii au plătit mai mult pentru servicii şi pentru impozite şi taxe. Îngrijorarea este scăderea de aproape 2 procente a cumpărărilor de animale, păsări, imobile, terenuri etc., ceea ce înseamnă că membrii gospodăriilor ţărăneşti nu mai investesc, ceea ce duce la menţinerea stării de subzistenţă a gospodăriei. Acest tip de comportament este cauzat de lipsa resurselor financiare, şi de aici rezultă efortul investiţional redus.

5.3. Consumul alimentar

În 1999 consumul mediu anual pe locuitor pentru carne şi produse din carne, peşte, grăsimi animale, fructe este uşor redus faţă de anii anteriori. În schimb a crescut cantitatea consumată de cartofi, legume, grăsimi vegetale, ouă. Această situaţie se reflectă şi în structura consumului unde cea mai mare pondere aparţine caloriilor de origine vegetală aşa cum se ilustrează în tabelul 5.9.

Tabelul 5.9

Consumul alimentar exprimat în calorii şi factori nutritivi, pe medii, 1999

- medii zilnice pe o persoană care s-a alimentat -

	UM	Gospodării din:	
		Urban	Rural
Calorii	nr.	2519	2755
- de origine vegetală	nr.	1983	2151
- de origine animală	nr.	536	604
Protide	gr.	78,9	88,3
- de origine vegetală	gr.	46,0	54,4
- de origine animală	gr.	32,9	33,9
Lipide	gr.	86,8	84,2
- de origine vegetală	gr.	48,2	40,4
- de origine animală	gr.	38,6	43,8
Glucide	gr.	334,4	381,0

Sursa: Aspecte privind calitatea vieţii populaţiei în 1999*, CNS, 2000, p. 117.*

Gospodării ţărăneşti

Pentru gospodăriile ţărăneşti, consumul alimentar zilnic al unei persoane era de 2580 de calorii, 78,4% reprezentând ponderea caloriilor de origine vegetală. Au fost consumate în special cereale şi produse din cereale (50,2%), ulei şi grăsimi (14,1%), lapte şi produse lactate (8,5%), fasole şi cartofi (6,8%), carne şi preparate din carne (6,7%). Aceste produse provin în principal din propria producţie a gospodăriei, fapt dovedit şi din cheltuielile băneşti efectuate pentru cumpărarea produselor alimentare.

Cheltuielile totale lunare ale unei gospodării de ţărani în anul 1999 au fost de 2121500 lei, cu doar 19700 lei mai mici decât veniturile. Din suma totală, 86,3% au reprezentat cheltuieli pentru consumul curent de bunuri şi servicii, impozite şi alte plăţi având o pondere de doar 1,7% (în valori absolute au fost de 7 ori mai mici decât media pe ansamblul gospodăriilor).

Cheltuielile medii lunare totale de consum au fost de 1.831.636 lei, iar cheltuielile medii lunare de consum băneşti au fost de 769300 lei. În cadrul cheltuielilor băneşti, cea mai mare pondere revine cheltuielilor pentru mărfuri nealimentare (44,7%), cheltuielile pentru produse alimentare reprezentând 34,7%, iar plata serviciilor 20,6%. Structura cheltuielilor băneşti de consum diferă clar faţă de celelalte

tipuri de gospodării datorită autoconsumului, acest fapt permițând ca o parte mai mare din cheltuieli să fie destinată bunurilor nealimentare şi serviciilor (tabelul 5.10).

Tabelul 5.10

Ponderea principalelor grupe de produse în totalul cheltuielilor băneşti, pentru cumpărarea mărfurilor nealimentare

Grupe de produse	%
Îmbrăcăminte şi încălțăminte	26,5
Combustibil	24,7
Țigări, tutun, articole pentru fumat	11,8
Mărfuri de cultură, sport, turism, jucării	9,8
Articole de igienă şi cosmetică	6,7
Materiale de construcții şi instalații	6,7

Sursa: Veniturile, cheltuielile şi consumul populației, *Buletin Informativ nr. 1/2000, CNS.*

Mărfurile nealimentare preponderente au fost articolele de îmbrăcăminte, încălțăminte şi combustibil.

Produsele alimentare cumpărate au fost cele care se puteau obține mai greu sau deloc din producția proprie: pâine şi produse de franzelărie, orez, preparate din carne, peşte şi produse din peşte, ulei, zahăr şi produse zaharoase, bere, margarină, citrice şi fructe exotice, cafea, cacao.

Serviciile au inclus într-o proporție foarte mare plata muncii pentru producția gospodăriei, întreținerea locuinței, transport şi telecomunicații.

Gospodării de salariați

Aproape 51% din cheltuielile totale de consum sunt destinate alimentelor şi băuturilor, 17,6% locuinței şi înzestrării cu bunuri şi 10,4% pentru transport şi telecomunicații. Această structură diferă pe medii, în urban fiind cheltuiți mai mulți bani pentru cultură, învățământ, educație, transport şi telecomunicații, iar în rural este alocată o sumă mai mare de bani pentru locuință şi înzestrare cu bunuri.

În ceea ce priveşte cheltuielile cu alimente şi băuturi, contravaloarea produselor atrase în consum din resursele gospodăriei a fost de 28% în urban şi 56% în rural. Prin urmare, în timp ce gospodăriile din urban sunt nevoite ca din cheltuielile băneşti de consum să aloce o mare parte (41,8%) cumpărării produselor alimentare, gospodăriile din rural cheltuiesc în principal banii pentru mărfurile nealimentare (43,4%).

Unei persoane dintr-o gospodărie de salariați îi revin 2495 de calorii/zi, 78,4% fiind de proveniență vegetală şi 21,6% de proveniență animală.

În rural s-a înregistrat un surplus zilnic de peste 100 calorii de persoană, datorită consumului mai ridicat de mălai, făină, lapte, leguminoase.

În medie pentru rural şi urban, produsele consumate cu precădere au fost: cereale şi produse cerealiere (43,6%), grăsimi (16,4%), carne şi preparate din carne (9,5%), lapte şi produse lactate (7,4%), cartofi şi legume (6,8%), zahăr şi produse zaharoase (6,7%).

Gospodării de patroni

În cadrul gospodăriilor de patroni cheltuielile lunare au fost mai mici decât veniturile lunare, fapt care a permis creşterea cu 785200 lei a soldului de bani în numerar la sfârşitul lunii (tabelul 5.11).

Tabelul 511

Structura cheltuielilor totale de consum

- % -

Specificare	Valoare
Cheltuieli pentru plata serviciilor	19,5
Cheltuieli pentru produse alimentare	44,2
Cheltuieli pentru mărfurile nealimentare	36,3

Sursa: Veniturile, cheltuielile şi consumul populației, *Buletin Informativ nr. 1/2000, CNS.*

În structura cheltuielilor totale de consum, cea mai mare pondere o dețin cheltuielile pentru alimentație urmate apoi de cheltuielile pentru mărfuri nealimentare şi servicii. Şi totuşi, aceste cheltuieli alimentare au o proporție redusă: 44,2%; în nici una din celelalte gospodării nu se întâlneşte o pondere atât de scăzută a acestor cheltuieli, fapt care demonstrează capacitatea financiară a acestui tip de gospodărie.

O situație inversă o întâlnim pentru cheltuielile băneşti de consum, unde mărfurile nealimentare au o pondere mai mare decât cea a mărfurilor alimentare (41,8% față de 34,9%).

Produsele alimentare achiziționate în principal de către gospodăriile de patroni au fost: carnea şi preparatele din carne (26,0%), legumele şi fructele (15,2%), pâinea şi produsele de franzelărie (11,2%). Trebuie menționat că o treime din valoarea totală a consumului alimentar a provenit din produsele agroalimentare intrate în consumul curent din resursele proprii ale gospodăriilor.

Consumul alimentar zilnic al unui membru dintr-o gospodărie de patroni a înregistrat un număr de 2675 calorii, existând cea mai mare pondere a caloriilor de origine animală (23,3%) față de restul gospodăriilor, iar 76,7% sunt de provenienţă vegetală. Ponderea produselor consumate a fost următoarea: pâine şi produse de franzelărie 26,4%, carne şi preparate din carne 10,8%, ulei comestibil 11%, lapte şi produse lactate 7,9%, zahăr şi produse zaharoase 6,7%, legume şi fructe 5,9%.

Gospodării de şomeri

Cheltuielile totale ale unei gospodării de şomeri au însumat în medie pe lună 1991400 lei, 93% având ca destinație acoperirea nevoilor curente de consum şi achitarea taxelor, impozitelor şi a altor plăți obligatorii.

Referitor la sumele cheltuite pentru consumul alimentar, din tabelul 5.12 observăm diferențierile de structură pe medii de rezidență.

Tabelul 5.12

Structura cheltuielilor totale pentru consumul alimentar, pe medii pentru gospodăriile de şomeri

- % -

Structura cheltuielilor	Rural	Urban
Cumpărarea produselor alimentare	35,4	61,4
Alimentație publică	0,7	1,3
Contravaloarea consumului din resurse proprii	63,9	37,3

Sursa: Veniturile, cheltuielile şi consumul populației, *Buletin informativ nr. 1/2000, CNS.*

Din totalul cheltuielilor băneşti 85% au fost alocate consumului zilnic de bunuri şi servicii, iar impozitele şi plățile obligatorii au fost de 2,8 ori mai mari în urban decât în rural.

Structura consumului alimentar evidențiază preponderența caloriilor de origine vegetală, din 2380 calorii/zi/persoană 79,1% fiind de origine vegetală. Deoarece în gospodăriile din rural au fost consumate cantități mai mari de mălai, făină, fasole, preparate din carne, lapte, băuturi alcoolice, numărul de calorii consumate a fost uşor mai crescut față de gospodăriile de şomeri din urban.

Gospodării de pensionari

În structura cheltuielilor totale ponderea cea mai mare au avut-o cheltuielile băneşti (62,5%) în timp ce contravaloarea autoconsumului a reprezentat 37,5%.

Ca şi în cazul celorlalte tipuri de gospodării cele situate în rural cheltuiesc sume mult mai mici pentru achiziționarea produselor alimentare, acestea fiind asigurate din producția proprie, astfel încât gospodăriile de pensionari din rural au putut aloca aproape o treime din veniturile băneşti pentru cumpărarea mărfurilor nealimentare.

Din acelaşi motiv, numărul de calorii consumate pe zi de o persoană din rural a fost mai mare decât pentru mediul urban. În medie însă au fost consumate 2855 de calorii/zi/persoană (78,2% de provenienţă vegetală şi 21,8% de provenienţă animală) din următoarele produse: cereale şi produse din cereale (45,6%), carne, preparate din carne, lapte şi produse lactate (16,2%), ulei (10,6%) etc.

Bibliografie

Buckwell, A. şi colab., *Towards a Common Agricultural and Rural Policy for Europe*, European Economy No. 5, EC, DG 1, 1997

Leon, Y., *Rural Development: Which Lessons form Economic Analysis?,* IX-th Congress of Agricultural Economists Warsaw, Poland, August 24-28, 1999

***, *Anuarul statistic al României*, 1999, Bucureşti, CNS

***, *Dezvoltarea rurală în România. Carta Verde*, 1998, Ministerul Agriculturii şi Alimentației, PHARE RO 9505-04-03, Bucureşti

***, *La Charte europeénne de l'espace rurale - un cadre politique pour le developpement rural. Le Conseil de l'Europe*, Strasbourg, 1995

***, Veniturile*, cheltuielile şi consumul populației*, Buletin informativ nr. 1/2001, Bucureşti, CNS

6. STAREA GOSPODĂRIEI RURALE ŞI EFECTUL ASUPRA MEDIULUI

- studiu de caz -

Luiza TOMA,
Institutul de Economie Agrară

Introducere

Scopul acestui studiu este analiza impactului agriculturii asupra calității apei la nivel de comunitate rurală. Indicatorii de agromediu sunt utilizați pentru estimarea relației dintre agricultură, dezvoltare rurală şi mediu. Studiul de caz se bazează pe un sondaj socioeconomic la nivel de gospodărie agricolă, asociație agricolă şi societate comercială efectuat în Căzăneşti în aprilie 2001.

Studiul de caz prezintă comuna Căzăneşti, situată pe malul râului Ialomița, în zona centrală a județului Ialomița. Calitatea mediului în zona studiată este critică, înregistrându-se un grad ridicat de poluare a apei de suprafață şi freatice. Sursa principală de poluare o reprezintă fermele zootehnice. Deşi gradul de poluare a apei de suprafață prezintă un trend descrescător pentru ultima decadă, râul Ialomița se menține al doilea curs de râu cel mai poluat din România din punct de vedere al proporției sectoarelor de apă degradată în total curs de râu.

Aceste rezultate inițiale, împreună cu cele ale următoarei etape metodologice vor fi în final dezvoltate într-un set optim de instrumente legislative şi instituționale ale politicilor de agromediu la nivel local şi național[9]. Următoarea etapă metodologică va estima performanța de mediu a sistemelor agricole utilizând un model de programare liniară.

6.1. Metodologie

Poluarea apei în zona studiată se datorează, în principal, activităților agricole (cu precădere, zootehnice). Zona critică a fost selectată să corespundă unui sector de râu poluat, la distanță semnificativă față de confluența râului Ialomița cu râul Prahova (poluat industrial) (situat în amonte de sectorul de râu corespunzător comunei Căzăneşti) şi față de sectorul de râu Slobozia (poluat cu îngrăşăminte chimice şi deversări urbane) (situat în aval de Căzăneşti).

6.1.1. Sondajul socioeconomic

Chestionarul socioeconomic[10] cuprinde informație statistică: suprafața agri-

---

[9] *Ca de exemplu, programe educaționale pe tema agriculturii durabile, crearea de mecanisme de monitorizare şi control a practicilor agricole cu impact asupra mediului.*

[10] *Chestionarele au fost concepute de dr. Violeta Florian, sociolog (Institutul de Economie Agrară – Institutul Național de Cercetări Economice al Academiei Române).*

colă în proprietate şi luată/dată în arendă pe categorii de folosință[11], pe tipuri de contracte de arendare; poziția/distanța parcelelor față de cursul de râu; tehnologii agricole; producția vegetală şi animală; inputuri agricole (consum de îngrăşăminte organice, sămânță certificată); strategii de marketing; forță de muncă permanentă şi sezonieră; maşini şi utilaje agricole, clădiri de uz agricol în proprietate; frecvența utilizării serviciilor agricole (consultanță agronomică, veterinară, asigurări); comportament investițional şi resurse financiare; caracteristici socioeconomice ale şefului de gospodărie agricolă/asociație agricolă/societate comercială.

Un set distinct de întrebări subliniază interesul fermierilor în probleme de calitatea mediului. Cercetări anterioare au demonstrat că fermierii au tendința de a neglija problemele de mediu în directă legătură cu propriile practici agricole, dar sunt mult mai receptivi fața de efectele poluării la nivel de comunitate (e.g., calitatea apei potabile, a păşunilor etc.).

Un alt set de întrebări vizează atitudinea fermierilor asupra politicilor şi programelor de mediu la nivel local şi nivelul de informare asupra unor tematici ca agricultură organică, ferme ecologice în afara comunității, impactul practicilor agricole asupra mediului.

Un chestionar similar a fost aplicat asociațiilor agricole şi altor societăți comerciale.

Fişa comunei include date generale asupra caracteristicilor socioeconomice şi de mediu. Referitor la ultimul punct, informația se concentrează asupra sistemului de salubritate publică, accidente de poluare a mediului, frecvența controalelor agenției de mediu, calitatea păşunii comunale etc.

Colectarea informației statistice s-a efectuat pe baza chestionarelor aplicate în interviuri cu 99 şefi de gospodărie agricolă, 5 manageri de asociații agricole şi 2 manageri de societăți comerciale cu profil agricol (o societate comercială de produse lactate şi principala fermă zootehnică din localitate). 17 operatori[12] cu pregătire economică şi sociologică au efectuat în medie 6 interviuri pe zi, cu o durată medie de 30 min. Rata de răspuns a fost de 100%. Informația suplimentară a fost furnizată de primarul comunei. Sondajul a avut loc în aprilie 2001. Baza de date a fost creată în SPSS software şi prelucrată în SPSS software şi STATA software.

6.1.2. Analiza selectivă a indicatorilor de agromediu

Acest studiu utilizează o selecție a indicatorilor de agromediu calculați pe baza metodologiei OCDE. Aceşti indicatori examinează relația dintre mediu şi caracteristicile socioeconomice ale fermei (‘*numărul fermelor*’, ‘*suprafața agricolă pe*

---

[11] *Tipul fermei este un determinant al abilității fermierilor de a adopta practici agricole cu impact redus asupra mediului. Anumite culturi vegetale şi practici zootehnice sunt mai compatibile cu ‘practicile manageriale optime’. Politicile de mediu pot determina acest grad de compatibilitate (e.g., în cadrul procesului de armonizare a legislației de agromediu a Uniunii Europene, în viitor, fermierii care aplică practici agricole poluante vor fi dezavantajați).*

[12] *Salariați ai Institutului de Economie Agrară – Institutul Național de Cercetări Economice al Academiei Române.*

tipuri de folosință', 'modificări ale tipului de folosință a suprafeței agricole', 'vârsta fermierului', 'nivelul educațional al fermierului', 'statutul ocupațional al fermierului', *'forța de muncă angajată')*.

Indicatorii resurselor financiare ale fermei ilustrează relația dintre resursele financiare şi strategia de management agricol. Situația financiară a fermei are impact asupra tipului şi intensității inputurilor agricole, producției, abilității de adoptare de noi tehnologii agricole nepoluante, precum şi asupra atitudinii fermierului față de riscurile de poluare a mediului. Cei mai comuni indicatori OCDE incluşi în această categorie sunt *'venitul net al fermei'* şi *'cheltuieli publice şi private pentru protecția mediului'.* Acest studiu consideră un alt indicator al situației financiare a fermei, şi anume *'comportamentul investițional'*.

Managementul fermei are un impact direct asupra mediului şi este estimat prin următorii indicatori: *'strategia de management de agromediu', 'agricultura organică', 'strategia de utilizare a inputurilor agricole', 'managementul apei şi sistemul de irigații'.* Un obiectiv de bază al strategiei de utilizare a inputurilor agricole este menținerea unui nivel optim de nutrienți în sol.

6.1.3. Preferințele societale. Un exercițiu econometric

Preferințele societale se referă la atitudinea fermierului față de impactul agriculturii asupra mediului şi interesul acestuia în creşterea eficienței de agro-mediu (obiectiv comun: reducerea poluării şi creşterea beneficiilor activității agricole).

Pentru a estima relația dintre gradul de interes față de problemele de mediu şi caracteristicile socioeconomice ale fermierului şi fermei agricole, rezolvăm un model logit utilizând metoda *maximum likelihood* (ML). Acest model econometric are ca obiectiv maximizarea *log likelihood*, care reflectă gradul de probabilitate că valorile observabile ale variabilei dependente să fie estimate/prognozate pe baza valorilor observate ale variabilelor independente[13].

Variabila dependentă *'interes'* reprezintă gradul de preocupare a fermierului față de problemele de mediu (preferințele societale) şi este construită ca o funcție liniară a următoarelor variabile:

- Interesul fermierului în: calitatea apei, calitatea solului, măsurile de protecție a mediului, practicile agricole fără impact negativ asupra calității solului şi apei. Variabila este dichotomous şi ia valoarea 1 (interes) sau 0 (non-interes).
- Atitudinea fermierului asupra responsabilității față de mediu a: autorităților locale, regionale, guvernului şi comunității. Variabila este dichotomous şi ia valoarea 1 ('trebuie să îşi asume responsabilitatea față de mediu') sau 0 ('nu este necesară asumarea responsabilității față de mediu').

[13] *ML este un algoritm iterativ care se inițiază cu o estimare arbitrară a coeficienților logit. Algoritmul ML determină direcția şi amplitudinea modificării coeficienților logit, care amplifică log likelihood. După estimarea funcției inițiale, coeficienții sunt testați şi reestimați cu o funcție optimizată şi procesul se repetă până la obținerea convergenței (adică până când modificarea log likelihood devine nesemnificativă).*

- Opinia fermierului față de măsurile care trebuie luate pentru protecția calității apei şi solului în comună. Variabila este dichotomous şi ia valoarea 1 (fermierul oferă potențiale soluții) sau 0 (non-interes).
- Preocuparea fermierului față de problemele de mediu ale comunei. Variabila este dichotomous şi ia valoarea 1 (fermierul este conştient de existența unor probleme de mediu în comună) sau 0 (fermierul ignoră existența problemelor de mediu în comună).

Variabila dependentă *'interes'* este o variabilă dichotomous care ia valoarea 1 pentru fermieri preocupați de problemele de mediu (cel puțin două dintre variabilele constituente iau valoarea 1) sau valoarea 0 pentru celelalte cazuri.

Variabilele independente se referă la caracteristicile fermei şi fermierului. Selecția variabilelor independente se bazează pe criterii socioeconomice şi nu este rezultatul unor metode de selecție statistică (în acest stadiu inițial, criteriile empirice au relevanță mai mare decât simpla selecție statistică în cadrul modelului econometric considerat).

Variabilele independente sunt construite pe baza următorilor indicatori:

- Indicatori sociodemografici ai gospodăriei: '*membri'* – numărul de membri ai gospodăriei; '*sex'*, '*vârstă'*, '*educație'*, '*ocup1'*, '*ocup2'*, '*timpagric'* – sexul, vârsta, nivelul educațional, ocupația principală şi secundară, timpul ocupat în agricultură al şefului de gospodărie;
- Caracteristicile fermei: 'pământ' – suprafață agricolă în proprietate; '*depozite'* – clădiri de uz agricol în proprietate; '*animale'* – numărul de animale în proprietate;
- '*Servicii'* – frecvență cu care utilizează servicii agricole furnizate de firme de consultanță agricolă de stat şi private etc.;
- '*Investiții'* – comportamentul investițional;
- '*Asociație'* – apartenența la o asociație juridică sau familială;
- '*Agrinfo'* – surse de informare agricolă consultate;
- Accesul la informație generală pe teme de agromediu: '*organica'* (informație despre agricultură organică), '*programe'* (informație despre programe guvernamentale pentru protecția mediului, incluzând programe de subvenționare a fermelor ecologice), '*infoecol'* (informații despre existența unor ferme ecologice în comună sau în comunele învecinate), '*agricpol'* (informații despre impactul agriculturii asupra mediului).

Dintre variabilele independente, următoarele au fost construite ca dummies (dichotomous): '*sex'* (cu valoarea 1 pentru masculin şi valoarea 0, feminin); '*domeniu'*, '*anteocup'*, '*ocup2'* (cu valoarea 1 pentru ocupații agricole şi valoarea 0 pentru ocupații nonagricole); '*agrinfo'* (cu valori de la 1 la 7, construite pe baza combinațiilor de surse de informare agricolă consultate); '*organica'*, '*programe'*,

'*infoecol*', '*agricpol*' (cu valoarea 1 pentru accesul la informație de agromediu şi valoarea 0 pentru non-acces).

Am aplicat testul pentru multicoliniaritate (care poate interveni datorită numărului larg de dummies).

6.2. Rezultate

6.2.1. Caracteristicile socioeconomice ale gospodăriei agricole

Numărul fermelor şi mărimea medie a fermei s-au menținut relativ constante pe parcursul ultimei decade. Marea parte a terenului în proprietate privată este cultivat în asociații juridice. Proporția fermelor familiale este insignifiantă (doar 4 ferme familiale dețin peste 10 hectare). Căzăneşti are 1100 de gospodării agricole cu o mărime medie de 3,74 hectare şi un număr mediu de parcele de 1,83), 3 asociații agricole juridice (mărime medie de 914 hectare) şi o asociație agricolă familială (73 hectare). Suprafața agricolă reclamată conform Legii nr. 18/1991 a fost restituită integral (3387 hectare), şi 1502 din 1811 titluri de proprietate au fost distribuite până la data efectuării sondajului. Nu există o evidență clară a titlurilor de proprietate distribuite proprietarilor de pământ agricol care locuiesc în afara comunei.

97% din suprafață agricolă este teren arabil, 2% este păşune permanentă, 1% este cultivată cu viță-de-vie şi livezi. Nu s-au înregistrat schimbări semnificative în structura de folosință a suprafeței agricole în decursul ultimei decade.

Numărul de ferme zootehnice (îndeosebi de bovine) este în continuă creştere. Deoarece principala sursă de locuri de muncă, Suinprod Căzănesti a fost lichidat în primavară 2001, peste 300 de locuitori ai comunei au devenit şomeri. O potențială fermă organică la scara largă (încă în stadiul de propunere datorită lipsei de fonduri pentru conversia la agricultură alternativă) ar rezolva parțial problema şomajului în comună, pe lângă efectul benefic evident asupra mediului.

Caracteristicile socioeconomice ale şefilor de gospodărie/asociații agricole

Vârsta medie a şefilor de gospodărie[14] este 57 ani (şi 49 ani pentru managerii asociațiilor agricole), cu o valoare minimă de 23 ani şi maximă de 85 ani, respectiv 34 ani şi 62 ani. 65% dintre şefii de gospodărie sunt bărbați, respectiv 100% în cazul asociațiilor. Faptul că 59% dintre fermieri au mai mult de 55 ani nu reprezintă un semnal optimist pentru o agricultură durabilă, având în vedere că vârsta acționează invers proporțional cu atitudinea față de schimbare în plan economic şi față de mediu. Acelaşi argument răspunde în favoarea comportamentului antreprenorial al managerilor asociațiilor agricole.

Majoritatea şefilor de gospodărie au educație elementară şi gimnazială (34% şi, respectiv, 24%), 18% au terminat liceul şi 15%, şcoli profesionale, 4% au terminat liceul agricol şi 4% au educație universitară (figura 6.1). 50% dintre managerii asociațiilor agricole au educație universitară (cea mai mare asociație este condusă de un inginer agronom).

---

[14] *Vârsta este considerată cel mai semnificativ indicator al capacității manageriale.*

Faptul că 26% dintre şefii de gospodărie au cel puţin educaţie liceală implică o potenţială atitudine pozitivă faţă de problemele de mediu.

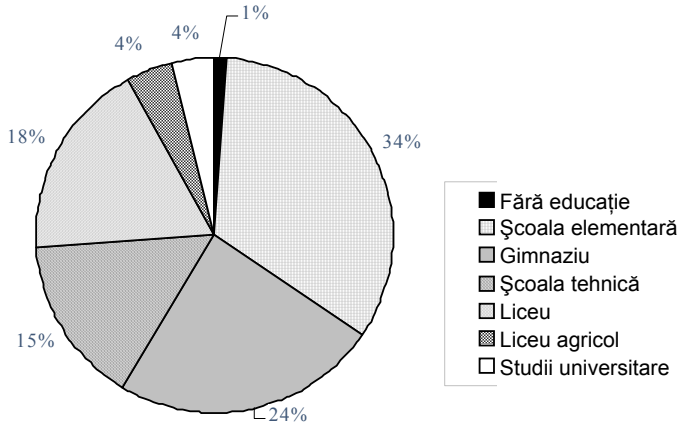

Figura 6.1. Structura educaţională a şefilor de gospodărie (Căzăneşti, Ialomiţa, 2001)

Sursa: Calculaţii proprii.

Clasificarea şefilor de gospodărie pe baza ocupaţiei principale şi secundare este ilustrată în figura 6.2. Procentajul ridicat de pensionari (60%) şi numărul de şomeri (16%) subliniază argumentele referitoare la vârstă şi atitudinea faţă de mediu.

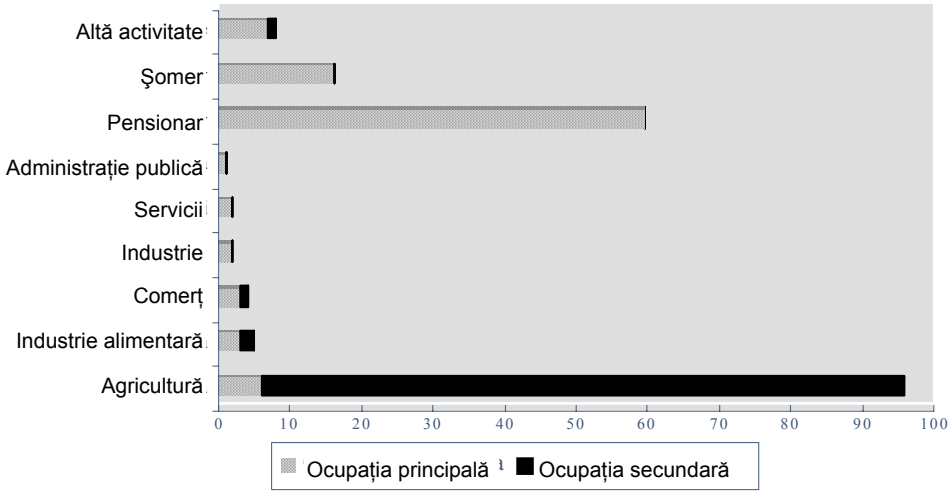

Figura 6.2. Structura ocupaţională a şefilor de gospodărie (Căzăneşti, Ialomiţa, 2001)

Sursa: Calculaţii proprii.

Procentajul redus de şefi de gospodărie cu ocupaţie principală agricolă este caracteristic numărului ridicat de gospodării pluriactive. Totuşi, majoritatea au ca ocupaţie secundară agricultura - corelaţie pozitivă semnificativă cu numărul de pensionari şi timpul ocupat în agricultură - peste două treimi ocupă peste 75% din timp în agricultură (figura 6.3).

ocupație secundară agricultura – corelație pozitivă semnificativă cu numărul de pensionari şi timpul ocupat în agricultură – peste două treimi ocupă peste 75% din timp în agricultură (figura 6.3).

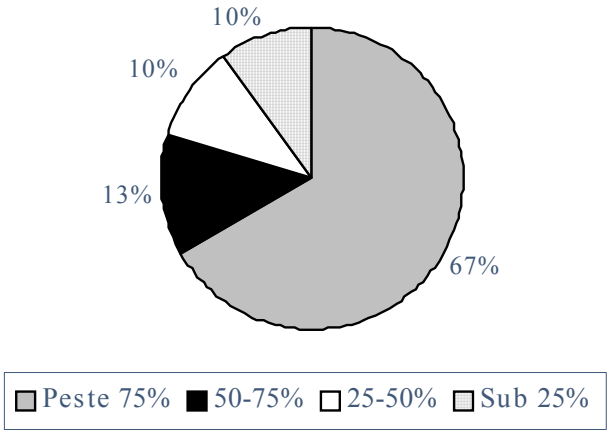

Figura 6.3. Structura şefilor de gospodărie după timpul ocupat în agricultură (Căzăneşti, Ialomița, 2001)

Sursa: Calculații proprii.

58% dintre şefii de gospodărie ocupați în agricultură şi-au menținut statutul ocupațional, ceilalți au avut ocupații anterioare în industria alimentară, servicii şi comerț (procente egale cu 14%) (figura 6.4).

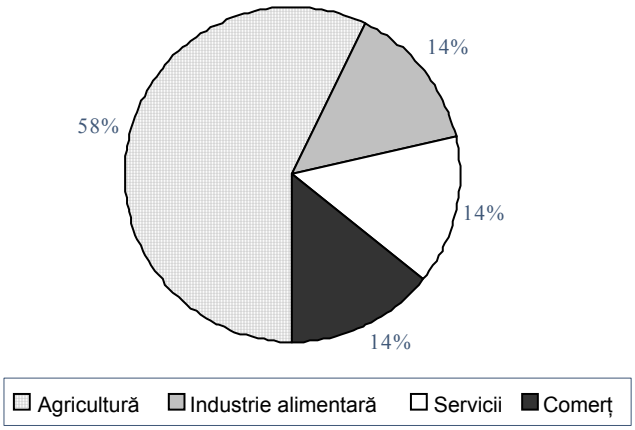

Figura 6.4. Structura şefilor de gospodărie ocupați în agricultură în funcție de ocupația anterioară (Căzăneşti, Ialomița, 2001)

Sursa: Calculații proprii.

Ocupația anterioară nonagricolă este corelată pozitiv cu şomajul ridicat în industrie şi servicii. Relația dintre acest indicator şi atitudinea față de mediu este

mai puțin clară. În principiu, faptul că peste jumătate dintre şefii de gospodărie au fost ocupați mereu în agricultură semnifică un grad de experiență ridicat şi o probabilitate mai mare de aplicare a tehnologiilor agricole corecte.

Numărul de muncitori permanenți şi sezonieri angajați de gospodăria agricolă constituie un indicator al viabilității economice a fermei. Terenul arabil este cultivat în majoritate în cadrul asociațiilor. Gospodăriile agricole care angajează (sau schimbă) forță de muncă au, în general, un număr mai ridicat de animale (bovine, porcine, ovine) (12,2 UVM față de 4,83 UVM media pe gospodărie agricolă). Dintre fermele de vaci de lapte, 100% dintre fermele cu peste 3 vaci angajează forța de muncă (corelație pozitivă semnificativă între numărul de animale şi numărul de muncitori angajați, indicele Pearson este 0,52). Numărul mai mare de forță de muncă angajată în cazul fermelor de vaci de lapte are o dublă semnificație din punct de vedere al atitudinii față de mediu: pe lângă o viabilitate economică mai mare, fermele de bovine implică practicarea de agricultură extensivă favorabilă protecției mediului.

Sondajul indică faptul că 9% dintre gospodării angajează forță de muncă şi 5% schimbă forță de muncă cu alte gospodării. Aceste cifre plasează Căzăneşti sub media națională (Sondajul Gospodăriilor realizat de Phare ACE 1998), fapt datorat în parte indicelui de sărăcie peste media națională (16.6%).

Asociațiile agricole angajează în medie 18 muncitori permanenți şi 10 muncitori sezonieri; asociația familială nu angajează forță de muncă.

6.2.2. Resursele financiare ale gospodăriei agricole

Nu există programe de protecție a mediului cu finanțare publică sau privată în Căzăneşti. Există o inițiativă privată pentru crearea unei ferme ecologice, dar încă nu s-au constituit fondurile necesare.

Indicatorul '*venitul net al fermei*' nu poate fi estimat datorită lipsei unui sistem de contabilitate la nivelul gospodăriei agricole. Mai mult, chiar dacă ar există datele necesare, metoda standard de calcul a profitului agricol nu consideră externalitățile de mediu ale fermei (e.g., costurile implicate de poluarea apei, eroziunea solului) şi nici nu estimează costurile implicate de schimbări ale tehnologiilor agricole sau în calitatea inputurilor agricole folosite.

Indicatorul '*comportament investițional*' este calculat pe baza procentului de gospodării agricole care investesc în agricultură (pământ, echipament agricol, clădiri de uz agricol, animale etc.). Sondajul arată că 26.6% fermieri au comportament investițional pozitiv, dintre care jumătate cu investiții agricole (figura 6.5).

Doar 11% dintre gospodăriile care prezintă comportament investițional pozitiv au făcut împrumuturi (100% de la rude), ceilalți au utilizat fonduri proprii. Din total eşantion, 13.3% au investit în agricultură, iar dintre aceştia, 38%, în animale şi 16%, în maşini agricole şi clădiri de uz agricol. Structura investițiilor agricole prezintă un profil financiar scăzut al gospodăriilor agricole din eşantion, fondurile proprii fiind direcționate către investiții mai puțin importante. Mai mult, lipsa

creditelor bancare subliniază, pe de o parte, aversiunea față de risc a fermierilor şi, pe de altă parte, lipsa garanțiilor bancare.

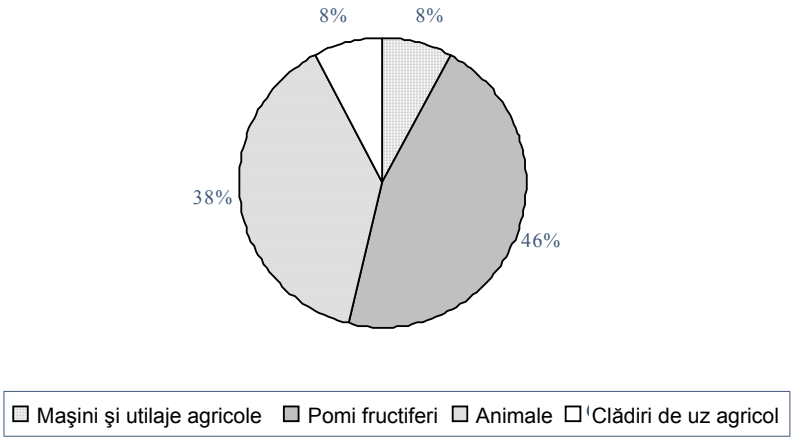

Figura 6.5. Structura şefilor de gospodărie în funcție de comportamentul investițional (Căzăneşti, Ialomița, 2001)

Sursa: Calculații proprii.

6.2.3. Managementul agricol şi mediul

La data efectuării sondajului nu există nici o fermă ecologică în Căzăneşti. După cum am menționat mai devreme, există o inițiativă privată cu şanse de finanțare. Parte dintre fermierii chestionați au declarat că sunt în favoarea agriculturii organice, cu condiția ca statul (sau alții) să subvenționeze costurile de conversie de la agricultura tradițională.

De asemenea, nici o gospodărie agricolă/asociație agricolă nu are *'strategie de management de agromediu'.*

Conform metodologiei OCDE, nici una dintre gospodăriile agricole/asociațiile din eşantionul studiat nu deține o *'strategie de utilizare a inputurilor agricole'*[15]. Deşi toate asociațiile beneficiază de consultanță agricolă permanentă, ceea ce asigură cunoştințe exacte despre nivelul de îngrăşăminte chimice şi organice necesare în funcție de tipul culturilor şi cantitatea de nutrienți în sol, în practică nu se respectă întotdeauna un consum optim de inputuri agricole. Intervin în mod regulat probleme financiare, presiuni din partea proprietarilor de pământ pentru cultivarea anumitor culturi mai profitabile, nu mereu consistente cu o rotație optimă, lipsa fondurilor pentru efectuarea testelor de sol etc. În acest context, aplicarea îngrăşămintelor nu se face la timp şi în cantitate optimă, rotația culturilor nu se res-

[15] *Include restricții asupra: perioadelor în care aplicarea îngrăşămintelor este inadecvată; aplicarea de îngrăşăminte pe terenuri cu pantă mare sau cu apă freatică la adâncime superficială; aplicarea îngrăşămintelor pe terenuri în apropierea cursurilor de apă; gradul minim de vegetație în perioadele ploioase pentru absorbția excesului de azot din sol şi evitarea poluării apei; mărimea şi locația containerelor pentru stocarea îngrăşămintelor organice.*

pectă, depozitarea îngrăşămintelor organice se face ad-hoc, şi frecvența cu care se efectuează teste de sol pentru măsurarea necesarului de nutrienți este redusă. Toate asociațiile utilizează pesticide în cantități limitate. Putem vorbi de *'strategii relaxate de utilizare a inputurilor agricole'*, în funcție de gradul în care cunoştințele ştiințifice au fost adaptate la circumstanțele practice.

Căzăneşti are un sistem de irigații prin inundare, care nu este utilizat din cauza gradului ridicat de deteriorare. Acest tip de tehnologie de irigații este ineficient şi implică un grad ridicat de risc de probleme de mediu şi pierderi de apă.

6.2.4. Consumul de inputuri agricole

Distribuția spațială a surplusului de azot în sol variază considerabil. Date la nivel regional şi local sugerează că, deşi surplusul de azot în sol la nivel național este foarte scăzut, poluarea cu azot se manifestă în unele zone, în timp ce alte zone prezintă deteriorarea calității solului ca urmare a deficitului de nutrienți.

Asociațiile agricole juridice au aplicat, în 2000, în medie 100-150 kg NPK/ hectar, iar asociația familială, 60 kg uree/hectar. Nu există date exacte despre consumul de îngrăşământ organic. Deşi consumul de îngrăşăminte chimice şi organice a scăzut dramatic în ultima decadă, teste regulate privind conținutul de nitrați în apa freatică (fântâni) în zona Căzăneşti indică o concentrație de nitrați peste limita maximă admisibilă (10 NO_3 mg/l). Cauzele se referă la:

- Apa freatică se 'vindecă' într-un ritm mai lent decât ritmul de scădere a consumului de îngrăşăminte, spre deosebire de poluarea cu nitrați şi amoniac a apei de suprafață care a înregistrat un trend descrescător consistent cu consumul de îngrăşăminte. Sectorul de râu corespunzător comunei Căzăneşti se încadrează în continuare în categoria de 'apă degradată' datorită concentrațiilor ridicate ale altor componente chimice (vezi 6.2.6).
- Tipul de tehnologii agricole – respectarea perioadei optime şi metodei de distribuție a îngrăşămintelor şi stocarea acestora.
- Consumul de pesticide în zona studiată a fost, în 2000, în medie 1 kg substanță activă/hectar.

6.2.5. Preferințele societale. Rezultatele analizei logit[16]

Testul de semnificație a coeficienților logit indică respingerea ipotezei nule pentru următoarele variabile: '*membri*', '*educație*', '*ocup2*', '*depozite*', '*programme*', '*infoecol*'.

Variabilele independente semnificative selectate de model au un potențial impact asupra atitudinii fermierului față de mediu. Caracteristicile gospodăriei agricole sunt considerate mai puțin semnificative (cu excepția variabilei '*depozite*', care indică clădirile de uz agricol în proprietatea fermei şi implică un anumit statut

[16] *Vezi Anexa. Program.*

economic) comparativ cu caracteristicile fermierului (nivelul educațional '*educație'*, ocupația secundară '*ocup2'*, şi accesul la informație de agromediu '*programme'* şi '*infoecol'*).

Acest exercițiu econometric se pliază strâns pe valorile indicatorilor de agromediu prezentați în 2.1.

Gale şi colab. (1993) lansează şi demonstrează ipoteza că fermierii tineri, cu grad de educație ridicat şi acces la surse de informație, sunt mult mai predispuşi să adopte practici agricole durabile. Accesul la informații referitoare la programe guvernamentale este cu precădere important datorită incertitudinii şi complexității asociate cu schimbările necesare pentru implementarea noilor politici. Gale şi colab. (1993) argumentează că fermierii necesită un anumit nivel educațional pentru a recunoaşte problemele de poluare şi pentru a decide care sunt cele mai indicate tehnologii agricole care să combată un specific tip de poluare. De asemenea, fermierii care utilizează surse de informare în mod regulat tind să considere factorii de mediu în procesul de luare a deciziilor de producție.

6.2.6. Estimarea impactului activităților agricole şi nonagricole asupra mediului

6.2.6.1. Calitatea solului

Activitățile agricole contribuie la degradarea fizică (eroziune, deşertificare, compactare), chimică (acidifiere, salinizare) şi biologică (conținut scăzut de humus, schimbări în biodiversitate). Solul în zona studiată este calcaros, cu textură medie, şi conținut mediu de materie organică. Prezintă un nivel redus de poluare cu reziduuri de pesticide şi dejecții animale (riscul potențial de reducere a producției agricole este de 6-10%) (Institutul de Cercetări Agrochimice şi Pedologice, Harta ecoregiunilor – poluarea solului şi degradarea fizică, 1996). Poluarea fizică a solului este moderată cu o intensitate scăzută-către-medie de degradare cauzată de agricultură. Zona studiată se include în categoria de sub 10% suprafață erodată ca procent în total suprafață (Ministerul Apelor şi Protecției Mediului, 1998).

6.2.6.2. Calitatea apei

Râul Ialomița este poluat (categoria 'apă degradată') pe un total de 250 km lungime de râu între confluența cu Cricov şi confluența cu Dunărea. Procentul de segmente de 'apă degradată' în total lungime de râu a scăzut de la 57,66% la 29,45%. Sectorul de râu corespunzător zonei Căzăneşti este încă inclus în această categorie.

Nivelul de poluare a apei freatice este mai puțin documentat decât cel al apei de suprafață, în mare parte din cauza costurilor implicate de analiza apei în subteran. Mai mult, este dificilă corelarea procesului de contaminare a apei freatice cu schimbările intervenite în tehnologiile agricole, deoarece poate dura ani până când reziduurile de îngrăşăminte chimice trec din stratul de sol în pânza freatică. Fântânile din zona studiată sunt contaminate cu nitrați şi contribuie la deteriorarea sănătății oamenilor (copii) şi animalelor (controale sanitare regulate).

Recent s-a creat o rețea de apă potabilă alimentată din puțuri de mare adâncime în apropierea comunei.

Poluarea apei de suprafață se datorează atât surselor agricole, cât şi sistemului de colectare a gunoiului menajer. În baza evidențelor Agenției de Protecție a Mediului Ialomița, principalul poluator în comuna a fost Combinatul zootehnic Suinprod Căzăneşti, lichidat în primăvara 2001 (nu din cauza poluării, ci a situației financiare falimentare). Până recent (lichidarea SuinProd), zona Căzăneşti a fost caracterizată de creştere intensivă a animalelor (densitate de 1136 UVM/ hectar). Deteriorarea stației de tratare a dejecțiilor zootehnice situată pe malul râului Ialomița în apropierea păşunii comunale a implicat frecvente deversări de dejecții în formă semi- şi netratată în râu.

În ceea ce priveşte celelalte surse de poluare, gunoiul menajer şi de grajd sunt colectate şi stocate pe platforme comune împotriva regulilor de stocare separată, impuse de agenția regională de mediu.

28,3% dintre respondenți consideră calitatea apei potabile în comună sub nivelul siguranței minime de sănătate, 63,6% nu pot să aprecieze, iar 8,1% nu răspund.

44,4% dintre respondenți utilizează păşunea comunei pentru animale; dintre aceştia, 60% consideră că păşunea este de calitate inferioară, datorită fie întreținerii inadecvate, fie poluării.

15,5% dintre respondenți apelează la serviciile medicului veterinar pentru repetate cazuri de indigestie cauzate de apa infestată a fântânilor, iar alți 20% pentru alte boli ale animalelor (nu se includ vaccinările regulate).

71,7% dintre respondenți declară stocarea gunoiului de grajd pe platforme comune cu gunoiul menajer, 13,1% îl stochează în curtea proprie şi îl ard, 14,1% nu răspund şi doar 1% îl utilizează ca îngrăşământ natural.

Calitatea apei râului Ialomița este estimată de Compania Națională *Apele Române*[17]. Indicatorii de calitate ai apei sunt exprimați prin proporția concentrațiilor de substanțe chimice care depăşesc standardele naționale. *Apele Române* colectează lunar probe de apă şi examinează conținutul de nutrienți (PO_4^3, $NO2^-$, NO^{3-}, NH^{4+}), ioni (Cl^-, K^+, Na^+), precum şi alte componente chimice[18]. În funcție de concentrațiile diferitelor componente chimice, calitatea apei este clasificată pe categorii.

Între componentele chimice al căror nivel ridicat poate fi pus pe seama surselor de poluare agricolă, concentrația maximă admisibilă a fost depăşită pentru reziduuri fixe, Cl^-, şi Na^+, ca medie anuală.

---

[17] *Date colectate de Mara Rusu, agronom, Institutul de Economie Agrară – Institutul Național de Cercetări Economice al Academiei Române.*

[18] *Determină un număr de 19 parametri fizico-chimici (pH, $CB0_5$, CCO-Mn, reziduuri fixe, clor, sulfați, calciu, magneziu, amoniac, detergenți anionici, reziduuri petroliere, fier, fosfor, suspensii.*

Alte componente chimice nu depăşesc limita maximă admisibilă ca medie anuală, dar înregistrează valori maxime în anumite perioade ale anului. Acest fapt demonstrează o foarte probabilă corelaţie între calitatea apei de suprafaţă şi perioadele critice de deversări de dejecţii animale de la fostul Suinprod (înregistrate şi penalizate corespunzător de Agenţia de Protecţie a Mediului), precum şi aplicările de îngrăşăminte din campaniile de primăvară şi toamnă. Monitorizarea efectelor stocării improprii a gunoiului menajer şi de grajd nu este efectuată regulat de către agenţia de mediu sau autorităţile locale.

Parametrii de salinitate (reziduuri fixe, Cl^-, Na^+) depăşesc limita maximă admisibilă ca medie anuală. Concentraţiile acestor elemente depind de regimul precipitaţiilor, care explică parţial variabilitatea în timp. Testul de multicoliniaritate prezintă o evoluţie aproape identică a acestor parametri (Pearson ia valori între 0,87 şi 0,97), sugerând originea comună a acestui grup de indicatori, şi anume, dejecţiile animale.

Unele concluzii

Analiza indicatorilor de agromediu în zona studiată prezintă un tablou tipic al fermelor agricole în decursul ultimei decade, cu efecte contradictorii asupra calităţii mediului.

Situaţia economică a dus la scăderea continuă a consumului de inputuri agricole, a numărului animalelor şi, implicit, la scăderea poluării apei. Pe de altă parte, aceeaşi situaţie economică a condus la ignorarea problemelor de conservare a mediului: abandonarea terenului slab productiv din lipsa de fonduri pentru lucrări de îmbunătăţiri funciare, utilizarea de maşini agricole vechi cu impact negativ asupra solului, nerespectarea rotaţiei culturilor.

Pe un fond marcat de lipsa orientării de piaţă şi venit agricol scăzut, majoritatea gospodăriilor agricole familiale au în principal o funcţie socială de furnizare a mijloacelor de supravieţuire în mediul rural şi, parţial în mediul urban. Viabilitatea lor economică pe termen lung pare mai degrabă limitată. Preocuparea pentru problemele de mediu şi implicarea lor în practicarea unei agriculturi durabile este minimă, deoarece au tendinţa să acţioneze motivaţi de profituri pe termen scurt şi să ignore impactul asupra mediului cu efecte asupra agriculturii pe termen lung.

Situaţia se schimbă în cazul societăţilor comerciale cu profil agricol, care demonstrează potenţial pentru dezvoltare rapidă. Atitudinea lor faţă de mediu este motivată de legătura directă dintre practicarea unei agriculturi durabile şi profitul pe termen lung.

Aceste rezultate iniţiale împreună cu cele ale următoarei etape metodologice vor fi în final dezvoltate într-un set optim de instrumente legislative şi instituţionale ale politicilor de agromediu la nivel local şi naţional.

Anexa. Program

Total number of cases: 99 (Unweighted)
Number of selected cases: 99
Number of unselected cases: 0

Number of selected cases: 99
Number rejected because of missing data: 7
Number of cases included în the analysis: 92

Dependent Variable Encoding:

Original Value	Internal Value
0	0
1	1

Dependent Variable.. INTERES
Beginning Block Number 0. Initial Log Likelihood Function
-2 Log Likelihood 93.713339
* Constant is included în the model.

Beginning Block Number 1. Method: Enter
Variable(s) Entered on Step Number 1..
MEMBRI
SEX
VÂRSTĂ
EDUCAȚIE
OCUP1
OCUP2
TIMPAGRIC
ASOCIAȚIE
AGRINFO
INVESTIȚII
DEPOZITE
ANIMALE
PĂMÂNT
SERVICII
ORGANICA
PROGRAME
INFOECOL
AGRICPOL

Estimation terminated at iteration number 8 because Log Likelihood decreased by less than.01 percent.
-2 Log Likelihood 66.329
Goodness of Fit 86.170
Cox & Snell - R^2.257

Nagelkerke - R^2.403

	Chi-Square	df	Significance
Model	27.384	18.	0721
Block	27.384	18.	0721
Step	27.384	18.	0721

Classification Table for INTERES
The Cut Value is .50

		Predicted 0	Predicted 1	Percent Correct
Observed	0	8	11	42.11%
	1	1	72	98.63%
			Overall	86.96%

---------- Variables in the Equation ----------

Variable	B	S.E.	Wald	df	Sig	R	Exp(B)
MEMBRI	.5198	.2793	3.4643	1	.0627	.1250	1.6817
SEX	.8785	.7170	1.5013	1	.2205	.0000	2.4073
VÂRSTA	-.0293	.0405	.5229	1	.4696	.0000	.9711
EDUCAȚIE	-1.1324	1.1983	.8931	1	.3446	.0000	.3223
OCUP1	1.0768	1.0265	1.1004	1	.2942	.0000	2.9353
OCUP2	-7.0034	33.2236	.0444	1	.8330	.0000	.0009
TIMPAGRIC	.0816	.3826	.0455	1	.8311	.0000	1.0850
ASOCIATIE	-.0273	.1939	.0198	1	.8881	.0000	.9731
AGRINFO	.3108	.7573	.1684	1	.6815	.0000	1.3645
INVESTITII	1.1141	1.2538	.7897	1	.3742	.0000	3.0469
DEPOZITE	-.0231	.0145	2.5455	1	.1106	-.0763	.9772
ANIMALE	-.0121	.0158	.5846	1	.4445	.0000	.9880
PĂMÂNT	-.0101	.1985	.0026	1	.9593	.0000	.9899
SERVICII	-.4430	.5585	.6291	1	.4277	.0000	.6421
ORGANICA	.1533	.9098	.0284	1	.8662	.0000	1.1656
PROGRAME	-1.9277	.8232	5.4836	1	.0192	-.1928	.1455
INFOECOL	-1.5066	1.2292	1.5021	1	.2203	.0000	.2217
AGRICPOL	.3665	.7703	.2264	1	.6342	.0000	1.4427
Constant	64.2071	387.7789	.0274	1	.8685		

Bibliografie

Bogges, W.; Lacewell, R., *Economics of water use in agriculture*, Institute of Food and Agricultural Sciences, University of Florida, 1992

Gale, J.A.; Line, D.E.; Osmond, D.L.; Coffey, S.W.; Spooner, J.; Arnold, J.A.; Hoban, T.J.; Wimberley, R.C., *Evaluation of the Experimental Rural Clean Water Program*, NCSU Water Quality Group, Biological and Agricultural Engineering Department, North Carolina State University, Raleigh, NC, EPA-841- R-93-005, 1993

Gavrilescu, D.; Abraham, D; Florian, V.; Rusu, M.; Iozu, T., *Family Farm Restructuring in Romania: Causes, Efficiency and Policy Implication*, Bucureşti, Raport al proiectului Phare-ACE P96-6090-R, *Farm Restructuring in Central and Eastern Europe: Causes, Efficiency and Policy Implications*, 1998

Institutul de Cercetări Agrochimice şi Pedologice, *Harta ecoregiunilor – Poluarea solului şi degradarea fizică*, Bucureşti, 1996

Jarvis, S.C.; Sherwood, M.A.; Capillon, A.M.; Steenvoorden, J.H., "Nitrogen losses from animal manure: from grazed pastures and from applied slurry", în Van der Meer, H.G.; Unwin, R.J.; Van Dijk, T.A.; Ennik, G.C. (eds.), *Animal Manure on Grassland and Fodder Crops. Fertiliser or waste?* Martinus Hijhoff Publishers, Dordrecht, Pays-Bas, 195-212, 1987

Maas, R.P.; Smolen, M.D.; Dressing, S.A., "Selecting Critical Areas for Nonpoint-Source Pollution Control", *Journal of Soil and Water Conservation*, 40(1), 1985

OECD, *Environmental Indicators for Agriculture*, volumul 3: Methods and Results, Paris, 2001

Sauerbeck, D. (ed.), *Effects of Agricultural Practices on the Physical, Chemical and Biological Properties of Soils. Part II. Use of Sewage Sludge and Agricultural Wastes. Scientific Basis for Soil Protection în the European Community*, Elsevier, Londra, 1987

Toma, L., "Mediul înconjurător şi agricultura durabilă", în *Economie agroalimentară*, coordonatori Gavrilescu, D.; Giurca, D., Editura Expert, Bucureşti, 2000

***, Compania Națională Apele Române, *Baza de date*, Bucureşti, 2001

Volume apărute în cadrul colecţiei ESEN - 2 în anul 2001

Probleme ale integrării României în Uniunea Europeană.
Cerinţe şi evaluări

Issues on Romania's integration into the European Union.
Requirements and evaluation

Stadiul negocierilor în vederea aderării la UE a statelor candidate
din Europa Centrală şi de Est

Impactul adoptării acquis-ului comunitar privind
politica comercială comună în perspectiva aderării la UE

Implicaţiile adoptării acquis-ului comunitar privind
politicile comerciale în domeniul produselor agroalimentare

Impactul adoptării politicii agricole comune (PAC)
asupra pieţei principalelor produse agroalimentare româneşti

Politica industrială în perspectiva aderării la UE

Politica energetică în perspectiva aderării la UE

Sistemul impozitelor şi taxelor
în Uniunea Europeană şi în România

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
Redactor-şef: Valeriu IOAN-FRANC

Redactori: Mihaela PINTICĂ, Ecaterina IONESCU
Secretariat ştiinţific: Dan OLTEANU, Alexandra PURCĂREA
Machetare, tehnoredactare şi concepţie grafică: Nicolae LOGIN